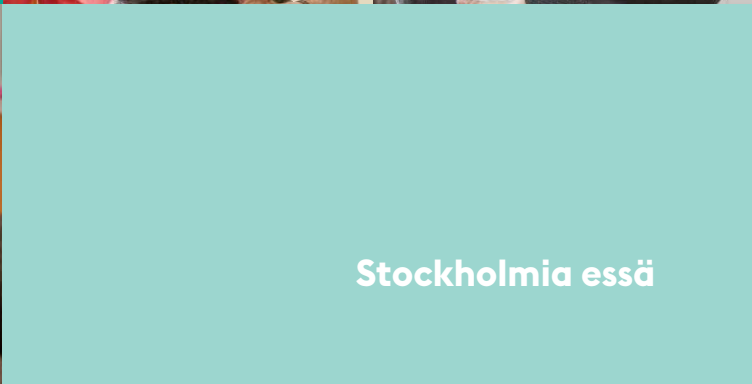

Vällingbyporträtt

Elva berättelser

Bo Larsson

Stockholmia essä

**Stockholms
stad**

Stockholmia förlag

www.stockholmia.stockholm.se

Copyright @ Bo Larsson och Stockholmia – forskning och förlag 2016

Omslag: Cina Stegfors

Formgivning och sättning: Gunnar Palmgren

ISBN: 978-91-7031-300-4

Innehållsförteckning

Vällingbyporträtt: Elva berättelser 1

- 1 Elof och Anna Jonsson, hyreshus 7
- 2 Madelené Wikåker, hyreshus 15
- 3 Sara Foman och August Egge, hyreshus 26
- 4 Georgette, höghus 41
- 5 Kristina och Bengt Johansson, radhus 44
- 6 Kerstin och Ole Englund, hyreshus 57
- 7 Laine Wählin, radhus 69
- 8 Ahmad och Fatima, hyreshus 82
- 9 Martina Danielsson, höghus 86
- 10 John och Sara Abraham, hyreshus 95
- 11 Jonas Laurell, hyreshus 104
- 12 Då och nu, en kort jämförelse 116
 - Hushållen* 117
 - Området* 119
 - Umgänget* 122
- 13 Litteratur 128

Vällingbyporträtt: Elva berättelser

Vad är spänning? Vad är det som gör en bok spännande? Äventyr, dramatiska livsöden, missbruk, kriminalitet, kanske vidlyftiga kärleksaffärer? Det hittar läsaren inte här.

Men om spänning också finns i långa och skiftande levnadslopp, i hur människor formar sin vardag eller rentav under hur olika villkor till och med grannar kan bo – då är detta en spännande bok.

Här berättar 17 personer boende i 11 hushåll om liv och vardag, om relationer och intressen, om bakgrund och framtidsförhoppningar. De bor alla i Vällingby, de flesta av dem i de för stadsdelen typiska trevåningshusen draperade runt en gård, några i radhus och några i höghus. Gemensamt för dem alla är emellertid att de lever på just de adresser där liknande intervjuer gjordes 1957, för snart 60 år sedan. Här ligger också bakgrunden till denna bok.

Intervjuaren den gången hette Börje Hanssen. Han var en framsynt forskare som kombinerade perspektiv och metoder från olika akademiska discipliner. Det var ingen slump att han sökte sig till Vällingby. Stadsdelen hade invigts bara tre år tidigare, och i det moderna landet Sverige ansågs den vara något av modernitetens utpost. Delegationer från både när och fjärran besökte den i studiesyfte.

Den moderna aspekten passade Börje Hanssen väl. Han var intresserad av hur människors förbindelser till varandra förändrades när Sverige övergick från att vara ett jordbruksland till att bli en industrination. En grundläggande tanke för honom var att opersonliga och anonyma relationer i och med industrialismen blivit mer betydelsefulla än ömsesidiga och personliga. Till stor del menade han att detta berodde på tekniska framsteg (bil, tunnelbana, telefon, indraget vatten och andra standardmässiga förbättringar), men framför allt såg han orsaken i att familjer inte längre behövde ha anställda, vuxna barn eller äldre släktingar boende hos sig. Industrialiseringen förändrade med andra ord boendet och därmed sammanhängande faktorer kraftigt.

Vällingby centrum 1957. Foto: Lennart af Petersens, Stadsmuseet.

För att pröva sin hypotes intervjuade Hanssen personer boende i tio hushåll och ställde mycket vardagsrelaterade frågor. Han frågade om släkt- och grannskapsrelationer, om tidningsläsning och telefonkontakter, om bostadens användning, om Vällingby som område och om olika såväl inomhus- som utomhussysslor. Efter att 1972 ännu en gång besökt och intervjuat de aktuella hushållen, gav han sex år senare ut en bok (se fotnot s. 6) i vilken han inte bara resonerade om sina resultat utan också återgav långa avsnitt ur intervjuerna.

Den vardagliga approach som Hanssen hade ligger mycket nära vad många museer – och däribland Stadsmuseet i Stockholm – idag kallar för samtidsdokumentation. Som begreppet antyder innebär det att vi försöker följa och bevara det som sker i samhället idag. Detta kan göras på olika sätt, men av hävd arbetar museer ofta med etnografiska metoder: intervjuer, fotografi, deltagande observation eller med olika blandformer. I linje med det är våra undersökningar oftast personbaserade. De handlar inte om stora politiska frågor eller om övergripande samhälleliga strukturer, men väl om hur dessa påverkar den enskilde medborgaren. Man kan, med historikerna Anders Floréns och Stellan Dahlgrens ord, säga att det handlar om den ”existentiella historierelevansen” eller om hur det är att vara människa.

Som anställd på Stadsmuseet och med samtidsdokumentation som en av mina arbetsuppgifter, gjorde jag år 2010 en uppföljning av Börje Hanssens intervjuer. Min tanke var att jämföra då och nu, 1957 och 2010, med avseende på just de frågor som han ställde. De långa intervjuutdrag han publicerade väckte min nyfikenhet på hur människor skulle svara idag. Att valet föll på 1957 och inte 1972 berodde främst på det längre tidsavståndet och att det troligen blivit för omfattande med båda årtalen.

Men dessutom ville jag att de individer jag talade med skulle bo på samma plats som Hanssens intervjupersoner, något jag lyckades säkerställa efter en del detektivarbete. De människor som kommer till tals i denna bok bor således samtliga på samma adresser som de år 1957 besökte hushållen, om än inte alltid i exakt samma lägenhet.

Adresserna fördelar sig också efter de önskemål Hanssen hade om sina intervjupersoners sociala tillhörighet. Efter Vällingbys då rådande struktur ville han främst tala med representanter för socialgrupp två och tre, eller, som han skriver, vad som i ”numera kanske föråldrad mening” kunde ses som arbetar- och medelklass. I enlighet med dessa önskemål fördelade han sina intervjuer mellan trevånings hyreshus (7), radhus (2) och höghus (1). Trevåningshusen tillhörde dessutom samma område, där de var sammankopplade med varandra och hade en gemensam uteplats. Hanssen kallade detta för ”kvarteret Gården”.

Jag kommer att återknyta till Hanssen i slutkapitlet, för att på några punkter lyfta fram likheter och skillnader mellan hans och min undersökning. Men som redan framgått, är det inte den huvudsakliga avsikten med denna bok. Jag har tidigare skrivit om Vällingby, i en artikel baserad på Hanssens och mina intervjuer. I sin jämförande ambition hade den artikeln emellertid en brist. För att uppnå syftet tvingades jag skala bort mycket av den personliga anknytningen, det som jag tycker är den stora förtjänsten med projekt som dessa. Därför vill jag här låta 2010 års intervjupersoner komma fram i sin egen rätt och sak. Jag hoppas att läsaren ska uppleva deras berättelser lika starkt som jag.

Till sist några påpekanden av mer allmän karaktär. I skrivande stund har det gått drygt sex år sedan mina intervjuer gjordes. Som så ofta händer har andra projekt kilat sig in emellan. Jag tror dock inte att detta påverkar läsningen utom i ett avseende, den digitala utvecklingen. Exempelvis hade så kallade smarta telefoner visserligen börjat användas år 2010, men de fanns ännu inte i var kvinno- eller manshand. Bland bokens intervjuade personer finns såväl de som tar starkt avstånd från den ökande mobilanvändningen som de som verkligen utnyttjar dess teknik. Hade samtalen skett idag hade säkerligen sociala medier som Facebook, Twitter och Instagram blivit än mer framträdande, samtidigt som också andra av de smarta mobilernas användningsområden tagits upp.

En andra aspekt är att jag låter personerna i boken berätta i jagform, i första person singularis. Det är ett i mitt tycke starkt presentationssätt som tillåter identifikation och inlevelse. I två fall har detta dock inte varit möjligt, beroende på såväl önskan om anonymitet som det faktum att svenska inte är dessa personers modersmål. Det har gjort det svårare för mig att på ett korrekt sätt låta dem berätta i egen person. Därför har jag ansett det vara ärligare och lämpligare att referera mina samtal med de personerna. Helt utelämnade berättelserna har jag inte velat göra, de är viktiga i den helhet som boken utgör.

Ytterligare två familjer har önskat vara anonyma i framställningen. I detta fall har det dock inte vållat några problem att behålla jag-formen.

Sammanhängande med berättelsernas beskaffenhet är de redigeringsprinciper jag använt i arbetet med de inspelade intervjuerna. Transkriberade eller utskrivna

”Kvarteret Gården”, maj 2010. Foto: Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

varierar dessa mellan cirka 15 och 45 tätskrivna A4-ark, vilket gör det nödvändigt med ingående bearbetningar. I princip kan man ha två strategier för det: att leta guldkorn eller att koka buljong. Det förstnämnda innebär att söka efter de riktigt intressanta avsnitten i en berättelse och lyfta fram dem. Så arbetade till exempel den amerikanska journalisten Studs Terkel, som på 1960- och 70-talen blev en förgrundsfigur inom den så kallade muntliga historieskrivningen (”Oral history”).

Det andra uttrycket har jag hämtat från författaren Sven Lindqvist som i stället betonar vikten av att komprimera och att ta fram den innersta och koncentrerade kärnan. Det är detta sistnämnda jag har eftersträvat. Även om långtifrån allt kan tas med i den slutliga redogörelsen, har jag velat att alla teman vi pratat om ska finnas med – om än i nedkokad form.

Det ska också framhävas att tal och skrift inte är samma sak. Få personer talar så välformulerat att deras språk direkt kan lyftas över till ett papper eller en

datorskärm. Även i detta avseende har jag därför redigerat texten. Min ambition har varit att balansera mellan dessa två uttrycksformer. Jag har gjort talspråket mer begripligt och sammanhängande, samtidigt som jag har försökt bevara den intervjuades sätt att prata. ”Ska det vara talspråk, ska det vara skriftligt talspråk”, skriver Bodil Malmsten.

Bokens nutida fotografier har i några fall mig som upphovsman men de flesta är tagna av Anna Ulfstrand, chef för Stadsmuseets dokumentationsenhet men med en bakgrund som fotograf. Anna har också medverkat till bokens tillkomst genom att ge mig behövlig tid till koncentrerat skrivande. Till projektets möjliggörande har också Samfundet S:t Erik bidragit, genom ett ekonomiskt tillskott när det som bäst behövdes. Lennart Engström, Anna Götlind och Minja Hjorth har läst manus och gett viktiga synpunkter på innehållet. De personer jag dock allra helst vill tacka är bokens huvudpersoner som så generöst har svarat på mina frågor. Utan dem hade det inte blivit någonting!

Bo Larsson

Stockholm i december 2016

Fotnot: Uttrycket ”existentiell historierelevans” har jag hämtat från Stellan Dahlgrens och Anders Floréns bok *Fråga det förflutna: En introduktion till den moderna historieforskningen* från 1996. År 1978 publicerade Börje Hanssen sina undersökningar från Vällingby i boken *Familj, hushåll, släkt. En punktundersökning av miljö och gruppaktivitet i en stockholmsk förort 1957 och 1972 enligt hypoteser, som utformats efter kulturhistoriska studier*. Jag har tidigare skrivit om Vällingby i artiklarna *Vällingby 1957 och 2010: en återvändande undersökning* och *From ABC to post-industrial suburb – living in a vision*. Studs Terkel har redogjort för sin syn på intervjuande i en DN-intervju gjord av Kurt Mälarstedt och Sven Lindqvist för sin i boken *Att skriva reportage* av Stig Hansén och Clas Thor. Citatet av Bodil Malmsten är hämtat ur hennes bok *Så gör jag: Konsten att skriva* från 2012. Se litteraturförteckning för närmare bibliografiska uppgifter.

Elof och Anna Jonsson, hyreshus

Elof och Anna Jonsson kan kallas för klassiska Vällingbybor. De flyttade till stadsdelen 1954, samma år som centrum invigdes. De kom från en sliten och sedermera riven bostad i Stockholms innerstad och de tillhörde samhällsgruppen som detta folkhemsbygge riktade sig till. Födda 1924 respektive 1927 är detta par de äldsta personer jag samtalat med under mina intervjuer. Det är Elof Jonsson som för ordet. Under sin ålderdom har de båda drabbats av sjukdomar.

Vi bodde på Vällingbyvägen först. Flyttade dit från Luntmakaregatan. De skulle riva kåken och bjöd ett par gamla lägenheter inne på gården. Men vi hade ju småbarn ... Roffe var bara ett par år. Det var ju inte något lämpligt. Så fick vi den på Vällingbyvägen, det var ett bra byte. Det var modernt och det var två rum.

I den gamla hade vi en gasspis, den var jättegammal, kolsvart. Jag köpte Papegojans spislack och lackade upp den så den blev fin. Och så hade vi kakelugnar. Det var ett rum och kök, det hade varit en stor femma eller nånting som de hade byggt om. När vi skulle provelda den ena stod lågorna ända upp i taket. Då skyndade man sig att släcka. Vågade inte elda där nåt mer. Men i den andra gick det. Vi köpte ved och eldade för det var ingen centralvärme. Men toalett fanns det förstås, vattentoa. Och kallvatten.

Jag hann fylla 30 när vi bodde på Luntmakargatan. Och sen bodde vi på Vällingbyvägen i 10 år. Hit flyttade vi 1964 när det vart en grabb till. Här är ju tre rum, det var bara två där. Och den var lite konstigt byggd, den på Vällingbyvägen. Det vart sådana här vinklar, bredsidan. Blev lite tokigt att möblera. Här är bra, lagom stora rum. Jättebra. Det är inte så dyrt heller, om det ska vara större blir det dyrare.

Roffe var 14 när vi flyttade hit, Göran 10 och Anders bara någon månad. Han sov ju med oss, de andra delade rum. Roffe flyttade när han var bortåt 20.

Han träffade sin tjej då, de bodde i en gammal enrummare på Söder medan de pluggade. Sen flyttade Göran och Anders var väl hemma tills han var runt 20 han med. Det vart skönt med det större utrymmet, men det blev tomt också. Man saknade dem, ser du. Man var ju van vid att de var runt omkring en.

Men de hade det fint här, kunde vara ute och leka på gården. Fast på Vällingbyvägen var det ändå bättre, och större. Och då var allihop nyinflyttade. Det var kul, vet du. Det var annorlunda då, folk hade det sämre ställt så det var inga som var märkvärdiga. Alla jobbade och knegade som lika.

När vi kom hit skaffade vi ett trädgårdsland. Vi hade det från -54 till ... ja, det är väl en 20 år sedan vi slutade. Det var fint att ha. Det låg i Råcksta här. Man jobbade på dagarna och åkte dit på kvällarna, cyklade på fem minuter. Det var rätt stort, kunde vara en hundra kvadratmeter. Vi odlade allt, potatis, rödbetor, morötter ... Blommor och hallonbuskar hade vi, jädrar vad fina hallon vi fick! Svartvinbär och rödvinbär. Oja mig, vad man grävde där! Och gödslade!

Stuga fick man inte ha, men en del byggde kurer och hade som regnskydd. Jag hade som en verktygslåda bara.

Anna och Elof träffades när hennes familj flyttade från Härjedalen till Jämtland. Familjen arrenderade ett jordbruk samtidigt som hennes far arbetade i skogen. Gården var förhållandevis stor, med upp till 20-talet kor. Elof växte upp på ett torp med tre kor. Också hans far jobbade i skogen. I Stockholm har Elof bland annat arbetat på verkstad och Anna på daghem.

Jag jobbade inne i stan när vi flyttade hit, Radiobolaget på Kungsholmen. Det vart bra många år. Jag cyklade. Det gick ända tills jag åkte omkull. Då fanns ju inga dubbhjul. Sedan skaffade jag en moped, jag åkte väl ett par år med den.

Jag jobbade på Radiobolaget i nästan 10 år. Omkring 1966 började jag på Arencos här ute, de byggde ett hus bara för elektronik. Där gjorde jag en massa grejor åt det militära, flygvapnet. Svarta lådan höll jag på med, monterade. Det var noga som fasen. Dom satt ju i Viggen och Draken. Nu kan jag säga det, då fick man inte göra det. Det var så jädra hemligt.

Anna och Elof Jonsson. Foto i maj 2010, Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Arenco flyttade till Jakobsberg sedan, då jobbade jag där ett tag. Men det tyckte jag var så tråkigt ... Jag tänkte att jag måste skaffa ett nytt jobb. Då jobbade jag med fastigheter, i Solna. Åkte runt och kollade undercentraler eller pannrum och så där. Bytte lite grejer om det behövdes. Det var rörligt och bra.

Nu är det många år sedan jag gick i pension. Du [Elof vänder sig till Anna] jobbade ju på daghem i Bromma, fram till att du pensionerades. Hon [till mig] såg efter ungar. Hon har lite svårt med minnet ibland. Hon fick det efter att hon blev sjuk för en tio, tolv år sedan. Hon låg på S:t Görans sjukhus och öppnade inte ögonen på tio dygn. Jag var där på julafton och matade henne med risgrönsgröt. Nu har hon lite svårt ibland. Ibland tycker jag att det är skitjobbigt. Men man blir van.

Själv har jag just inte varit sjuk förut, i mitt liv. Men jag fyllde 85 på Bromma sjukhus. Först låg jag på Karolinska i tre månader. Det var jobbigt. Oj, oj, nätterna var värst, de vart så jäkla långa. Det var nåt slags reumatiskt. Ett konstigt

namn på det, men jag har ett brev om det, vad det heter och vad det inverkar på. Hela kroppen värkte, jag hade ont överallt.

Det var hemskt, vet du! Vad trött jag var! Och sedan på sjukhuset fick jag en sådan här skena också. För att hålla foten uppe. Hon hoppar ner annars. Går jag barfota är det som att tån kommer under och jag ramlar och gör illa mig.

Nu har vi såna här lådor med medicin, portionsförpackade. Nu kommer de på fredag morgon och laddar nytt. Här har jag en massa skit. Jag hade sprutor ett tag också, ser du. För diabetes. Jag lärde mig att ta dem själv, för vi har sommarstuga i Jämtland och där söker man inte upp någon sjuksköterska.

Jag fick ta bort insulinet, det var en jäkla tur. För nu äter jag som vanligt. Och kortisonet minskar jag ned. Det är jävulskap, vet du. Jag äter så mycket att det slår ut såna här röda märken. Det står i papperen att det tar ett och ett halvt till två år innan jag blir bra. Om det nu är sant.

Sommarstugan Elof nämner ligger vid Pilgrimstad, mellan Östersund och Bräcke. Från början hade de tänkt sig en som låg närmare, men Elofs föräldrar levde fortfarande när de skaffade den. Anna och Elof tillbringar en stor del av sommarhalvåret i stugan.

Om du har hört talas om Pilgrimstad? Där fanns en sån här masonitfabrik. Palme var där de två sista dagarna han levde. Han lovade att han skulle hjälpa, men det vart väl inte som de hade tänkt.

Vi är där tre månader varje sommar. Vi brukar åka dit i slutet av maj och hem i mitten på september. Kan vi åker vi dit i år igen. Vi var där två veckor senast, i augusti. Vilken tur med vädret vi hade! Det var ju den bästa sommaren, nåt otroligt fint! Men då visste jag inte hur det skulle gå att köra med den här foten. Den var så stel, att man nästan fick tänka när man skulle trampa. Man fick se till att man hade bra avstånd, det kunde ju bli hastiga inbromsningar.

Vi har gjort utlandsresor också, men det är bra många år sen. Till Kanarieöarna och Mallorca och ... till Österrike var vi, åkte buss faktiskt. Det var en kul resa. Åka buss.

Annars har vi ju, när vi varit i Jämtland, gjort nån tur där, åkt bort. Nu är det längesedan, men vi gjorde en riktig långtur en gång. Åkte till Ångermanland och ända upp till Pajala och Kilpisjärvi och så runt i Norge och in vid Riksgränsen ... Vi åkte 800 mil, tror jag. Jag hade en gammal SAAB då, som var lätt att lasta.

SAAB, det är en jäkla bra bil. Jag tror jag har haft ett par, tre stycken. Som vi mekade med de gamla bilarna jag hade! Hade ju inte råd med några nya bilar. Jag hade en gammal Volvo PV, en 53:a eller 54:a. Delad fram- och bakruta, det var grejer. Hade inte gått mer än 10 000 mil när jag köpte den. Gav två och ett halvt tusen för den. Sen sålde jag den, och en gubbe i Uppsala körde in i en buss med den. Vart bara skrot.

Vi har bil nu också, en Seat. Den står i garaget. Det är en spansk bil med folkvagnsdelar. Jag köpte den faktiskt ny, kostade 102 000 bara. Det var här på Ulvsundavägen, vad heter det nu då? Har service och allting. De hade väl extra-pris så jag for dit och tittade. "Den där lilla jäveln duger åt oss", tänkte jag. Och det har den gjort, ser du. Det är snart tio år nu.

Men den har inte gått så mycket. Nu sista året har man inte kört något, en gång upp till Jämtland. Och så åka och handla ett par gånger här. Jag brukar åka till Coop i Vinsta. Där är stort, finns lite mer att välja på. Men nu har vi inte varit dit sedan det blev snö. Anders lånade bilen och tvättade upp den. Sedan har jag inte kört något. Kan ju inte skita ner den nu, jag kan ju inte tvätta.

Vi får hjälp med maten om vi vill, de ringer nästan varje dag och frågar om vi ska ha något. Men sedan jag varit hemma ett tag har vi skött oss själva. Nu kör vi på rollatorn. Jag har en kraftigare rollator nere i trappen. Nästan en gång om dagen brukar vi vara uppe i centrum. Man måste ju träna. Jag knegar på och hon med, hon är ju inte så pigg. Hon går med stavar, gästavar. Det går bra det med, ser du. Men det är för jädra jobbigt när det är så här moddigt ute.

Var fjortonde dag får vi hjälp med städningen. Då kommer det en tjej, som är utländsk. Thailandare är det mycket. En finska var här, det var en duktig människa. Åh, jäklar vad hon var noga! Rev upp silen i diskbänken och på toaletten gjorde hon rent ovanpå skåpet. Det var en jäkla fart på henne!

Men nu ska de diskutera. Det ska komma en tjej om fjorton dagar och snacka

om de ska dra ned på hemhjälpen. Men städning måste vi ju ha ... lite grand. Och tvätt. Vi har försökt att städa själva lite. Det är klart att det går, men hon vill inte hålla på med dammsugning och jag måste ju nästan ha något att sitta på. Det är lite jobbigt. Men man försöker. Man ger sig inte.

Anna och Elof är till åren komna. Deras umgänge är av naturliga skäl inte samma som förr och även annat har förändrats. Men flytten till Vällingby har de inte ångrat.

Vi har trivts här. Svenska Bostäder var jättebra förr. Det är lite sämre nu, för nu ska det dras in på allting. När vi bodde på Vällingbyvägen hade de gårdskarlar för vissa områden. Den som vi hade hette Hermansson, det var en jätkebra gubbe.

Det var 54 ungar på den där gården, från två till tio år. Han såg efter dem, fick dem att åka skridskor på vintrarna. Drog fram slangar, men barnen fick hänga upp slangarna sedan annars var det slut. De gjorde som han sa. Nej, han var en jätkebra gubbe! På somrarna var han noga med att slå gräs och rensa. Det är stor skillnad mot nu, nu kommer det någon då och då. Han hade ansvaret och ville ha det fint. Han var ingen ungdom heller, som de är nu. Han var bortåt en 50 år.

Det händer ibland att vi tar med oss fika och går ner och sätter oss. Vi fick ju ett sånt här lusthus här ute ... Vi var där och åt surströmming en gång, faktiskt. Några grannar som vi hade där borta var med hit, vi var nog en fem, sex stycken i alla fall. Men, det säger jag, jag skulle inte vilja äta det om jag inte var van, för det luktar fan av det! Men börjar man äta känner man inte lukten. Vi köper en sort som heter Oskar, den tycker jag är bra. Den är lite mildare och så är det lite enbärssmak.

Hyresgästföreningen har en lokal här borta också, på nummer 120 ... nummer 118 är det. Vi hade en snickarbod där. Jag var intresserad så jag ordnade en bandsåg och lite handverktyg. Vi var några grannar som gick dit och snickrade. Jag skulle hålla reda på det, men det var lite svårt. Man fick skriva upp och pricka av dem som lånat och lämnat igen nycklarna. Jag höll nog på i nästan tio år, sen låg det nere. Nu är det en tjej som startat igen, för några år sedan. Men bandsågen är borta.

När jag arbetade var jag med i fackföreningen, Svenska Kommunalarbetsförbundet. Man var ju nästan tvungen att vara med på den tiden. Och det var väl riktigt också. Ett tag var jag kassör, men det räckte inte till. Fick tjata om pengar. De ville inte betala ser du, medlemmarna. Som pensionär är jag gratis medlem. De brukar ha möten på Folkets hus inne i stan. Lite roliga uppträdanden och de spelar och sjunger ... Det är rätt så kul.

Men arbetskamraterna börjar på att bli borta. En kille fick en stroke, han är mest inne. Han kommer inte ihåg nåt heller. I Solberga hade jag en kompis, han är borta. Och han som hade grävmaskinerna är också borta. Vi var ihop mycket. Han var två år äldre än mig. Det är en tio år sedan han dog. Han jobbade åt Stockholms stad, vet du. Han hade så jädra mycket grejer. Jag tror att han hade ett 20-tal caterpillrar, hade många anställda.

Vi var ett gäng som dansade borta i Räcksta också, gammeltjoa. Det är inte så många år sen vi slutade. Ibland åkte vi ut med båten till Åland eller Finland, två gånger om året, höst och vår. En gång var vi en 14 stycken, och vi fick just det bord som var runt. Där satt vi allihop. Det var jäkla kul! Och så var vi upp och dansade lite då.

Men nu är det över ett år sen vi var iväg. Det var före jul då, innan jag blev sjuk. Det här året har vi inte varit någonstans. Det går ju inte.

På kvällarna tittar vi på tv. Vi har ettan, tvåan och fyran. Du kan få en jäkla massa kanaler snabbt. Det är bara att anmäla sig. Men man hinner inte titta på allt, det räcker med det här. Fy fasiken! Vi har köpt en ny tv, den andra var 20 år. Man fick knacka på den för att den skulle gå. Anna hade den när jag var på sjukhuset, och klarade det. Men hemtjänsten kom ju varje kväll och grabbarna varannan.

Och radion står på nästan jämnt. P4, Stockholms största radiokanal, säger de. Lotta Bromé är det mycket, och Ulf Elving. I söndags intervjuade han Gyllenhammar, det var spännande. Han fyllde 75 år den här veckan. Bor i London mycket, fast han har en lägenhet här i Stockholm med. Det var en riktig lirare, det. Han var nog duktig.

Tidningen kan vi läsa på förmiddagarna. Då kan man lägga sig på sängen

I vardagsrummet. Foto i maj 2010, Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

och läsa lite. Vi har Dagens Nyheter för tillfället. Annars brukar vi köpa någon aftontidning. Men nu till vintern tog vi DN, för de ringde och frågade. Vi tänkte att vi kan ha den när det är snöigt, då är det bara att hämta den i brevlådan.

Dator har vi, men jag använder den aldrig. Jag började lite, men det blev för jobbigt. Jag fick den av Göran, han skaffade nya grejer. Och en mobil fick vi av Roffe, äldsta grabben. Jag hade den på sommaren, när vi var ute och åkte bil. Nu har jag inte använt den på länge, men jag laddar upp den ibland.

Du vet, när en annan höll på, det var ju på 40-, 50-, 60-talen. Då var det helt annat. Första tv:n gjorde vi på Kungsholmen. Stora jävla transformatorer och rör, vet du. Nu är det bara chips, inte transistorer ens en gång. Det är otroligt vad utvecklingen har gått fort.

Madelené Wikåker, hyreshus

När jag första gången ska besöka Madelené Wikåker, sitter det en lapp på brevlådan. "Hej kära intervjuare", står det. "Jag är hemskt ledsen att den planerade intervjun dessvärre inte kan bli av! Jag fick ett arbetspass och som vikarie kan jag inte tacka nej. Behöver alla pass jag kan få." Orden är talande för hur hon senare beskriver sitt arbetsliv för mig. Men talande är också det ting hon nämner när jag ber henne likna sig vid ett föremål: en gammaldags yxa, något som associerar till styrka.

Jag är född 1974, är en ensam mamma med tre barn och ett fjärde på väg. Flyttade hit till Vällingby i somras, i mitten på juli. Tidigare har jag bott i Husby i hela mitt liv, i 35 år. På samma gata ...

I Husby hade jag en tvåa, på fyra personer, och det funkade inte så bra. Jag har ju en tonåring, och hon behövde ett eget rum. Det var nog största anledningen till att jag flyttade hit. Men jag har alltid gillat Vällingby. Min systerdotter bor här så att ... det blev automatiskt att jag sökte hit.

Jag har tre tjejer, 16, 8 och 4 år. Och tro det eller ej, men de har sagt att det kommande också är en flicka. Flicka nummer fyra! Graviditeten är ganska jobbig, så jag är sjukskriven nu. Annars jobbar jag inom handikappomsorgen, som personlig assistent. Jag är brukarnas armar och ben. Och det har hänt att jag varit deras röst också. För vissa som jag arbetat med har inte kunnat prata. De senaste två och ett halvt åren har jag jobbat åt en och samma person. Som faktiskt bor här i Vällingby, också. Men annars kan man få hoppa runt till flera.

Det här jobbet har jag hållit på med sedan jag var 18. Det är det jag kan och det jag trivs med. Utbildning har jag ingen. Åh herregud! Jag har gått nio år i grundskolan. Sedan blev jag som så många andra skoltrött och hade uppehåll. Jobbade lite extra, så där. Jag ville ta igen mina studier sedan, så jag började på en folkhögskola inne i stan. Där höll jag väl ut en termin. Sedan har jag jobbat.

Så någon utbildning har jag faktiskt inte. Jag har haft tur som fått jobb utan

Madelené Wikåker i mars 2010. Foto Bo Larsson, Stadsmuseet.

det. Jag tycker att ... utbildning är självklart bäst att ha, men arbetslivserfarenhet är heller inte fel. Det kan också visa vad man går för. Det är vad jag har. Jag har många års arbetserfarenhet och med svåra fall av handikapp. Men självklart, jag är på mina barn att utbildning är viktigt. Det är A och O egentligen.

Innan sjukskrivningen arbetade jag skift. Innan jag flyttade till Vällingby jobbade jag dagar, kvällar och nätter. Det var lite jobbigt för barnen, de fick ju ha barnvakt och sådär. När jag sen flyttade hit valde jag att bara jobba nätter. Det passade perfekt. Då hade jag tid att hämta och lämna dem, laga mat, tvätta, städa ... Allting som har med familj att göra fick jag tid med. Men ofta ... jag jobbade nätter och sov inte på dagarna för jag hade så mycket att göra. Jag kunde vara vaken 48 timmar ibland. Då gick jag som en zombie. Men det har funkat.

Förut hade jag en PAN-anställning. Det innebär att det är den handikappade personen i fråga som anställer mig och det är också hon som sparkar mig. Då har inte arbetsgivaren – kommunen i Bromma – nånting att säga till om. Man har

inte lika stor säkerhet med en PAN-anställning. Det är skillnaden.

Den här brukaren hamnade på sjukhus och då gjorde hon sig av med viss personal. Men mig trivdes hon med och ville ha mig tillbaka. Då tyckte jag det var bäst att vara vikarie. Då kunde jag bestämma lite mer över vilka dagar jag kan, när jag kunde få barnvakt. Att välja själv hjälpte mycket. Ibland kunde jag jobba hur mycket som helst, för att sedan vara ledig en längre period. Men ibland finns det sämre med jobb och då måste man hoppa på allting. Det var det jag var tvungen att göra när du kom hit första gången. Då hade jag varit utan pass ett tag, och fick ta vad som erbjöds.

Madelenés pappa bor kvar i Husby liksom hennes syster. Hennes båda bröder bor på andra ställen i Stockholm, och hennes mamma i Sundbyberg. Hennes föräldrar är separerade.

Båda mina föräldrar är pensionerade. Min mamma var sjuksköterska och jobbade en tid på dagis också. Och pappa ... så långt tillbaka jag kan minnas har han varit brevbärare. Hur länge kan det vara? 50 år nånting. På samma post. Helt otroligt. Jag var många gånger med min pappa och bar paket. Tyckte jag var så kul.

Men jag umgås inte med mina släktingar. Faktiskt inte. När jag var mindre gjorde jag det naturligtvis. Upp till 13, 14 år kanske. Men sen höll jag mig mer på min kant. Det var bara hästar som hägrade i skallen på mig, då. Jag ville bara vara med dem, och så var det skolan och så hade jag nån kompis med samma intresse.

Med min familj umgås jag inte lika mycket som förr. Jag vet faktiskt inte riktigt vad det beror på. Det har blivit att man har glidit isär. När jag var yngre firade vi alla jular tillsammans och vi hade grillfester på somrarna. Det har liksom tunnats ut med tiden. Min mamma har jag inte träffat på fem månader tror jag, trots att vi inte bor jättelångt ifrån varandra. Men hon kan inte komma hit och hälsa på, för hon är extremt allergisk mot pälsdjur. Och jag har ju hundar.

Min pappa har jag träffat lite oftare, det har jag gjort. Men nej, vi umgås inte

Det nya barnet har anlänt. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

så mycket familjerna emellan. Det händer, men inte så ofta som jag skulle önska att det var. Nu firar vi inte ens jularna tillsammans. För mig personligen har det varit en familjetradition, spelar ingen roll hur långt ifrån varandra man bor.

I julas firade vi själva, här i Vällingby. Vi hade ... det spelar ingen roll hur dåligt med pengar jag har, så har jag en gran med kulor och glitter, julklappar till barnen och god mat. Men vi åkte ingenstans. Tidigare, som åren innan, har det kanske blivit att man åt lunch hos systemen. När jag var yngre kunde barnen sova över dagen före och så kom jag på julafton, för jag kunde ju inte lämna hundarna ensamma. Men det var länge sedan det hände. Det kan jag sakna ibland, faktiskt.

Men jag är mycket av en enstöring. Mina arbetskollegor på jobbet är stört-sköna allihop. Vi skojar och skrattar, för man arbetar med olika ... alltså, vi har dubbelbemanning för den här brukaren har så svåra handikapp. På det viset fick man arbetskompisar, och vi umgicks och pratade på jobbet. Men utöver det har det inte varit nånting.

Jag tackar inte nej om min syster och hennes vän bjuder ut mig för att dansa

eller gå på krogen, absolut inte. Nån gång om året är det jättekul att komma ut och se andra människor, lyssna på musik och så där. Men jag är mycket av en ensamvarg. Det är kanske det som gör mig annorlunda än många andra. Det har aldrig varit så att jag måste ut varje onsdag, fredag och lördag för att dricka, supa och sådant. Jag är inte en sådan person. I det stora hela håller jag mig för mig själv. Jag behöver inte ha 20 kompisar runt mig för att må bra. Jag mår bäst av att vara ensam.

Jag har lite kontakt med grannarna. Hon som bor här bredvid, jag skulle tro att hon är runt 55, 60. Hon är så go', underbar! Ända sedan vi kom hit har hon hälsat och hon har knackat på dörren och gett ungarna glass och hon är förtjust i båda hundarna. Jag tycker jättemycket om henne! Sen hade jag den gamla damen, som bodde snett under mig. Jag tror att hon var äldst i den här portuppgången, över 80 tror jag. Hon hade bott här ända sedan huset byggdes. Men nu har hon dessvärre blivit dement och flyttat till ett äldreboende i Hässelby. Men hon var också helt underbart gullig, gav mina barn frukt och såna här saker. Jag hjälpte henne lite grand, eftersom hon var gammal och ensam och lite dement. Flera gånger när hon hade ramlat hjälpte jag henne att komma upp och in i lägenheten. Henne tyckte jag om.

Visst hälsar jag på de andra grannarna, men inte mer än så. Men mina barn ... herregud, sedan första dagen fick de kompisar! De känner mer folk än vad jag gör. De fick kompisar från allra första början, och det är jag glad för.

Madelené kallar sig själv för en typisk djurmänniska. Utöver sina hundar – fem år respektive sex månader gamla – sköter hon om en häst. Hon har ridit sedan hon var fem.

Jag har alltid haft hund. Jag klarar mig inte utan mina hundar. Och mina barn älskar dem! Jag brukar gå ut med hundarna ... ja, det är lite olika. Den äldsta tre till fyra gånger om dagen och den yngsta fem till sex gånger. Som längst kanske jag är ute 45-50 minuter med den äldsta, men den lilla får inte gå så långt. Det pallar inte hennes skelett och kropp med.

Ibland, när jag vaknar typ ett eller två på natten, går jag ut med henne. Hon börjar precis bli rumsren och ju oftare man går ut med valpar, desto fortare går det. På så sätt är hon jätteduktig. Är det lugnt och tyst, håller hon sig. Men är det liv och rörelse, ungarna är hemma och jag går fram och tillbaka och lagar mat, diskar eller så, då måste hon ut lite oftare. Så egentligen klarar hon sig om jag går ut vid elvatiden, det gör hon. Men då måste jag vara så himla snabb på morgonen, när jag slår upp ögonen. Då vet jag att hon står där med benen i kors. Och jag är ganska illamående på morgonen, så jag tar henne hellre lite sent.

Hästen jag har hand om bor i Märsta, en unghäst. Jag har haft en egen häst också, men ekonomin ville sig inte riktigt. Jag var tvungen att lämna tillbaka henne. Nu tar jag hand om hästar gratis, till folk som är rädda, borta på semester eller så där.

På helgerna försöker jag umgås med barnen dygnet runt. Då tar jag ofta med mig dem till stallet. Jag har en väldigt bra vän, som har en häst i samma stall. Och den är underbart snäll mot allt och alla, så mina barn brukar rida på den. Min är inte ens inriden. Det är min äldsta och yngsta som älskar hästar mest. Den mellersta tycker att de är fina att titta på och kan rida nån gång, men hon är ingen typisk hästtjej.

Jag har ridit i 30 år, sedan jag var fem. Det började med att en kompis till mina föräldrar hade en ponny på landet och sen blev det ridskola. Det tyckte jag jättemycket om, att åka till ridskolan. Jag blev vän med folk som hade eget stall, och hjälpte dem, tog hand om deras hästar. Sedan blev jag medryttare på en häst och till slut fodervärd. Och fodervärd, det är precis som att ha en egen häst. Man står för allting, utom sjukförsäkring. Om hästen skulle bli akut sjuk. På den vägen är det.

Jag har tävlat också, ganska mycket. Hästhoppning och ponnytrav. Det var så himla roligt! Ponnytiden var nog den roligaste faktiskt. Ponnyhästarna var ju vilda och tokiga, och själv var man kanske inte den klokaste. Vi passade ihop, helt klart.

Det var inte precis några jättestora tävlingar, men jag vann några gånger, det gjorde jag. Slog rekord på travbanan ... det hände. Och ... jag kan inte låta bli,

för det var du som tog upp det ... på en hopptävling var Jerry Williams dotter med, och jag vann över allihop den dagen. Det kan jag inte låta bli att skryta med. Jag vann över Jerry Williams dotter. Det är ganska kul.

Utöver hästarna och hundarna så är det väl tatueringar och musik som är min hobby. Jag tycker mycket om country, det är favoriten. Och det gjorde mig så arg, så arg! När jag bodde i Husby ingick det en countrykanal i utbudet för tv:n, men sen fick smartskallarna för sig att det skulle bli betalkanal. Man var tvungen att köpa parabol för att titta på den, och det hade inte jag råd med. Jag kollade på den nästan 24 timmar om dygnet när jag var hemma. Det var bara den hela tiden, faktiskt. Jag blev jättesur!

Jag är väldigt fascinerad av tatueringar, det är konst för mig. Den här på axeln är ett hjärta och en ros och så mina barns födelseår: 1993, 2001 och 2005. Jag ska fortsätta med den nyas födelseår också. Den var faktiskt inte så dyr. Med eller utan färg så kostade den 1 900 kronor. Det tycker jag är okey för den här storleken.

Det är den enda jag gjort hittills. Hade jag ekonomin skulle jag göra det oftare. Det kanske inte syns på mig, men jag är en sådan som gärna skulle tatuera hela kroppen. Det enda jag inte skulle vilja tatuera är ansiktet. Men jag skulle vilja täcka mina armar och ben, hade jag haft mer pengar skulle jag gjort det. Tribemärken och stamtatueringar, det tycker jag är fint.

Alla man pratade med som tatuerat sig, sa att man domnar bort efter tag. Det var inte sant alls. Jag hade ont i en timme och fyrtio minuter, hela tiden. Att jag stod ut ... Men jag skulle göra det igen om jag kunde.

Som nämnts trivs Madelené i Vällingby. Ändå kallar hon sig inbiten Husbybo, det är ju där hon växt upp. En anledning till flytten var att hon ville ge barnen en annan chans.

I jämförelse med Husby är Vällingby lugnt. Under min uppväxt har jag ju märkt hur det har förvärrats där borta. Människor som jag sett sedan de var små har blivit knarkare eller småkriminella. Så det har blivit värre. Jag förväntade mig

kanske inte så stor skillnad när jag kom hit, men det var som en totalomvändning. Det är inte ens hälften mot vad det var i Husby. Man kunde tro att det skulle vara mycket ungdomar och bråk och tjafs, men jag har inte varit med om en enda grej. Centrum är i stort sett folktomt klockan nio på kvällen, även om det är fredag eller lördag. Det är ett bra område för barn att växa upp i, tycker jag. Och skolan och dagis ligger precis utanför huset, så jag har haft tur.

Vällingby påminner väldigt mycket om Kista. Här finns jättemånga affärer. Det enda man kan sakna är ett Willys, men det fanns ju inte i Husby heller. En stor mataffär som är billig och bra att handla i. Men annars har vi ju allt. Vi har badhus, bibliotek, en biograf, olika butiker ... Vi har ingenting att klaga på.

Min åttaåring tycker om att läsa så vi går till biblioteket. Men än så länge har vi inte varit på badhuset eller biografen. Jag är inte en sådan som går på bio så ofta. Men, det är ju så mysigt att gå omkring i centrum och kolla alla affärer. Jag har inte varit inne i säkert hälften, men det finns så mycket att välja på och titta på. Det är så många tätt inpå varandra. Det tycker jag om.

Det är en trea jag bor i. Min äldsta tjej har ett eget rum. Det var ju den största anledningen till att jag flyttade. Sedan delar småtjejerna på det andra rummet och jag sover i vardagsrummet, som jag gjort de senaste snart 36 åren. På helgerna brukar barnen sova med mig också. Det tycker de är kul.

När den nya kommer får hon sova med mig till att börja med, sedan får hon flytta in till småtjejnarnas rum. Jag funderar faktiskt på att inte bygga om, men göra om ... Jag vet inte vad det heter, men man kan köpa såna här skynken att avskärma rum med. Kanske en sovalkov i vardagsrummet eller nåt sånt.

Men hade jag ekonomin, då skulle jag inte bo i lägenhet. Då hade jag valt ett hus, med tanke på att vi är så många och att jag tycker om att vara nära djur och natur. Hus på landet med bondgård och så där ... Man får se om den tiden kanske kommer.

Nu, när jag är sjukskriven, gör jag inte så mycket på dagarna. Ofta är det bara dåligt under 23 av 24 timmar. Det har med rygg och illamående att göra, det är jobbigt att andas. Men får jag må bra en hel dag ... Då lämnar jag barnen på skola och dagis på morgonen, tar hunden på promenad och åker iväg till

min häst några timmar. Tillbaka hem, hämta barnen från fritids och dagis, laga middag och umgås med dem en stund. Sen, framåt kvällen, när jag lagt dem i säng, kan jag slappna av i kropp och själ och ta det lugnt framför tv:n. Det är en typisk dag för mig just nu.

Ja, i stort sett handlar jag varje dag också. Om jag inte får skjuts av min yngsta dotters pappa eller min systerdotters man, för då kan jag storhandla. Det är vad jag skulle behöva göra varje månad, storhandla för ett par tusen. Då skulle jag garanterat klara mig. Men eftersom jag inte har bil, får jag försöka så billigt jag kan. Oftast blir det här i Vällingby centrum, på Hemköp, Coop eller Lidl. Men jag orkar inte bära tunga saker. Min rygg pallar inte för det.

Madelené har inget körkort, trots att det skulle vara henne till stor hjälp och ge henne en större rörelsefrihet. Inte heller har hon rest utomlands.

Jag skulle tro att jag är den enda i hela Stockholm som aldrig någonsin varit utomlands. Jo, jag har varit till Finland med Finlandsbåten. Det är det längsta jag har kommit, och det är ganska tråkigt. För som jag sa tidigare, så älskar jag att vara ute bland djur och natur och jag skulle väldigt, väldigt gärna se ett annat land. Nej, jag har inte råd nu. Inte i dagens läge.

Det jobbiga är inte att jag inte kan åka utomlands en gång om året, det är inte det. Det som stör mig mest är jag inte kunnat ge mina barn den semester jag hade när jag var liten. När jag var liten hade vi husvagnssemester och hyrde stugor och såna saker. Men jag har inte kunnat ge mina barn en semester någonsin, någonsin. Det stör jag mig på.

Barnens pappor ... Pappan till den äldsta tjejen har faktiskt tagit med henne till sitt hemland när hon var yngre. Så hon har fått vara utomlands. Från de andra två papporna har man inte direkt fått nån hjälp. Men jag menar ... jag som mamma, jag har inte gjort nånting med mina barn. På sin höjd tog jag med dem till min pappas lantställe utanför Eskilstuna och till Skansen och Gröna Lund och det här. Men jag vill att de ska få uppleva det jag gjorde när jag var liten, för det var det bästa någonsin.

Men det är samma ... Jag är nog den enda i hela Vällingby som inte har dator. Jag skulle tacka gudarna om jag hade en. Min äldsta dotter behöver en i skolan. Hon måste ha tillgång till internet när hon gör sina prov och för att få bättre betyg. Det är ju inte alltid hon vill gå till biblioteket heller, för att låna deras datorer. Så jag måste införskaffa en, det är bara ett måste.

Jag har faktiskt haft en. Men det var några år sedan. Men jag gjorde mig av med den, jag behövde pengar. Sedan dess har jag inte haft någon. Jag hade den här ... inte Facebook, men MSN tror jag det heter, där man kan chatta live med folk. Och sen kollade jag Blocket och såna här saker. Och sen, jag är torsk, verkligen torsk, på restaurangspel, Diner Dash. Det är ... ja, servitriser som serverar mat till kunder och så där. Det tycker jag är jättekul att spela.

Mobil har jag fått av mamma. De gånger jag haft råd att köpa, har det blivit begagnade. De har inte hållit så länge. Men mamma hade samlat på sig en hel del mobiler, och när jag så att jag behövde en ny kom hennes man med tre stycken. Jag fick behålla allihop. Men det är inga avancerade saker, inte de nyaste teknogrejerna. Det behöver inte jag. Det enda jag behöver är att skicka sms och ringa.

Jag har telefonen på 24 timmar om dygnet, stänger aldrig av den. Gör jag det så blir jag nervös och nogig att det hänt mina barn nånting. Jag vill, vågar, inte stänga av telefonen. Inte när jag är ensam med mina barn. Men det är bara min äldsta som har mobil. Den mellersta vill ju ha. Hon är åtta år och säger att alla i skolan har, men det spelar ingen roll. Går hon omkring med en ny snygg mobiltelefon har hon den säkerligen inte kvar länge. Kanske när hon är tio, att man hittar nån billig sak då.

När jag frågar Madelené om hennes informationskanaler småfnissar hon lite, kanske åt mitt lite formella ordval. Hon nämner främst Metro, men också tv-nyheterna och att hon ibland lånar dator av sin vän i Märsta. Ibland, säger hon, vill hon inte veta vad som hänt – som med jordbävningen på Haiti. Men oftast slutar det ändå med att hon kollar upp det. Jag byter samtalsämne: vad gör hon om tio år?

Det är många som har ställt den frågan förut, och det är svårt att svara på. Alltså, jag tycker om att hjälpa människor. Det har jag alltid gjort, annars skulle jag inte hålla på med det här jobbet. Men om jag verkligen fick bestämma själv ... jag vill hålla på med djur! Kanske på ett sådant här rescue center för misskötta djur. Det skulle jag vilja göra om tio år. Och bo på landet, med mina hästar och hundar och alla barn.

Det kanske låter löjligt i mångas ögon, jag är ju snart 36 år gammal. Men jag står för det jag gör och säger. Du frågade om ett typiskt föremål. Det skulle i så fall vara ett som associerar till styrka, en gammaldags yxa kanske. Alltså, jag tror att alla människor kämpar, det tror jag absolut. Men så mycket som jag har gjort som ensam mamma för att mina barn ska ha det bra, det är det nog inte många som vet. Och hur mycket det tär på ens kropp! Skulle det vara något föremål som ställs ut, skulle det vara något som står för en ensam stark mamma. Det är vad jag skulle vilja se.

Sara Foman och August Egge, hyreshus

Sara Foman och August Egge är båda födda 1977 och båda har teaterbakgrund. Sara är tjänstledig från sitt arbete som belysningsmästare på Stadsteatern, hon är i slutet på sin första graviditet. August är projektingenjör på Siemens i Upplands Väsby. Ingen av dem är uppväxt i Stockholm. August kommer från Östergötland och Sara från Västmanland. I Vällingby har de bott i cirka ett halvår.

Sara: Vi flyttade hit i augusti förra året, första augusti fick vi nycklarna. Innan bodde vi i min lilla etta i Högdalen.

August: Jag bodde i Liljeholmen egentligen, men sedan flyttade jag ner till Östergötland och veckopendlade. På helgerna var jag uppe i Högdalen, då. Men sen, när det inte höll att veckopendla längre, flyttade vi ihop här. Förra året.

Sara: Det var inte svårt att få lägenhet här. Men August hade stått i bostadskön i åtta år. Av de förslag som vi fick låg Blackeberg närmast stan, men det här hade bäst planlösning. Och han dagpendlade ju till Siemens så det fick inte vara söder om stan.

August: Det var lite de kriterierna vi hade. Det fick inte vara söder om stan, och det skulle vara en trevlig lägenhet. Och gärna inte för hög hyreskostnad, vi vill kunna lägga undan lite, som bostadssparande liksom. Nu betalar vi lite drygt 6 000 kronor för 70 kvadrat, men då är det inklusive garage. Det tycker jag är okey. Men det är delvis renoverat, de har bytt ut kök och badrum. Vi får se, jag tror att de pressar upp priserna lite, när de håller på och renoverar allting. Men just nu är det helt okej.

Sara Foman och August Egge, februari 2010. Foto Bo Larsson, Stadsmuseet.

Sara: Men om du inte hade jobbat på Siemens däruppe, hade vi aldrig flyttat åt det här hållet. Då hade vi bott kvar i söder.

August: Ja, då hade vi bott kvar på södra sidan av stan. Egentligen är det för att slippa Essingeleden som vi bor här nu. Men jag ser det här som ett slags praktiskt övergångsboende, från våra ganska små ungdomslägenheter tills att vi flyttar någon annanstans om några år.

Sara: Men det är helt okey att bo här, för det är så blandat. Det finns mycket grönområden och det är både hyreshus och bostadsrätter och lite radhus. Det finns många lekplatser och centrumet har blivit väldigt bra sen de byggde om det. Man behöver inte åka härifrån om man inte så jättegärna vill. Det mesta finns här. Och det tycker jag är rätt skönt.

August: Jag gillar också den här blandningen. På många ställen där jag har bott tidigare – som i Högdalen och Liljeholmen, ett tag bodde jag i Husby och En-

skede också – är det ganska homogent. Antingen är det bara villaområden eller också är det hyreshus. Här är det en väldigt stor blandning. Jag vet inte om de tänkte på det från början, när de byggde den här ABC-staden, blandningen av radhus, villor, hyreshus och bostadsrätter. Men det blir en väldigt stor blandning av människor här, vilket jag tycker är bra. Åker man till Blackeberg eller Hässelby gård ... eller ännu hellre, till Södra Ängby, så är det en enorm skillnad. I Södra Ängby är det verkligen en klick, en mycket högre social klass än vad det är i Blackeberg, men här är det blandat. Det trivs i alla fall jag väldigt bra med. Men Vällingby är Vällingby, det är inte Stockholm. Det ligger väl långt från stan. Jag kan sakna det lite, det är ett lite för stort steg att ta sig härifrån. Om man vill träffa vänner och så där ...

Lägenheten som August och Sara bor i består av tre rum plus kök. Just köket var viktigt för dem när de valde bostad; det är också i det vi sitter under vårt samtal. Från fönstret ser man den gemensamma tvättstugan.

August: Storleken på köket var ett ganska stort kriterium för oss, när vi tittade efter lägenhet. De flesta 50-talslägenheter häromkring har ganska små kök och sittplatserna är inte vid fönstret, utan mer mot centrum av huset. Jag tror att det var för att de ville ha skafferiet vid ytterväggen. Åker man till Blackeberg och tittar så är köken mycket smalare. Jag undrar om de byggdes före eller efter Vällingby? Jag vet inte, faktiskt.

Men sen har vi ett lagom stort vardagsrum som är skönt att sitta och ta det lugnt i, ett trevligt sovrum och så ett extrarum. Eller, det har varit ett extrarum fram till nu, nu blir det ett barn- och kontorsrum. Det händer att jag tar med mig arbete hem, när jag inte hinner med på jobbet.

Sara: Det har inte jag gjort. På Stadsteatern har det inte behövts. Jag gör sakerna fysiskt där, riggar ljussättningen och så. Men jag sköter liksom hemmakontoret, räkenskaperna, det är ett rent nöje faktiskt. Jag tycker det är kul att organisera.

August: Jag slipper jättegärna. Jag är helt ointresserad av ekonomi. På något sätt är man inte en planerare utan en görare. Vi har ett garage här också, som betyder mycket för mig. Där har jag alla möjliga grejer, till bilen och båten och så där. Garaget gör att det blir lite drägligare att bo så här. Vi är båda uppväxta i ett hus på landet, och då kan det kännas lite instängt i en lägenhet. Men vi har en bra gård här. Det finns ett litet lusthus, och en grill.

Sara: Vi satt där och åt i somras. Och när vi har besök med barn har vi gått till lekparken, för att göra nåt annat än att bara sitta här. Det är lekplatser överallt.

August: Det är väldigt barnvänligt här, faktiskt. Det finns en lekplats på gården och det finns ett dagis på andra sidan av huset, utanför köksfönstret. Och så finns det en skola som jag tror är upp till nian. Plaskdamm ett kvarter härifrån och badplatser ... vad kan det vara? Två kilometer, åt Mälaren till. Och inga bilar på hela den här biten, bara cykelbanor. Barnvänligare områden får man nog leta efter, tror jag.

Tvättstuga finns också. Det är den som lyser som en liten butik här utanför. Den där raden av fönster. Den är stor, säkert 17 tvättmaskiner. Jag tror att den är gemensam för alla tre gårdarna här. Man kan boka den på internet. Man kommer inte in om man inte har bokat. Så det är smidigt. Jag gillar att använda den. Om man verkligen har byggt upp med tvätt, kan man köra allting i två eller tre maskiner. Lakan och allting.

Sara: Jag brukar inte använda den, har knappt gått dit. Vi har tvättmaskin i lägenheten, men ingen torktumlare. Här måste vi hänga, så det tar liksom upp lite plats.

Sara kommer från Västerås, där hennes föräldrar arbetat med försäljning. Pappan inom livsmedelsbranschen, med ost som främsta vara. Till Stockholm flyttade hon för att plugga. August är uppvuxen i Norrköping, men flyttade till Stockholm 1997.

Sara: Efter gymnasiet reste jag runt lite grand, och så blev det väl i alla fall tre år i en livsmedelsaffär, lite Komvux och så där. Men när jag var 25 tyckte jag att jag måste ta tag i mitt liv, ge det en riktning. Då gick jag en scenografiutbildning och sen kom jag in på Dramatiska Institutet, på deras teatertekniska utbildning. Jag gick ut den -05 och sen dess har jag arbetat.

Nu jobbar jag som belysningsmästare på Stadsteatern, sköter ljuset när det är föreställningar på stora scenen. Tre säsonger har jag varit där. Jag har korttidskontrakt, på ett halvår i taget. Men nu är jag tjänstledig, eftersom vi ska ha barn.

En typisk dag nu när jag inte jobbar, den är ... ja alltså, det beror på hur jag har sovit. Ofta går jag upp när August vaknar men sen lägger jag mig igen och sover några timmar till. Kommer kanske upp vid nio, halvtio, sådär, om jag har sovit dåligt. Då äter jag frukost för andra gången.

Antingen åker jag iväg, eller också kommer någon hit så att vi äter lunch hemma. Vid tre-fyrasnåret, tar jag mig tillbaka. Kanske handlar nånting, för att ha maten klar till August kommer hem. Nu när jag ändå går hemma känns det som att då kan jag göra det. Sedan årsskiftet leker jag hemmafru.

Ja, sen äter vi mat tillsammans ibland, lägger lite pussel eller tittar på tv eller nån film. Vid tiotiden är jag dödstrött. Jag skulle inte ha några problem med att gå och lägga mig tidigare, men jag kämpar för att vi ska kunna umgås lite. Vi hinna inte ses så mycket i veckorna, för August kommer ofta hem ganska sent.

August: Jag gick gymnasiet i Norrköping, motsvarande samhällsvetenskaplig eller estetisk linje. Det var en Waldorfskola, en sån här friskola. Mina föräldrar arbetade på Östgöteatern. Mamma är skådis fortfarande och pappa ... ja, han är pensionerad nu. Han jobbade med många olika saker där nere, men han började som skådis. Så han var skådis, farmor var skådis och farfar var också inom teatern.

Efter gymnasiet bodde jag ett år i Spanien och pluggade spanska och från -97 har jag bott i Stockholm. Jag jobbade också på Stadsteatern, inte som skådis men med teknik. Jag halkade väl in på det för det låg ju ganska nära. Många frågade hur man får ett sådant jobb, men jag tyckte inte det var nåt konstigt. Då var det

lite tuffare att ta sig bort ifrån det, liksom. Det kändes nytt. Att se vad alla andra gjorde på dagarna ...

Man får ju ganska mycket på köpet när man jobbar med teater. Det är mest kvällsjobb, det är inte speciellt höga löner, det är kommunalt finansierat så det är hela tiden jättehårda budgetkrav. Man tröttnar på det i längden, jag gjorde det i alla fall. 2002 började jag plugga parallellt som jag arbetade. Först var jag tvungen att läsa in teknisk gymnasiekompetens, sen gick jag på KTH och läste till civilingenjör. Den är fyra och halvt år, med gymnasiekompetensen tog det fem och ett halvt. Nu har jag jobbat för Siemens här uppe i drygt ett och halvt år. Innan det jobbade jag nere i Finspång ett tag, också för Siemens.

För mig börjar en vanlig dag med att jag går upp mellan sex och sju. Det beror på om jag ska till kontoret eller iväg nånstans. Ska jag iväg blir det lite tidigare. Efter en snabb frukost och sånt där, åker jag till jobbet. Nu har det varit väldigt mycket att göra där på senaste tiden, så jag sitter på kontoret ... eller ja, framför datorn egentligen ... och arbetar. Går ut och käkar lunch, och sen sitter jag framför datorn till fem- eller sexsnåret innan jag åker hem. Ibland lagar jag middag, ibland har Sara gjort det. Ja, vid åttatiden har vi käkat och fixat med det, och nu har det nästan bara blivit att vi tittat på tv eller lagt lite pussel. Fixat lite med barnrummet och barngrejor också, i december var det mycket med det. Vi har försökt ställa i ordning allting innan det blir dags. Och sedan lägga sig vid tio, elva. Det är en typisk veckodag.

De pussel som både Sara och August pratar om ska helst, i alla fall enligt August, vara så kitschiga som möjligt. Framför sig ser han en hel vägg täckt med pussel, med motiv som rådjur framför skogsstuga eller skogsbacke i höstskrud. Men de har också andra intressen, konstnärliga, intellektuella, hantverksmässiga.

August: Jag är lite road av bildmediet, det är därför jag vill ha den här väggen. Pussel är jättebra, med de här motiven. Då blir det lite galet, också. Men egentligen har jag för dålig ro att lägga pussel, det får Sara göra. Jag gillar att köpa dem och ha dem färdiglagda. Fast samtidigt är det ganska skönt ... När man väl

Sara med sonen Joel, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

kommer igång och fokuserar. Jag tror inte att det är många som gör det längre. Nästa gång kanske det blir ett på 2 000 bitar, då täcker det en lite större yta.

Tidigare målade jag en hel del. Eller en hel del, jag målade ibland, ska jag kanske säga. Knasiga små gubbar. De hänger på väggen därinne. Det är väl mer färg och form än direkt figurativt. Jag gillar sånt man skrattar åt. Det här svåra där man måste hålla på och tänka efter kan vara bra det med, men jag gillar den här humoristiska känslan. Sedan får den gärna vara pretentiös, men jag gillar att man blir underhållen. Men nu har det varit dåligt med målandet ett tag. Tid och ro och ingenstans att vara, heller. Lägenhetens tredje rum fanns ju ett tag, men nu har vi gjort om det till barnrum.

Sara: Jag gillar väldigt mycket att läsa böcker, det försöker jag göra så mycket det går. Får passa på nu också, innan det kommer barn. Då blir nog inte så mycket att läsa på ett tag. Vad jag läser går i perioder, är det underhållning blir det myck-

et deckare. Det är så lätt och en förströelse för stunden. Men nu har jag fastnat lite grand på religionshistoria. Kristendomens historia och allt sådant där, det tycker jag är väldigt intressant.

Jag läste en bok av Richard Dawkins som hette *Illusionen om Gud*. Jag kände att den stämde ju exakt överens med vad jag tycker om religion, att den bara sprider elände. Sedan har jag sökt vidare, för att få veta kristendomens riktiga historia. Inte bara det man fick lära sig i skolan. Jag skulle jättegärna skriva en uppsats på det här materialet, på de här böckerna jag läser. Jag kommer aldrig att göra det, men jag skulle vilja. Det är intressant, det fångar mig just nu.

Vi går på bio och teater ganska mycket. Jag får ju fribiljetter från jobbet, så jag försöker se så mycket som möjligt. I höstas gick vi nog ... ja, det blir klumpmässigt. Vissa veckor kunde vi gå på tre föreställningar, bara för att det passade arbetsmässigt. Men kanske två gånger i månaden.

August: Jag håller inte riktigt med. Jag skulle säga en gång i månaden. I alla fall när det gäller bio. Och när vi går har vi gått på en del dokumentärer. *Drottningen och jag* ...

Sara: Den var väldigt bra.

August: ... och *Ebbe the movie* var det, va? Men vi har börjat köpa mer film, att titta på härhemma. Det var något jag gjorde väldigt mycket tidigare, jag hyrde väldigt mycket film. Här finns ingen bra dvd-uthyrare i närheten, så det blir mer att man köper fem, sex filmer i en laddning.

Jag gillar olika typer av film, men samtidigt har jag nog en ganska smal smak. Jag gillar mer filmer som ... inte tilltalar massorna, kan man säga så? Smalare dramafilmer och komedier och sånt som kanske betraktas som lite arty och pretentiöst. Roy Andersson-filmerna, en del ryska och tyska filmer ... den här, vad hette den? Som är väldigt stor? *Brända av solen*. Den tyckte jag var väldigt bra!

Jag uppskattar vanlig film också. Komedier och actionfilmer ... om jag ska

titta på nånting som förströelse, då tycker jag det är ganska skönt. Men vill jag ha en filmupplevelse, då är det mer ... sådant som är socialrealistiskt ... *De andras liv*, som vi såg senast, tyckte jag var jäkligt bra!

Sara: August är nog lite smalare än jag i sin smak. Jag tar in lite vad som helst. Men jag har öppnat min syn och smak åt det smala hållet, tack vare honom. Själv skulle jag aldrig välja filmer som den här ryska *Brända av solen*. Eller typ franska filmer. Jag vill gärna att de ska vara på engelska, så att jag förstår. Men jag är nog lite mer sån här slasktratt, tar in vad som helst. Det är lite så.

Med jämna mellanrum reser Sara och August bort. Det rör sig om korta weekendturer, gjorda i rekreationssyfte. Det sker ett par, tre gånger per halvår. Oftast till en mellanstor, mellansvensk stad.

August: Vi har försökt resa iväg några gånger, för att komma bort liksom. Bor på hotell. I Grythyttan har vi varit och sedan hade jag aldrig varit i Uppsala så vi var där en helg. Vi var i Kristianstad för att vi skulle gå på en konsert. Och så var vi nere i Östergötland, åkte runt och bodde på vandrarhem. Men det var ganska länge sedan.

Sara: I Kristianstad var vi på konsert med Eldkvarn. Jag ville ge det i julklapp till August, och det var enda stället de spelade på efter jul. Men jag hade inte riktigt koll på var det låg. Det var ju väldigt långt ner ...

August: Det råkade vara 56 mil eller nånting sånt där.

Sara: ...men det är lite roligt också, att göra sådana här Sverigetrippter. Det är mycket fokus på mat, att äta på schyssta restauranger. Till Uppsala kom vi jättesent på fredagen, för vi åkte efter mitt jobb. På lördagen gick vi runt och kollade på stan. Vi letade efter Linnés trädgård, men när vi hittade den tyckte vi inte att det såg så himla spännande ut. Men alltså, vi gör inget speciellt, strosar runt.

August: Jag fick massage på förmiddagen, och sen åt vi lunch nere vid hamnen. På kvällen käkade vi på en bra fiskrestaurang. Du ser, det är de sakerna jag kommer ihåg ... Vi var och kollade på det nya konserthuset ... Fikade på lite olika ställen.

Sara: Vi var i Spanien i somras, men det fick vi avbryta. Jag fick en inflammerad gallblåsa. Det var absolut inte trevligt. Men jag visste att jag hade gallstenar när vi åkte för jag hade haft anfall, det gjorde jätteont på ena sidan. Vi var där en vecka. Men sedan gjorde det så himla ont och jag åt och drack ingenting. Då valde vi att åka hem.

August: Men just att du var på smällen, man ville ju inte äventyra det.

Sara: Nej, precis. Så de tre veckorna vi skulle bila i Spanien blev en vecka. Sen blev det lite sjukhusvistelse också. Det var lite tråkigt att semestern gick åt till det.

Sara och August har rest tillsammans också i andra länder. De berättar om vistelser i Slovenien och Schweiz, tillfällen när Sara har hälsat på August då han antingen studerat eller arbetat. Hemma i Vällingby kan de göra mindre utflykter, kanske inte mindre trivsamma.

Sara: Vi brukar vara rätt duktiga på att bara ta en termos och gå ut. Sätta oss vid vattnet eller på en parkbänk och dricka choklad. Bara för att komma ut, om det är fint väder, passa på.

August: Kaffe, varm choklad, kaka mackor ... Det är lättare att göra här än i Högdalen. Där var det mer typ en soptipp. Skräplager. Med alla bilarna på Örbyleden utanför fönstret. Men jag är själv motorintresserad, bilintresserad. Bilen är både frihet att kunna röra sig och ett intresse. Jag har kört mycket med speciella bilar. Men det har legat lite på is, sedan jag pluggat och så där.

Vi har en Ford Focus nu, en miljöbil. Som kom till i somras. Jag hade en gammal Golf som började krångla och jag orkade inte fixa det. Alla bilar jag tittade på var tråkiga, men så hittade jag en gammal Volvo 745 GLE, den där jättekantiga, med plyschklädsel och automatväxel. Den var helt underbar! Jag är nostalgiker, så det var hur kul som helst!

Men den drog så jäkla mycket bensin! Jag fick dåligt samvete och dålig ekonomi, så jag sålde den snabbt till min storebror. Sen åkte jag ner till Göteborg och köpte den här Forden. Eftersom det är en miljöbil slipper man betala tullar. Och det känns jättebra att köra på etanol.

Fast det kommer nog att bli en bil till, en entusiastbil. Att ha i garaget bara för att det är roligt, som man kan köra med bara för att det är roligt. Till viss del att meka med också, men jag är inte så intresserad av att skruva. Jag är för rastlös för att verkligen gilla att plocka isär och sätta ihop.

Sara: Vi har båt också, en liten plasteka. Vi fick köpa den av mina föräldrar, eftersom de inte använde den speciellt mycket. Med en lite för stor motor till.

August: Båten är lite drygt fyra meter. Man kan göra dagsturer, men man sitter inte gärna i den alltför länge. Åka ut och bada och så där ... Men hela förra sommaren krånglade motorn, och när jag lagat den var säsongen i princip slut. Men den krånglade för Saras föräldrar också.

Sara: Min pappa är absolut inte teknisk av sig. Han lämnade in den varje vinter och de hittade heller inget fel. Vi hann kanske åka tio turer. Men vi har ju inte åkt så långt.

August: Nej, Mälaren, Mäläröarna. De stora öarna är ju inte så roliga, men åker man inåt sjön finns det en massa öar. Bara man åker en halvtimme kommer man ganska långt, faktiskt.

Det kombinerade barn- och kontorsrummet, maj 2010. Foto, Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Sara: Vi försöker promenera runt lite också. August vill gärna gå ut. Sen har jag varit lite halvduktig på att gå och simma. Men när jag blev gravid tyckte jag att jag inte behövde det. Efter det har jag varit på två yogapass. Det är allt jag har gjort, träningsmässigt.

August: Jag försöker träna regelbundet. Gymträning, och när det blir för trist har jag varit ute och motionerat. Men nu har det varit lite så och så med det. Tidigare siktade jag på tre gånger i veckan, men nu har det varit hysteriskt mycket att göra på jobbet. Det har knappt varit nånting sedan november, december. Nu lär det väl dröja lite till.

Jag gillar att cykla. När jag bodde i Spanien köpte jag en cykel för att ta mig runt. Så det har varit mycket cykla runt med en ryggsäck. När man inte har nånting att göra är det skönt att bara åka runt och kolla. Sen är det ju ett väldigt

smidigt sätt att förflytta sig. Jag har cyklat in till stan några gånger, och då kan man lämna den varsomhelst. Tar man en öl kan man ändå cykla hem.

Nu är jag sugen på att köpa en moppe, faktiskt. Det är så segt att sitta i en bil hela tiden, med köerna, och så gillar jag att vara utomhus. Jag har lite svårt för att sitta på kontor och sitta inne i lägenheten, man är aldrig ute. Jag letar efter en gammal moppe, en Crescent Compact. De är både vanliga och billiga.

När jag frågar Sara och August om för dem typiska föremål, är det cykeln och rygg-säcken han väljer. Sara utser en bok, en pocket, helst av en svensk författare som skriver lättläst, det är hon och hennes liv. Trots sin relativa ungdom nämner ingen av dem mobiltelefon eller ting som kan förknippas med sociala medier.

Sara: Jag är väldigt anti sociala medier. Jag tycker det går lika bra att ringa eller skicka ett sms om man ska ses. Inte sitta och berätta vad man har för status eller vad man gör just nu. Det intresserar mig inte alls. Jag är inte med i Facebook. Jag har två mejladresser, det är min väg ut på internet. Jag ringer inte så mycket heller, max 300 spänn i månaden. Och sms ... kanske tio i veckan. Jag ringer nog mer för att stämma träff med folk, jag försöker träffa människor.

August: Jag är med i Facebook, men är inte särskilt aktiv. Jag är ute nån gång i veckan, brukar få lite meddelanden och så där. Håller kontakten med gamla studiekamrater. Vi startade en grupp, en kontaktyta kan man säga, där vi kan skicka meddelanden till alla. Men det går lite i vågor, just nu är den väldigt inaktiv. Annars är det mest för att skicka meddelanden, som ett substitut för mejl eller sms.

I slutet av studietiden bodde jag i Schweiz, då var det viktigare, då kunde jag ladda upp bilder eller ändra min status. Men det var en annan social situation, jag byggde inte upp några relationer där. Men vi ringde över nätet också, använde Skype. Jag fick morsan och en del kompisar att köpa webbkamera. Det underlättade väldigt mycket de fyra, fem månaderna jag var borta.

Sara: Man måste jobba på att hålla kontakten. Det brukar ju bli naturligt. Liksom att ”den här människan har jag så roligt med” att man jobbar på att upprätthålla relationen. Jag har nog ett ganska stort umgänge. Jag märkte det när jag tog tjänstledigt nu vid nyår och började boka upp att träffa folk. Det var inga problem att fylla två veckor och det finns fortfarande personer jag behöver träffa. I och med att jag har hunnit med några arbetsplatser, så har jag hela tiden knutit nya kontakter. Men det är lite stopp nu. Jag behöver inte fler vänner, för det är fullt sjå med att hinna med de jag har.

Ofta ses vi hemma hos varandra. Det känns lite mer avslappnat. Man äter lunch eller fikar tillsammans och sitter bara och pratar. Men det är lite olika beroende på relationen. Ibland träffas man inne i stan. De flesta bor ju söderut, då blir det halva vägen liksom. Och när vi träffar andra par blir det paraktiviteter, gå på bio eller restaurang.

August: Vi umgås inte över att handla saker, utan antingen gör vi nånting kulturellt eller äter tillsammans. Middag hemma eller på restaurang eller så går man och ser nåt – bio, teater, musik ... Men jag har inte så stort umgänge som Sara. Jag hade större förut, men sen två, tre år har det försvunnit. Det kom nog i samband med att jag började jobba, för då var jag borta i princip. Jag bodde utomlands i slutet av studierna, och flyttade till Östergötland när jag kom hem. Det blev som en brytpunkt.

Sara: Men vi delar på våra umgängen. Jag har inga problem med att umgås med Augusts vänner och han smälter väl in bland mina. Sen finns det alltid personer som man umgås lite speciellt med. Varannan månad eller så försöker vi åka till Västerås och träffa mina föräldrar, och Augusts mamma åker vi ned till. Till hans pappa är det lite skralare med besök. De är separerade.

August: Jag har två bröder, och umgås en hel del med den ena som bor i Järfälla. Och Sara har en syster som bor i Vallentuna. För min del är det mer varierat, det blir kanske en gång per halvår som vi åker till Norrköping. Men morsan är

ofta här för att träffa min brorson. I och med att min släkt är härifrån, så blir det att vi umgås mer här. För Saras släkt åker vi till Västerås. Då händer det att vi sover över, också.

Min sista fråga till Sara och August gäller framtiden. Vad gör de om tio år?

Sara: Jag hoppas att vi bor i ett hus någonstans, med några fler barn. Vi har katter. Och August kanske har sin entusiastbil.

August: Jag kommer att antingen jobba med det jag gör nu eller med något helt annat. Om jag får nog. Man får ju det ibland. Och Sara kommer nog också att arbeta med något liknande som hon gör idag. Och vi bor någonstans på pendlingsavstånd från Stockholm. [Till Sara] Känner du dig besviken?

Sara: Ja, lite. Vad hände med Australien ...? Nej, det kan nog stämma, men jag är tveksam med mitt jobb och det där. Jag har börjat tröttna lite på teatervärlden. Jag skulle mycket väl kunna jobba med annat, men jag vet inte hur motiverad jag är att börja plugga igen. Så jag vet inte ... Åh, jag stoppar huvudet i sanden och hoppas att det löser sig. Men en trädgård vill jag ha. När August jobbade i Östergötland hyrde han ett litet hus. Då upptäckte jag hur roligt det kan vara. Nu försöker jag lite med balkongen här. Det skulle vara roligt med en liten trädgård.

Georgette, höghus

Georgette bor i en tvårumslägenhet i ett av Vällingbys högre hus. Hon kom till Stockholm i slutet av 1990-talet, men är född och uppvuxen i ett land i Mellanöstern. Där tillhörde hon den kristna minoriteten. Hon är född 1970 och ensamstående mamma med ett sex månader gammalt barn. Hon behärskar inte svenskan särskilt bra, varför hon förberett mitt besök genom att be en yngre släkting vara tolk i samtalet. De omständigheterna samt att hon önskar vara anonym – namnet är alltså fingerat – gör att jag här frångår bokens annars vanliga presentationssätt. I stället för att låta de intervjuade personerna tala i första person, refererar jag i stället vårt möte. Det ger mig större möjlighet att klarare uttrycka innebörden i det sagda.

I sitt hemland arbetade Georgette som lärare på en utbildning för blivande elektriker. I Sverige gick hon först i skolan för att lära sig svenska, men drabbades sedan av en allvarlig sjukdom som till stora delar band henne till hemmet. Hennes planer på att studera vidare gick därmed i stöpet. Nu besöker hon med jämna mellanrum en smärtklinik, men också Karolinska sjukhuset – hennes blodtryck måste kontrolleras regelbundet – och en kurator eller psykolog. Hennes inkomst består huvudsakligen av sjukersättning från Försäkringskassan.

Georgette var tvungen att lämna sitt hemland på grund av det politiska läget. I Sverige bodde hon först ett och halvt år i en annan stadsdel, men fick den lägenhet hon nu har på grund av sin sjukdom. Det är en tvåa, en hyresrätt på 58 kvadrat, som består av ett sov- och ett vardagsrum samt ett mindre badrum. Det sistnämnda kunde gärna få vara lite större. Eftersom hon har barn skulle hon behöva en egen tvättmaskin. Det finns heller ingen tvättstuga i huset, utan hon måste gå till en av grannbyggnaderna. För tre år sedan byggde man en ny i området, och då blev det närmare för Georgette att gå. Men innan dess var det långt och jobbigt.

Det är bra att bo i Vällingby. Det mesta finns i närheten. Man kan handla

i affärerna och det finns bussar, tunnelbana och vårdcentral. Hon kanske inte utnyttjar allt nu, på grund av sin sjukdom och sitt barn, men hon ska göra det, när barnet blivit större. Dagis till exempel, och fritidsaktiviteter. Hon har också tre bröder som bor relativt nära.

Georgette har en väninna som bor söder om stan och jobbar inom vården. Men hon har nyligen också fått barn, så på senare tid har det blivit glest mellan träffarna. En annan väninna är funktionshindrad och ofta upptagen. De håller alltid kontakt, och träffas kanske en gång i månaden. Några vänner bor dock i närheten, i Blackeberg och Vällingby, och de ses med tätare mellanrum. Oftast i Georgettes lägenhet, eftersom här finns hiss. Georgette kan inte gå uppför trappor.

Någon större grannkontakt har Georgette inte, i alla fall inte i det egna bostadshuset. Men det finns en eller ett par familjer som bott där lika länge som hon. Hon brukar inte vara hemma hos dem, men de träffas på gatan eller i centrum. Dem känner hon, men annars ... folk kommer och går i huset. Hon hinner inte bli väninna med alla.

I ett av grannhusen, det samma där tvättstugan finns (eller fanns, innan ombyggnaden), bor ett par familjer hon umgås med. Hon besöker dem hemma, och de besöker henne. Det är lite mer av vänskap.

Förutom sina bröder har Georgette andra släktingar som bor i Stockholm. Dit hör bland andra den yngre man som nu hjälper henne med att tolka vårt samtal. Han brukar också hjälpa henne med sådant hon inte kan klara själv, som lite tyngre städning. Ibland kommer han bara för att de ska kunna fika tillsammans.

Sina övriga släktingar tycks Georgette dock mest ha kontakt med via kyrkan, eller genom att prata med dem i telefon. Hon orkar eller kan inte vara med på de fester där de anhöriga annars brukar träffas. Mamman, som bor kvar i hemlandet, talar hon med i telefon. Likaså med systemn som bor i Tyskland. Georgette har både en mobil och en fast telefon, och hon uppskattar dem mycket. Det är också en säkerhet att ha dem. Hon kan snabbt få tag på sin yngre släkting – tolken – eller ringa ambulans om det skulle hända något.

Hon gillar datorn också, men kan inte använda den lika mycket. Kanske att hon, när barnet blivit större och går på dagis, kan ta en kurs för att lära sig mer. Nu brukar hon besöka en del hemsidor och försöka chatta med systemen och mamman. Men det sistnämnda sker inte så ofta. Det fungerar inte särskilt bra. De brukar tala genom mikrofon och det krånglar. Antingen hör hon inte dem eller så hör de inte henne.

En typisk dag går Georgette upp vid sju- eller åttatiden, tillsammans med sitt barn. Ibland kommer hennes yngre släkting och hjälper henne med lite städning och liknande. Vid fint väder kan det bli en promenad fram emot lunch som hon äter hemma. När barnet sover blir det kanske tv-tittning. Ofta finns det också ärenden till vårdcentralen att göra, antingen för barnets skull eller för Georgette själv. På kvällen tv och lite läsning, ibland ur bibeln, ibland av svenska tidningar. Hon har ett lexikon, och lär sig på det viset många nya ord.

Så rullar det på under veckorna. På helgerna går hon i kyrkan, Tenstakyrkan. Ibland är hon bjuden till en vän. Ofta passar hon också på att handla, på Hemköp eller Liedl i Vällingby. Hennes släkting brukar hjälpa henne med det.

Georgette går sällan på bio eller teater, hon behärskar inte språket tillräckligt väl. Är det en engelsk film hinner hon inte med att läsa textningen. Före barnets ankomst hände det att hon gick till simhallen, för att bada och träna. Men nu hinner hon inte.

Georgette tycker om att resa, men några längre resor än in till Stockholms city har det inte blivit. Hon vill gärna åka till hemlandet och hälsa på sin mamma. Hon har försökt få mamman att komma och hälsa på, men det har inte lyckats. Kanske kan hon resa dit några veckor till sommaren, men biljetterna är dyra.

Även Ryssland är ett potentiellt resmål. Om tio år, om hon får möjligheten, vill hon resa dit. Hon vill se deras vackra kyrkor, och deras tåg som det alltid pratas om. Att de är fina och som museer inuti. Hon har sett det på tv. Om tio år hoppas hon att hon också har flyttat till en större lägenhet och att hon har kunnat studera svenska och hittat ett yrke. Och hon hoppas att hon har körkort och bil.

Kristina och Bengt Johansson, radhus

*Kristina och Bengt Johansson är landsortsborna som blev långvariga Vällingbybor. Båda flyttade till Stockholm 1976 och båda började så småningom arbeta på Beckomberga – ”Beckis” – det stora mentalsjukhuset. De träffades när de bodde på sjukhusets personalbostäder. De är 52 respektive 54 år gamla och har två söner, Lars och Johan.**

Bengt: Jag kommer från Granninge, utanför Sollefteå. Där man tillverkade Grängekängan en gång tiden. Min pappa var målarmästare från början men det blev tungt för honom, så han började på fabriken. Min mamma jobbade också där så det var naturligt att jag började på den. Men en sommar kom en grannson hem från Stockholm. Han var tio år äldre än mig och jobbade som vaktmästare på Beckis. Han sa att jag inte bara kunde gå omkring där i byn. Nej, det tyckte inte jag heller. Jag ringde fabriken ägare – man kände ju alla där – och sa att nu säger jag upp mig, nu sticker jag. Veckan efter åkte jag med ner till Stockholm. Då hade kompisen ringt sin chef på vaktmästeriet och jag fick börja där.

Jag fick bostad på området också. Det fanns små personalbostäder. När jag kom ner hade jag både jobb och rum, det var bara att börja på måndagen. Så enkelt gick det.

Kristina: Jag är uppväxt i Sandviken, utanför Gävle. Jag hade ledsnat på att bo därhemma och ville inte börja på Sandvikens järnverk som många av mina kamrater. Det var det naturliga annars. Min pappa jobbade där en stor del av sitt liv, min mamma jobbade där en del av sitt ... Om man frågar henne var det nog

* Alla familjemedlemmarnas namn är fingerade.

Kristina och Bengt Johansson, mars 2016. Foto Bo Larsson, Stadsmuseet.

den bästa tiden i hennes liv, hon tyckte att det var jättekul. Och jag har två äldre bröder, 65 och 67 blir de väl nu, som jobbade på järnverket. Den ena i princip hela sitt liv. Men jag har en äldre syster också, och hon flyttade till Stockholm redan när hon var 15. Så jag var på arbetsförmedlingen och sökte ett jobb på Täby sjukhus, för min syster bodde i Täby. Hon var gift och hade barn. Men det var samma sak, jag åkte ner på anställningsintervju, fick jobbet och en personalbostad i Danderyd. Sen gick jag undersköterskeutbildningen och fortsatte med sjuksköterskeutbildningen.

Bengt: Jag arbetade på vaktmästeriet några år, men gick sedan en mentalskötarutbildning och började arbeta med det. Det höll jag på med tills Kristina såg en annons i DN, tror jag det var. De sökte ambulansförare. Gick en internutbildning och jobbade sedan på ambulansen mellan 1986 och 1997. Då började jag

som lärare på Räddningsverket i Rosersberg. Jag utbildade brandpersonal men 2008, 2009 eller vad det var, la man ner Räddningsverket och bildade MSB istället, Myndigheten för skydd och beredskap.

I och med att jag hade statlig tjänst hade jag ett års uppsägningstid, så jag har gått här hemma och haft det bra. Sökt jobb och utbildat mig ... det är mycket internutbildningar på Trygghetsstiftelsen. Nu ska jag snart börja plugga till fastighetsförvaltare. En distansutbildning på två terminer, jag räknar med att läsa på dagarna och jobba extra på hemtjänst, på nattpatrullen. Man åker hem till gamlingarna på natten och ser till att de har det bra, lyfter upp dem från golvet och så där. Det blir sju pass i månaden, ungefär.

Kristina: Jag bodde i den där personalbostaden i ett halvår ungefär, sedan köpte jag en lägenhet i Täby. Där var jag nog två, tre år innan jag också hamnade här. En kompis och jag var intresserade av att jobba med psykiatri, så vi frågade om jobb på Beckomberga. Det var lika enkelt det, bara att börja och så fick man en personalbostad.

Det var på Beckomberga Bengt och jag träffades. Vi fick tre killar här, -84, -86 och -88. Den första dog dessvärre innan han fyllde ett, men sen fick vi två busar till. Jag varvade arbete ... jobbade dels som sjuksköterska i kvälls- och nattpatruller ... Ja, jag var hemma när pojkarna var små. Sedan började jag på störningsjouren, som allmännyttan hade. Arbetade extra på nätterna för att killarna skulle kunna vara hemma tills de började skolan.

I alla fall, jag hoppade av sjuksköterskeyrket, fortsatte på störningsjouren på dagtid och jobbade på Familjebostäder som bosocial handläggare, fick en chefs-tjänst och sökte sedan en annan chefstjänst på Stockholms hem. Sedan fem år tillbaka jobbar jag som uthyrningschef på Stockholms hem. Ansvarar för vår uthyrning av bostäder och för nyproduktion av lokaler. Jag har 15 personer som hjälper mig.

Kristina och Bengt flyttade ihop när de fortfarande bodde i Beckombergas personalbostäder. När de fått Erik, sitt första barn, flyttade de till Traneberg, en trerummare.

När Lars kom blev det en fyrrummare på Mulltrågatan i Vällingby och med Johans födelse kom tankarna på hus. Radhuset på Njurundagatan fick de genom ett triang-elbyte. Det var 1989. På den tiden kunde man fortfarande använda hyresrätter i bostadsbyten.

Kristina: Lagom. Jag vill beskriva det som lagom. Alltså, det är inte för stort, det är inte för stor tomt, det är lite lagom så där. Det är väl ett typiskt radhus. Tre plan på 48 kvadrat vardera och så en tomt på 250 kvadrat. Det är trivsamt.

Alltså, under årens lopp tror jag inte det har funnits en villa här i Räcksta som vi inte har tittat på. Några vi lagt bud på också, faktiskt. För fem, sex år sen, när pojarna fortfarande var i tonåren, kände vi att ”okey, vi skulle behöva ha större”. Men det berodde inte på priset att vi inte köpte. Snarare att vi varje gång vi kom hem tyckte ”åh, vad fint vi har det här, vad mysigt huset är”!

Som sagt, det är lagom och sen har Bengt renoverat. Lars skojade idag, jag hade mejlkontakt med honom på jobbet: ”Vadå, är det någon annan än pappa som har byggt huset?” Det är lite så, Bengt började när vi flyttade in och sen har det varit ett ständigt projekt. Det finns väl ingenting här som inte är utbytt minst en gång.

Bengt: Min stora hobby är att snickra. Renovera ... det låter så ambitiöst, men att pula på härhemma liksom. Lägga golv, slipa trappor, snickra ... Jamen, allt sånt där. Det tycker jag är jättekul. Det som är på tapeten nu är att slipa trappen till källaren. Sedan har vår granne fått fuktgenomslag i husgrunden och måste dränera. Våra hus är förskjutna – halva hans hus gränsar mot vårt – och vi måste ta bort altangolvet för att han ska kunna gräva. Då är det lika bra att vi lägger om grunden också. När traktorn ändå står här. Men annars, de flesta villor runtomkring här är mindre i kvadrat än det här. De vi tittat på är sådana som har byggts ut.

Kristina: Vi hade några grannar som bott här sedan husen byggdes. De berättade att det här var barnrikehus, man fick inte flytta in här med mindre att man hade

Arbetsrummet, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

minst fyra barn. De hade visst fem. Småvillorna var för mindre barnfamiljer, men radhusen var för större. Under vår tid här har det bott några familjer som skaffat sig ett tredje barn, alla har flyttat för att det blivit för litet.

Det är fyra rum och kök i huset. Tre sovrum, badrum och hall där uppe, vardagsrum och kök på mellersta planet och sen källaren. Nu har nästan alla som har radhus här inrett den, så vi har ett sovrum där, ytterligare ett badrum, tvättstuga och två förråd. Yngste pojken bor där nu. Han kastade sig ner när storebror flyttade hemifrån. Det är liksom anhalten mellan att ha sovrummet bredvid föräldrarnas och att flytta hemifrån. Det är en viss frihet att bo därnere. Vi märker inte när han kommer hem, för han piper rätt ner. Annars är de ganska lyhörda, de här husen.

Det är ett år sedan Johan flyttade ned. Nu har vi det så lyxigt beskaffat att vi har både ett arbetsrum och ett gästrum där uppe. I arbetsrummet står datorn, där betalar vi räkningar, där surfar vi och där pluggar vi ibland. Ofta är nån som går nån kurs, då kan man sitta där med böckerna. Vi sitter nog varsin stund

där varje dag, tror jag. Gästrummet är väl det som är minst använt, men det är väldigt bra att ha. Känns jätteskönt! Sen vardagsrummet ... Dagligen. Umgänge. Tv-tittande. Det är köket och vardagsrummet som vi sitter i.

Bengt: Men vi är väldigt oroliga av oss. Det finns väl som sagt inte en enda kåk i hela Råcksta som vi inte har tittat på. Vi kollar ju detta jäkla Hemnet och DN och ... Till våra grannars förskräckelse! Vi har sagt i omgångar att ”nej, nu skiter vi i i det här, nu bor vi kvar”, och så har vi inte tittat på bostäder på säkert en månad. Men sedan brukar det alltid vara Kristina som säger: ”har du kollat det här?” Dum som man är kollar man och så är det visning på lördag, ”jamen, då går vi väl dit, då!”

Det är väl det att gräset är grönare på andra sidan. Men åtminstone jag skulle gärna ha en fristående villa med garage. Vi hyr ett garage här uppe, men jag skulle bra gärna ha i ett och samma ... till en rimlig kostnad. Men det är svårt att finna här.

Kristina: Kraven stiger ju också. Nu har vi kommit därefter att det ska vara en liten enplansvilla, allting ska vara fixat, det ska vara bergvärme ... Allting ska vara tipp-topp för vi orkar inte hålla på och renovera. Ja, då blir det ju svårt. Vi tröstar grannarna med att de inte behöver vara oroliga, vi bara tittar. Men det ska bli spännande att se om vi faktiskt lyckats göra någonting om tio år. Eller om vi fortfarande renoverar detta.

Kanske är en orsak till Kristinas och Bengts vankelmod området Vällingby i sig. Nu när småbarnsåren är över kan det kännas väl långt in till stan, särskilt för Kristina vars arbete ligger på Södermalm. Samtidigt betonar de båda närheten till naturen och att det är i Västerort de känner sig hemma.

Kristina: Det bästa med Vällingby är närheten till Mälaren. Och naturen. Och ändå förhållandevis nära till stan. Sen var det lugnt och skönt att ha småbarn just här i Råcksta. Skolan ligger 200 meter härifrån, de behövde inte passera någon

stor väg för att komma dit. De kunde vara ute och cykla och leka och de hade många jämnåriga kamrater. Det var nog det bästa, tror jag.

Bengt: Ja, det är tryggt här på nåt vis, det är ett lugnt område. Själva Räcksta, alltså. Vällingby har också varit mycket lugnt, men de sista åren har det börjat hända saker som gör att man kanske inte alltid vill dit på kvällen eller natten. Det händer rätt mycket där, tydligen. Det står i lokaltidningen varje gång. Så var det inte förr, i varje fall inte i den utsträckningen. Å andra sidan har det byggts så väldigt mycket runtomkring, det är mycket mer folk här. Centrum byggdes ju om för något år sedan.

Kristina: Jag tror att det var rätt mycket pengar inblandade, och att det inte blev så lyckat som de hade trott. Många butiker har redan slagit igen. Det blev nog ganska dyra butikshyror och ... ja, det är nog svårt att slå sig fram som förortscentrum när Stockholm växer. Kista bygger ut och Skärholmen bygger ut, det är ju massor av ställen som bygger ut. Jag tror att de var lite sena att göra det här.

Bengt: Hela tiden vi bott här har ju Vällingby haft en äldre befolkning, med många gamla personer. Det underlaget har nog inte varit så bra för det utbud som finns i centrum nu. Men nu kommer det mycket yngre folk, så kanske det blir ett uppsving. Men man saknar lite grand ställen att gå ut på. Vällingby slår ju igen efter en viss tidpunkt, vid fem eller så. Det finns en videobutik, det finns en pub, men det finns liksom ingen restaurang eller dansställe. Det är fortfarande en typisk förort. När jag flyttade hit fanns det en pub eller restaurang där många band spelade. Jag kommer inte ihåg vad den hette, men den låg mittemot gamla polishuset. Jag var där mycket, faktiskt. Men nu är allt sånt borta. Det finns en pub. Grabbarna har varit där, så jag vet att den finns.

Kristina: Det har varit bra att bo här under småbarnsåren, det mesta har funnits. Men nu när de inte längre behöver oss, kan jag sakna närheten till stan. Då

tycker jag att vi bor längre ut än vad vi behöver. Behoven ser ju lite annorlunda ut nu än för tio, femton år sedan.

Men annars, jag trivs bra. På helgerna försöker vi alltid gå ut och gå. Faller andan på går vi utefter Mälaren, går ner här vid vattenfallet och så bort mot Blackeberg och hela strandpromenaden bort till Hässelby. Då har vi gått en nio kilometer när vi kommer hem. Då kan vi kika till båten som ligger på land också.

Bengt: Vi har en motorseglare, en Albin 87:a. Fyra kojplatser ...

Kristina: ... kök och toalett och så där. Det är en bobåt, så där bor vi bra. Vi har haft olika båtar genom åren. Vi köpte den första -92, -93 nån gång. Tillsammans med några vänner köpte vi köpte varsin liten träbåt. Sen suktade vi efter en plastbåt och sedan ... Vi har bytt lite hit och dit och ibland har vi ledsnat och sagt att vi inte ska ha någon båt alls. Ja, så har det blivit igen, då.

Vi har ett slags hatkärlek till båtlivet. Det är besvärligt när den ska upp ur vattnet på hösten och ner på sommaren. Det är egentligen väldigt få dagar som det är bekvämt att hoppa i eller riktigt bra väder. Åtminstone när vi haft semester. Ändå är det de dagarna man lever för, när det är bra och riktigt varmt i vattnet. Men det är nåt mysigt med båten ändå. Om det bara var värmen skulle man ju kunna boka en lång semester utomlands.

När det är kallt och regnigt svär vi oss igenom semestrarna, och säger att nästa år ska vi inte åka ut på sjön. Men så gör vi det i alla fall. Vi har varit ute allt mellan två och fem veckor, då när pojkarna var mindre och följde med. Johan säger att vi har förstört hans barndom, genom att släpa runt honom i båten. Han hatar båtar, gillar inte att bada i vattnet eller nånting. Men ibland har vi gjort nån avstickare och åkt utomlands. Ett år, medan pojkarna fortfarande bodde hemma, bilade vi till Italien. Tog en hel månad.

Oftast har vi firat semestern tillsammans med goda vänner från Nynäshamn. De har två tjejer i samma ålder som pojkarna. Men nu har de vuxit ifrån varandra. Sista gången vi umgicks alla åtta var när Bengt fyllde 50. Då var vi i

Det i källaren inredda sovrummet, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Thailand med dem och med min syster och svåger. Nu har deras döttrar också flyttat hemifrån.

Vi hade varsin motorcykel också. Det var ett ryck vi fick. Bengt skulle ha motorcykel och jag tyckte inte det var nåt roligt att åka bakpå. Då tog jag MC-kort och vi köpte en motorcykel till och så åkte vi i två år.

Vi var med i *Vulcan Riders*, en MC-klubb, och åkte med dem, vi träffade ett annat föräldrapar och åkte med dem och så åkte vi med våra vänner från Ny-näshamn som också har motorcykel. Men hon har MS sedan många år och lite svårt att röra sig, så hon åker inte så mycket.

2005 ramlade jag och gjorde illa mig, då var det inte roligt längre. Jag klämde benet så jäkla illa att jag hamnade på sjukhuset. Det tog flera månader innan det blev bra. Ja, det är fortfarande inte riktigt bra. Men Bengt är med i klubben, och jag åker nån enstaka gång med honom. Kawasaki.

Men att gå på bio och sånt där, teater. Det gör vi alltför sällan. Men nu ska

vi gå och lyssna på Jerry Williams. Och vi har gått och dansat, buggkurser. Fyra stycken hann vi med på två år. Förra hösten gick vi en gammaldanskurs och vi har sjungit i kör en termin. Sådana saker brukar vi hitta på. Förra året pluggade jag också på lördagarna, läste juridik på universitetet. Och nu har jag lovat att efter alla dessa år ta ett navigationsintyg, så nu ägnar jag en kväll i veckan åt det.

Den Vällingbynatur som Kristina prisar, erbjuder även andra, mer ”nära”, aktiviteter än segling och motorcykelåkning. Hon och Bengt går helgernas långpromenader, men också stavgång är populärt. Kristina har en favoritrunda på 45-50 minuter. Ibland får hon med sig Bengt på den, ibland inte. Har hon haft svårigheter på jobbet är den extra åtråvärd. En timmes stavgång för att få spänningarna att släppa från personalansvar och annat, det kallar hon sitt livselixir. Nuförtiden umgås hon och Bengt mest med varandra. Det var annorlunda tidigare, när barnen var små.

Kristina: Då var de flesta som vi umgicks med i samma situation som oss. De var inflyttade till Stockholm och hade inte sina föräldrar här. På den tiden var vi ett ganska stort gäng när vi träffades. Sedan har barnen vuxit upp och då har alla på något vis tagit upp det här med arbetslivet igen. Alltså, man har mer tid att jobba och man gör det också. Det är liksom den åldern. Det par vi umgås mest med nu är väl dem vi seglar med på somrarna. Eftersom de inte bor så nära träffas vi inte så ofta, men ... Ja, de finns alltid där. De kommer hit, vi åker dit ... tittar förbi, stannar över helgen, käkar ihop och så där.

Bengt: Det är ju skillnad också, på vinter- och sommartid, när det gäller grannarna. På vintern ser man dem bara när man kommer och går, men däremellan är det ingenting. Medan sommartid står alla dörrar öppna och det är tomterna på baksidan ... Det är ett helt annat umgänge då.

Kristina: Vi fikar ihop. Det är väl med de två närmaste grannarna. Eller egentligen är det de enda, ska jag säga, för andra träffar vi inte. Ja, det är en äldre dam här nere som bott här i många år, henne pratar vi med. Hon är ensam sedan någ-

ra år, så grannarna försöker hjälpa henne om det behövs. Främst Åsa här bredvid som är ensamstående, hon är ofta och hjälper henne, hugger ved och fixar.

Ingrid och Göran lärde vi känna -84. Vi väntade våra första barn samtidigt. De har en son som är född precis samma dag som vår Erik, han som gick bort. Vi höll kontakten och när det blev ett hus till salu, tipsade vi dem. Nu har de bott här sedan början av 90-talet, -93 eller -94.

Nu har vi faktiskt bestämt att vi ska äta middag ihop om några helger. Efter tio år ska vi äta middag ihop. Vi har sagt det så länge att nu får det baske mig ... nu ska vi göra det! Med Åsa och Ingrid och Göran, då. Vi har käkat ihop ibland på somrarna, man har bjudit in när man sitter och grillar eller om det varit något större kalas. Men inte ... På vintern när man kommer hem är alla trötta. Man handlar och lagar mat och stupar i säng. Man är inte ute på samma naturliga sätt.

Bengt: Åtminstone för mig slutar den här gatans värld vid hörnet där borta. Där vår länga slutar. Förut, när ungarna var små, då hade de kompisar hela vägen upp, men nu har de flesta flyttat och andra har kommit med nya små ungar. Jag vet snart inte vem som bor i vilket hus, jag känner inte igen dem. Det är den här längan man har koll på.

Kristina: Vi umgås en del med min syster och sväger som bor i Täby. Det är väl främst efter att vi varit ute och rest tillsammans, som vi fått en bättre kontakt. Hon är ju så pass mycket äldre. Vi åker ner till dem på västkusten, de bor där på somrarna.

Och jag har mina bröder och min mamma i Sandviken. Hon blir 90 i år. Men det blir inte så ofta man träffas, jag åker väl upp några gånger per år. Nu börjar mamma bli lite skruttig, men förut var hon ganska pigg och kunde ta bussen hit. Ibland kom hon ner och var barnvakt och det gjorde Bengts föräldrar också. På 90-talet när de var yngre och piggare. Men jag brukar ringa till mamma en eller två gånger i veckan, jag gjorde det precis innan du kom.

Bengt: Jag träffar inte de mina så ofta, det kan jag inte säga. Senast var för ett år sen, när morsan fyllde 80. Jag åker väl upp en eller två gånger per år, oftast ensam för vi blir ju rätt många. Jag har varit till syrran nån gång under de här åren, också. Hon bor i Dalarna. Men jag har inte varit till min bror i Göteborg. Så vi har nog rätt dåligt kontakt med varandra. För övrigt har vi ingen släkt här nere. Det var lite tungt ibland, speciellt när man behövde hjälp med barnen och så där. Det fanns inte någon självklar person att lämna dem till.

Inte bara grannar och släkt kan räknas till ett slags omedelbart umgänge. Även arbetskamrater träffar man ofta, många gånger dagligen. Här har Kristina och Bengt något olika erfarenheter och strategier.

Kristina: Jag måste tänka efter. Alltså, jag har en kompis som jag umgås med och som jobbar på samma företag som jag, men inte på samma avdelning. Om det nu räknas som arbetskamrat ... Men annars umgås jag inte med arbetskamrater. Jag har nog valt att inte göra det. Det handlar om ledarskap. Jag kan inte träffa allihop och att umgås med en eller några av dem skulle kännas som att jag favoriserade dem. Det skulle kännas konstigt. Med min närmaste chef trivs jag jättebra, men vi lever helt olika liv och har ingen naturlig träffpunkt utanför jobbet. Nej, jag umgås inte med någon arbetskamrat, faktiskt inte.

Bengt: När jag jobbade i ambulansen umgicks vi med varandra. Eftersom vi åkte två och två under många års tid, blev det rätt så tigt. Vi var ute och fiskade, byggde hus åt någon i Enköping och så där. Men på det senaste arbetet var det inte så. Inte mer än att vi hade telefonkontakt. Vi hade gått några kurser, och då var det intressant och kul det här med webbkamera, att sitta framför den och hålla på med nåt bus. Men annars gjorde vi inte det, nej.

Men jag har rätt god koll på mina före detta arbetskamrater. Via mejlen. När vi slutade på Rosersberg bildade vi nån slags kedja, vi skriver till varandra vad vi gör. Om någon har fått jobb och vad man gör nu och ”nu har jag börjat där och slutat där” och så. Vi kan väl vara mellan 40 och 50 personer som är med.

Hela lärarkåren och flera utanför den också. Vi var ett rätt intimt gäng som var där ute, hade jobbat i många år.

Det är klart, det blir mer och mer sällan nu, men fortfarande kan det komma ett eller två mejl i veckan och ibland tre med. Det är liksom ingen ordning, det kan vara roliga historier och vad som helst. Men de lever där ute.

Kristina: Jag har en del mejlkontakter. Bland annat en gammal barndomskamrat som jag inte har träffat på jättemånga år. Det brukar börja med att nån av oss ringer och gratulerar på födelsedagen, och sen håller vi mejlkontakt i några veckor. Det blir lite om vad som hänt sen sist. Och jag har träffat några personer på olika ledarskapsutbildningar. De går jag ut och käkar med ibland för att diskutera ledarskap. Då blir det ett mejl om att vi ska gå ut eller nånting.

Facebook har jag försökt med. På den sista ledarskapsgruppen jag gick, var det en person som i princip använde det som dagbok. Hon drog in alla i en sån här grupp, la upp alltihop och fixade och donade. Men det ska ju hållas igång också. Jag var med i ett år kanske. Men det var för tramsigt, jag orkade inte med det. Det enda som var lite kul var att gå in på pojkarnas sidor, framför allt Lars. Han har hundratals bilder liggande. Då fick vi äntligen veta vad han gör på alla sina resor och på alla sina fester. Han blev jättearg när han upptäckte det, att mamma var och tittade. Men det var det enda som var lite roligt. Hålla lite koll på pojkarna. Nej, jag ledsnade. Men det går inte att ta sig ur, uppenbarligen. Har man en gång gått med så finns man där.

Bengt: Facebook, ja, det eländet! Senast för någon vecka sedan var det en skolkamrat från gymnasiet som fyllde år, och då kom det på min mejl. Nån gång har jag sagt att allt som droppar in kan gå till min mejl. Jag har avregistrerat mig, och sagt att jag inte vill ha nåt mer. Ändå så kommer det, och då blir man nyfiken och klickar, och plötsligt är man med igen. Det är in och det är ut. Men jag lägger inte nån energi på det. Ibland är jag inne. Idag gratulerade jag en person som fyllde år. I och med det så är jag väl där igen.

Kerstin och Ole Englund, hyreshus

Kerstin och Ole har bott i Vällingby sedan 1990. Ingen av dem kommer ursprungligen från Stockholm. Kerstin är född och uppväxt i Vänersborg, Ole på Åland. Kerstin flyttade till Stockholm 1964. Efter folkskolan läste hon sex år på flickskola, och därefter på lanthushållsskola. Ole har sjuårig folkskola och några veckors fortsättningsskola bakom sig, efter det arbetade han som fiskare och diversearbetare i Ålands skärgård. Båda är födda 1941, båda är pensionärer och båda är synskadade.

Kerstin: Jag har varit synskadad sedan jag var år 12 år. På den tiden såg jag inte så dåligt som idag, men jag kunde inte bli det jag ville. Jag ville arbeta med barn. Det var därför jag gick på lanthushållsskolan. Men det gick inte på den tiden. Jag fick gå en kontorsutbildning för synskadade i Växjö, 1962 och 1963. En handelskurs, lärde mig skriva efter diktafon. Jag gick en kurs på lasarettet i Vänersborg också, läste medicinsk terminologi. Det var inriktat på att skriva ... ja, som läkarsekreterare kan man säga. Jag jobbade med det och så har jag haft olika jobb här uppe. På Sveriges Radio skrev jag utskrifter på Samhällsredaktionen, jag var hemma med barnen i 14 år och sedan började jag på Stockholms tingsrätt. Där var jag nog längsta tiden, faktiskt. Ett kort tag var jag på Beckomberga sjukhus, och innan jag blev pensionär jobbade jag på Talboks- och punktskriftsbiblioteket i Enskede.

Ole: Jag jobbade några år som fiskare och på ett sågverk och såna där saker, men det blev bara några veckor här och där. Det var rätt naturligt att flytta hit. Många kompisar gjorde det och jag hade två bröder och en syster i Sverige på den tiden. Det var antingen det eller ge sig ut på sjön. De första åren här tog jag körkort, men jag körde bara några år för sen upptäckte man att jag hade en synskada, att jag såg dåligt i mörker och hade begränsat synfält.

Det var 1961 jag flyttade hit. På den tiden fanns inte några bostäder så jag

Kerstin och Ole Englund, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

bodde inneboende hos olika hyresvärdinnor. Jag hade väl egentligen inte någon egen bostad förrän jag flyttade ihop med Kerstin för 25 år sedan. Sedan har jag jobbat inom bryggerinäringen i större delen av mitt liv. Stockholmsbryggerierna hette det från början, sedan blev det Pripps och sen har det varit olika ägare. Sist var det Carlsbergs. Så jag har jobbat inom bryggerierna från 1962 tills jag blev pensionär när de slog igen bryggeriet i Bromma.

Jag jobbade i processen, alltså i själva tillverkningen av ölet. I början var det skift men genom att jag började se så dåligt så blev det dagtid, hade olika uppgifter inom processen. På senare tid odlade jag jäst som man skickade till olika bryggerier runt om i landet. Men jag hade utfört samma arbetsuppgifter som seende, så att säga. Det var inga speciella saker, utan ungefär detsamma.

Kerstin: Det är svårt att beskriva hur en synskada verkar. Till och med Ole kan bli förvånad hur jag ser ibland. När vi sitter mitt emot varandra kan jag upptäcka

någon smula eller nånting på duken. Det behöver inte alls vara stort. Men sen kan jag slå ner ett glas, om det vill sig illa. Det beror på vad det är för fel man har. Jag har ärrbildningar på näthinnan och det gör att synen är fläckvis borta. Men sen faller den där smulan eller pricken in på ett område där jag ser, och då upptäcker jag den. Man ser fläckvis, helt enkelt. Men jag har ändå lite mer syn runtomkring än Ole.

Ole: Den typen av synfel jag har börjar med dåligt mörkerseende, och sedan begränsas synfältet mer och mer. Det är som att titta i ett nyckelhål som blir mindre och mindre, och nu är det så pass litet ... Förr kunde jag se på långt håll, men missa det som låg på bordet där man satt. Men jag ser bara på ena ögat, det andra har jag inte sett på sedan tidigt 80-tal. Men det är svårt att säga hur mycket man ser. Man kan inte jämföra synskador egentligen. Och det är olika från gång till gång. Kommer man inifrån och ut kan man bli bländad, och kommer man utifrån och in kanske man heller inte ser nånting. Det kan dröja en halvtimme innan det blir normalt.

Kerstin och Ole hade, när de flyttade till Vällingby, ingen anknytning till området. Det var andra orsaker som gjorde att de valde stadsdelen, inte minst att de kunde få två lägenheter mot en. Kerstin har två barn från ett tidigare äktenskap.

Kerstin: Vi flyttade hit 1990, från Solna. Vi bytte en större lägenhet till två mindre, för då bodde dottern hemma. Vi fick den här trean och hon fick en tvåa på andra sidan centrum. Jag har bott på flera ställen i Solna, för jag har varit gift förut. Jag har en son också, men då hade han redan flyttat ut. Senast bodde vi i Västra Skogen, på Johan Enbergs väg. Vällingby är suveränt, vi stortrivs här! Det gjorde vi från första början. Det är lugnt och trivsamt läge, ingen stark trafik, nära till centrum och till tunnelbanan ... Allting fungerar jättebra!

Ole: Det är hyresrätter också, det var en av orsakerna till att vi valde det här. Vi hade inte pengar till bostadsrätt och på den tiden fick man inte lån på samma

sätt som nu. Så det föll sig ganska naturligt. Sen tycker jag att den blandade bebyggelsen är bra, att det finns alla möjliga boenden. Både höghus, läghus, hyresrätter, bostadsrätter och ... Det är trivsamt.

Kerstin: Det har varit undersökningar här, om att bilda bostadsrätt. Men ... peppar, peppar, säger jag. Hittills har det inte funnits något intresse i just det här området. För att ... ja, det behöver finnas hyresrätter. Alla människor har inte pengar. Och när de bygger nytt kan de bygga blandat, både hyresrätter och bostadsrätter. Men att ombilda alla de här äldre ... Nej, vi är emot det, alltså.

Den är på 70 kvadrat den här lägenheten. Då betalar vi strax under 5 000 kronor för den, 4 969 kronor och då är säkerhetsdörren inräknad i det. Den betalar vi extra för. För ett år sedan fick vi stambytt också, så vi har ett väldigt fräscht badrum nu. Men det har inte lagts på hyran än, det ska bli dyrare. Hur mycket var det, 600?

Här i vardagsrummet har vi tv:n och när vi spelar skivor så sitter vi också här, vi har en cd-spelare där. Sen har vi sovrummet och så det där lilla rummet, där har vi en dator och en ... CCTV heter den, det är som en tv-skärm med kamera under. Man lägger det man vill läsa på den och får en jättestor förstoring. Och sedan har vi en extrasäng, en soffa, om det är någon som ligger över. Men det händer inte så ofta.

Ole: Jag har en apparat, Pratsam heter den, som jag får Ålandstidningen på varje dag, via nätet. Den har jag också i det rummet. Det är en person som läser in de här båda tidningarna som finns på Åland, Nya Åland och Gamla Åland. Jag får dem varje morgon utom söndagarna.

Kerstin: Mm, vi läser mycket, och vi läser mycket talböcker. Ofta när vi går och lägger oss lyssnar vi på någon bok, tills vi somnar ifrån den. Mest deckare, jättemycket deckare! Stieg Larsson gillade vi! Men vi säger det, vi vill inte se filmerna. För oftast när de gör film av en bok, blir det inte alls detsamma. Det blir liksom så avkortat allting. Sedan kan jag lyssna på nån bok mitt på dagen ibland. Då

blir det lite annat, mera romaner och lite andra berättelser.

Jag prenumererar på Året Runt också, inläst, som taltidning. Jag läser väl kanske inte allt i den, horoskopet till exempel hoppar jag över, det tycker jag är helt onödigt. Men det är kul att ha den. Förut, när jag såg lite bättre, prenumererade jag på *Allers*, la den i den där apparaten. Men det blev för ansträngande till slut. Och så har vi PRO:s tidning eftersom vi är medlemmar – den får vi som taltidning – och *Hem & Hyra*, Hyresgästföreningens tidning.

Kerstin och Ole får också taltidningar från Synskadades Riksförbund och från Stockholms kommun. Däremot prenumererar de inte på dagstidningar; dels är de dyra, dels är det inte lika enkelt att få dem som taltidningar. Men annars är det kanske radion som de mest lyssnar på. Ring så spelar vi missar de inte gärna, och på söndagarna sätter de klockan till Mannheimer & Tengby, det populära programmet i P4. Ekots lördagsintervju – utfrågningen av politiker och andra makthavare i P1 – är också intressant.

Kerstin: Sen är det ju tv:n då, Rapport och allt sånt där som man tittar på. Och underhållningen, *På spåret* till exempel, på fredagarna. Då tar vi varsin stol och sitter nästan med näsan mot rutan.

Ole: Vi hade fler kanaler förut, som vi betalade extra för. Men det har vi tagit bort. Nu har vi bara ettan, tvåan, fyran, barnkanalen och Kunskapskanalen. Det är ett önskemål från synskadade att man ska kunna ha utländska program dubbade ...

Kerstin: ...ja, eller texttremsan uppläst. De påstår att det ska gå, men då måste man ha en massa boxar och grejer för det. Vi kan ju aldrig läsa en text. Vi kan inte se utländska filmer och när det är inslag på andra språk i *Rapport* eller *Aktuellt* så missar man det. De kanske intervjuar nån eller så där.

Maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Ole: Ibland åker vi in till stan och tittar på bio, syntolkad. Och teater. På det viset kan man se både filmer och teater.

Kerstin: Är det en film brukar man få låna hörlurar, och sen sitter en person någonstans i salongen och pratar i lurarna. Innan filmen börjar så brukar hon – för det är oftast en tjej – beskriva lite vad som kommer att hända, hur skådespelarna är klädda och så där. Och sen tolkar hon vissa scener, men hon får inte tolka så att man inte hör vad de säger. Det är ju oftast svenska filmer som syntolkas.

På teatern kan det vara lite olika. Där kan de också syntolka, men många gånger har vi fått hem en cd-skiva innan, där de läst in sceneriet och lite om pjäsen. Då har man inte alltid de här lurarna. Då har man fått berättelsen i förväg i stället. Men annars är det en suverän uppfinning.

Ole: Ansiktsuttryck, gester och allt som händer på scenen talar de om.

Kerstin: Vi var och såg på de här Arnfilmerna, det är ju två filmer. Hon som syntolkade gjorde det så fantastiskt bra. Hon beskrev sceneriet så att man riktigt såg det framför sig. Men de som gör det brukar vara bra, så det är en jättebra grej. Innan syntolkningen var det massor med år sedan jag var på bio.

Det beror på hur ofta vi går. Det är vårt länsförbund som har hand om syntolkningen. De läser in på taltidningen att den eller den filmen eller pjäsen kommer att syntolkas, och då får man anmäla sig om man är intresserad. Vi går inte på allt för det kostar en del, men nu har vi anmält oss till Stadsteatern, till Sommarnattens leende.

Ole: Innan jul såg vi Änkeman Jarl. Och Kerstin såg Jane Eyre på Dramaten och jag såg Killinggänget där. Men jag blev lite besviken på den, jag förstod inte riktigt hur tankegångarna var. Jag förväntade mig nånting annat.

Besläktat med syntolkningen är systemet med ledsagare. Det innebär att Kerstin och Ole kan få hjälp med ärenden, på resor, eller om de bara vill ta en promenad.

Kerstin: Vi använder ju ledsagarservice. Det är Stockholms kommun som sköter det, men nu ska det läggas ut på entreprenad, bli privat. Jag hoppas att det fortsätter att vara bra. Man blir bedömd av ... vad heter det? Stadsdelsförvaltningen ... den tilldelar oss ett antal timmar. Vi har 20 timmar var i månaden till ledsagning, Ole och jag. Vi ringer och beställer ... Ska vi bara gå på teater tar vi en gemensam ledsagare, annars tar vi varsin. Ole var ute och gick tidigare idag, till exempel.

Ole: Vi är med i föreningar också. PRO, som är pensionärernas förbund, Synskadeföreningen och Prippspensionärerna ... Och varje tisdag simmar jag och badar bastu i Beckomberga simhall.

Kerstin: Och jag går på cirklar på PRO, för det ligger alldeles här i närheten. Jag går på tre olika aktiviteter här, lättgympa på måndagar och en om världsre-

Maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

ligioner i vardagen och så en där vi läser om Uppland. Det är tredje landskapet vi läser om nu. Vi började med Västergötland och sen blev det Södermanland och nu Uppland. Och så har jag börjat gå på gym. Det ligger också i närheten, vid centrum.

Vi använder inte ledsagare till allting. PRO och gymmet kan jag gå till, för det ligger nära. Och du [till Ole] åker ju ...

Ole: Ja, jag åker färdtjänst till simhallen, för det är under den mörka årstiden. Jag tror nog att jag skulle kunna hitta, men just när det är mörkt är det svårare. Men ofta, om jag har en ledsagare i innerstaden, går jag själv till tunnelbanan och då kan ledsagaren möta mig på perrongen när jag kommit fram. Ska vi till exempel till Stadsteatern möter ledsagaren oss vid perrongen på T-centralen.

Kerstin: När vi har tur och kommer med så åker vi utomlands också. Då åker vi med Synskadades Riksförbund, SRF Fritid heter det. Vi får två kataloger per år med resor både inom och utom Sverige. De står för ledsagningen, men annars är det som vilken resa som helst. Och det är alltid väldigt fin standard på hotellen. Vi har varit iväg några gånger och nu ska vi snart åka till Bratislava i fem dagar.

Ole: Vi var i Thailand 2002, gjorde en rundtur i norra delen av landet och var sedan en vecka på badort. Det var en upplevelse, det! ”Fyra huvudstäder” åkte vi också: Prag, Bratislava, Budapest och Wien. Det var 2005, tror jag.

Kerstin: Så vi har faktiskt varit runt. Men det är lottdragning om resorna. Eftersom det ska vara ledsagare med, så blir det inte så stora grupper, inte mer än tio, tolv personer. Och det är en otrolig efterfrågan så att när anmälan gått ut blir det lottdragning. Den här katalogen hade vi anmält oss till fem resor och kom inte med på någon.

Men vi synskadade har också ett semesterhem utanför Västerhaninge, vid Hårsfjärden. För att få in pengar brukar det vara konferens där, men vissa veckor är reserverade för oss. Vi har firat flera nyårshelger där, vi var där tio dagar i somras och ska vara där två veckor i sommar igen. Det är simhall och på sommaren är det Hårsfjärden. Otroligt fin mat, det är en kanonsemester att vara där!

Ole: Förr så åkte man på semester till Åland, jag fiskade mycket ... Jag hade en båt där, en plastbåt med tolvhästars motor. Den finns fortfarande kvar, så när vi är där kan vi åka ut. Min syster bor kvar i vårt föräldrahem, fast vi brukar bo i hennes sommarstuga. Men det tar nästan 12 timmar att ta sig dit, med färjor, bussar och väntetider.

Det har inte bara varit mer eller mindre långväga resmål som gällt för Kerstin och Ole. De hade sommarstuga i Bohuslän fram till 1997, och därefter en kolonilott i Sundby, mellan Solvalla och Beckomberga. De köpte den på Norges nationaldag 1998, och sålde den nästan jämnt tio år senare.

Ole: Man kunde övernatta där. Vi hade fyra bäddar, varmvattenberedare, kyl och spis och vatten inne. Den första ägaren till lotten var någon trädgårdsmästare som höll på mycket med fruktträd och bärbuskar. Så vi hade päronträd och äppelträd, körsbär och plommon och krusbär och hallon ... Men stugan var ganska gammal. Den hade funnits på en annan plats vid Solvalla förut men flyttades 1973.

Kerstin: Potatis, vi hade ett litet potatisland. Men fick ju en del äpplen och annat. Det var inte så dumt, man kunde blanda krusbär och hallon och sånt och koka saft till barnbarnen. Det var populärt.

Ole: Det tog 35-40 minuter att gå dit, och det var bara en gata som man behövde korsa. Det gick utan ledsagare. Vi var där en stor del av sommaren. Någon gång, när jag fortfarande jobbade, åkte vi direkt därifrån till jobbet. Det var ju nära.

Kerstin. Men mot slutet, om vi skulle vara där några dagar, då åkte vi oftast färdtjänst. Det var lite jobbigt att släpa på allting. Nej, det var mysigt, men sen blev det också lite jobbigt. När vi skulle rensa kröp vi ju omkring med näsan i jorden. Sen hinner man inte odla så himla mycket, för man måste hålla ordning. Och vi kunde ju inte själva göra reparationer på huset. Vi hade personer som drog om elen och målade in- och utvändigt och allt sådant. Till slut sålde vi. När det fortfarande var fräscht.

Något stort umgänge säger sig Kerstin och Ole inte ha. Det är familjesammankomster vid olika slags högtidsdagar och de ingår i ett litet gäng som brukar träffas några gånger om året. Umgänge med grannar har de inte, och deras respektive släkt bor med några undantag inte i Stockholmstrakten. Även med arbetskamrater blir det mer sporadiskt.

Kerstin: De har haft såna här gårdsfester här, men de är jobbiga för oss att gå på. Det är väldigt mycket folk, många barn, och det ska grillas korv och så där, och det passar ju inte riktigt oss. När man inte har någon som kan hjälpa en, ger man sig inte så gärna ut i det.

Ole: När jag deltar i Prippspensionärernas aktiviteter – lunch, årsmöte, resor och så – brukar jag alltid ha ledsagare. De första åren åkte jag utan, men det känns alltid osäkert. Man känner inte alla heller. Det är en stor förening med fyra- eller femhundra personer.

Kerstin: Datorn använder vi heller inte så mycket på det sättet. Facebook vet vi inte vad det är, höll jag på att säga ... Ja, det är väl jag som använder datorn i så fall. Jag har den till att låna böcker, och så skickar jag ett och annat mejl till ett av mina barnbarn. Det är kul att få svar, men annars mejlar jag inte till folk eller så. Utan det blir ju telefonen som man använder.

Men mina äldsta barnbarn är ju aldrig anträffbara på telefon, de är nästan aldrig hemma. Därför köpte jag en ny mobil, som man kan få sms upplästa på och jag kan höra vad jag skriver in. Den använder jag när jag vill meddela dem nånting.

Men Kerstin och Ole har också en annan apparat, som till storlek och även lite till innehåll påminner om en mobiltelefon. Den framhåller de när jag frågar om ett för dem typiskt föremål. Den och den vita käppen.

Kerstin: Fickminnet! En liten spelare, eller vad man ska kalla det. Man kan tala in telefonnummer och annat som man vill ha lätt åtkomligt. Det är en liten grej som man kan ha i fickan. Förr, på de äldre modellerna, var det små kassetter. Det var mycket bökigare, då var man tvungen att spola bandet om man ville lyssna på något annat. Nu är det trycka på knappen så hoppar den fram själv.

Vi talar in vad vi ska handla. Vi brukar handla ett par, tre gånger i veckan. I centrum finns ju både Hemköp och Konsum. Än så länge klarar vi det själva,

även om det är lite petigt innan man hittar rätt saker. Ole har glasögon och jag har en specialkikare runt halsen, som jag haft i många år. Vi brukar hjälpas åt att tyda vad det står på paketen. Ofta är det så liten text att det inte går, men ibland kan vi se datumet på mjölken eller nånting sånt där.

Ole: Och käppen! Man går inte utanför dörren utan att ha den med! Den är lika viktig som nycklar och plånbok! Den är viktig för bemötandet också. På Systembolaget har de perfekt service. När de ser att jag kommer möter de mig vid ingången, och sen följer de mig runt. Och det är likadant på Apoteket.

Kerstin: Det är samma om vi går ut och äter. Då går vi antingen till Ulla Winblad på Djurgården eller till Sjöpaviljongen i Alvik. Sjöpaviljongen ligger precis vid vattnet, det är så himla mysigt. Vi brukar fira vår bröllopsdag där, i slutet av juni. För synskadade är det väldigt bra, för de är väldigt serviceinriktade och hjälpsamma. Då går det så lätt att åka till de ställena.

Laine Wählin, radhus

Några dagar efter mitt samtal med Laine Wählin får jag ett brev, handskrivet på gammaldags brevpapper och dekorerat med en bård av blommor. Med vacker och sirlig skrivstil inleds det: "Till Bo Larsson – tillägg". Kanske kan man se brevet och dess kompletteringar som lite typiska för det samtal vi hade: intervjun upptar fullt utskriven 54 sidor och innehåller många levande detaljer. Möjligen är det också den förra sjuksköterskans profession som slår igenom. Jag föreställer mig att det i ett sådant yrke är viktigt med såväl hel- som enskildheter. Hon är född 1930.

Vi flyttade hit 1973, men jag är född inne i stan, på Polhemsgatan 2. Den ligger precis vid hörnet av Norrmälarstrand, som var nybyggt då. Min mamma har berättat att vi som små gick till Rålambshovs gård och sa god natt till grisen och hönsen. Då fanns det ingen Västerbro. Jag har ett foto och där ser man att det inte finns någon bro. Det tycker jag är roligt.

Pappa var ingenjör, konsulterande ingenjör. Hans firma hette Tegelindustriella byrån. Under kriget blev pappa arbetslös, för han importerade tegelbruksmaskiner från Tyskland. Jag förstår inte hur vi överlevde. Vi flyttade till en liten tvåa i Bromma, på Spångavägen, och där satt han på nätterna och ritade egna maskiner. Efter kriget byggde Motalaverken dem.

Mamma var lärare i Sundsvall, men när hon och pappa gifte sig 1923 och hon sökte tjänst i Stockholm sa de att "ja, med era meriter är det klart att ni får en tjänst, men skall ni verkligen ta den från dem som bättre behöver den?". De tyckte att eftersom hon gift sig med en man med bra ställning var hon försörjd och skulle inte arbeta. Då tog hon jobbet från nån annan.

Sen var hon hemma med oss barn. Jag hade en syster och en bror och jag är mellanbarnet. Men pappa blev sjuk när jag var i tonåren, och då gick mamma tillbaka till läraryrket. Då hade hon inte arbetat på 30 år. Otroligt strongt, tycker jag. Men det gick bra. Hon hade en sån där medfödd auktoritet, behövde bara

Laine Wåhlin, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

resa på sig så blev det tyst i klassen. Hon var lågmäld och hade ändå en väldig respekt med sig. Hon undervisade i svenska, historia och kristendom och hade läst väldigt mycket konst så hon kunde konsthistoria också. Jag kommer ihåg, vi gick i Gamla stan och hon berättade om varje portal och om olika händelser. Tyvärr var det mycket som gick in genom ena örat och ut genom det andra, men mitt intresse för historia och gamla saker väcktes.

Efter Polhemsgatan men innan Bromma flyttade vi till Rörstrandsgatan. Vi hade telefon men ingen radio och ingen tv. Jag satt ofta i de breda fönstersmygarna och tittade på båtarna som gick på Karlbergssjön och ljusen på stranden som tändes och släcktes. Då visste man att det gick en lyktgubbe där, med en lång stav som han använde i arbetet.

Men den synen kom egentligen inte fram för mig, förrän jag var au pair i England. Familjen var noga med att jag skulle lära mig riktigt bra, fin engelska,

så varje lördagskväll fick jag läsa ett stycke framför brasan. Jag läste en dikt av Tennyson som hette *The lamplightener*, och då såg jag den där synen framför mig. Sedan dess har jag alltid sett den.

Laine studerade inte på läroverk i sin ungdom. Hennes mamma tyckte att hon var så liten och smal att hon inte skulle klara sig bland pojkarna. I stället började hon i flickskola, där hon gick i sju år. Efter femte året kunde hon ha bytt, tagit studenten, men då hade hon redan bestämt sig för att bli sjuksköterska.

Jag ångrade mig lite efteråt, när min syster tog studenten. Men jag ville ha toppbetyg för att komma in på Röda korsets sjuksköterskeskola, och tyckte att det var bättre att gå kvar på flickskolan. Jag blev klar med sjuksköterskeskolan i maj 1954. Det tog tre år på den tiden, med en provtjänstgöring på tre månader innan man blev antagen.

Det var jobbigt att vara elev på den tiden. Man var i allra högsta grad arbetskraft, och man fick inte säga du till avdelningssköterskan eller till doktorn och man fick niga för alla. Och så började det klockan sju på morgonen och slutade åtta på kvällen. Man var ledig ett par timmar mitt på dagen och en dag i veckan.

Det blev en väldigt fin sammanhållning mellan eleverna. Det var internat och den kurskamrat som jag bodde ihop med mest har jag fortfarande brevkontakt med. Hon bor i Halmstad och vi ringer till varandra på födelsedagarna. Sen är vi fem kurskamrater – ”flickorna” kallar vi oss för – som har hållit ihop ända sedan vi blev färdiga. Vi började när vi hade ett 10-årsjubileum, då kom vi underfund med att vi bodde centralt och ganska nära varandra. Nu efter pensionen träffas vi en gång i månaden under vinterhalvåret, går på museum eller nån utställning och äter lunch ihop. Hela årskursen träffas också med jämna mellanrum. Vi började med vart tionde år, men efter 50-årsjubileet bestämde vi att vi skulle träffas vart femte år. Vi vet ju inte vad som händer med oss.

När utbildningen var klar hade man ett assistentår där man stod till sjukhusets förfogande. De satte alla färska utexaminerade sjuksköterskor till vak, och jag ville helst inte vaka på Sabbatsberg. Det var inte klokt, man skulle vaka för

fyra avdelningar när man var nyfärdig. Sen hade jag också träffat Anders och han ville att vi skulle förlova oss på en gång, men jag ville ha lite perspektiv på det hela. Så jag sa att jag kunde åka var som helst, helst norr om Stockholm. Jag kom till Piteå och har väl aldrig haft det så roligt som under det halvåret. Ja, Anders var ju inte så glad precis.

Sedan kom jag till Sabbatsberg på vak i alla fall, fyra månader under vintern. Man såg ju inte ljus någon gång! Husmor satte mig att vaka på gynekologen, det var fyra avdelningar, tre gynekologiska och en för nyfödda. Jag sa att jag aldrig hade arbetat på gynekologen, jag var ju barnsjuksköterska egentligen. ”Ja, men det går så bra, syster!” Man sa ju syster på den tiden. När det hade gått 14 dagar sa den ena avdelningssköterskan att nu börjar du se lite gladare ut. Jag var livrädd varenda kväll!

Jag har jobbat i skola och på barnsjukhus och när barnen var små hoppade jag runt som sjuk- och semestervikarie. Men 1973, när vi flyttade hit, byggdes Rinkeby och Tensta och då blev det en tjänst ledig där. Sen när vårdcentralen blev byggd, blev vi tre distriktssköterskor. Så jag var med och startade Rinkeby vårdcentral. Där jobbade jag i 20 år, tills jag gick i pension hösten 1993.

Bland annat hade jag hand om diabetikerna i Rinkeby. Jag gick den första kursen som anordnades när diabetikerna skulle börja med egenvård. De blev ju fler och fler och kostade samhället allt mer och måste lära sig att klara sin sjukdom själva. Då kom också de nya mätinstrumenten, att man kan mäta sitt eget blodsocker. Kan man förebygga alla svåra skador som en diabetiker kan få, så vinner både patienten och samhället väldigt mycket på det. Förr såg man ofta svåra fotsår, dåliga njurar, nedsatt syn ...

Man började undervisa diabetiker på LUCD, Landstingets undervisningscentral för diabetiker. Det var professor Luft som startade kurserna. Han var en känd endokrinolog, Sveriges främsta och nog också internationellt känd. Jag gick på hans första kurs och sedan tog jag hand om diabetikerna i Rinkeby.

Men det är lite av ödets ironi, för nu har jag själv fått sjukdomen, har haft den i 15 år. Det är lite pyssel med det, jag tar insulin två gånger om dagen. Man kollar vad man har för värden med såna här jättesmå, fina mätare och tar

insulin efter resultatet. Med sprutor som man tar själv. Det är det diabetessyrran skall hjälpa varje patient att lära sig. Patienten måste läsa av blodsockret och tänka efter vad programmet är för dagen så att han eller hon vet hur mycket insulin som behövs. Och så måste man äta mat med jämna mellanrum. Det är lättast för en nio till fem-människa, men det är inte jag så jag får känningar ibland.

Laine gifte sig med Anders Wählin 1955. De bodde i en stor tvåa på Narvavägen, men på 60-talet, när tre barn fötts under en femårsperiod, blev situationen ohållbar. Genom en flyttkarusell med fem familjer inblandade, lyckades de köpa en trea på Abiskovägen i Vällingby. Där fanns växelström och därmed tvättmaskin och tv.

Anders jobbade på SAS då och jag hade ju bott i Bromma, så vi ville västerut. Vi annonserade i ett par år innan vi fick trean, där vi bodde i sex eller sju år. Men så fick den äldste pojken en köldallergi, han kunde inte gå ut om det var kallt ute. Han blev alldeles flammig och fingrarna blev som prinskorvar om han inte hade vantar på sig. Han är teoretiskt lagd, han tyckte om att läsa och hålla på med frimärken och behövde ett eget rum.

Den yngste, han är precis tvärtom, väldigt aktiv. Det var fem år mellan, så det var svårt att dela rum. Då hittade vi det här huset. Det var precis när man hade släppt på restriktionerna. Förut fick man ju inte ta hur mycket betalt som helst om man ägde ett hus eller en lägenhet. Jag är inte nåt bra på siffror, det överlät jag till Anders, men vi fick bra betalt för trean, många gånger mer än vad vi hade betalat. Det blev startkapitalet till det här huset.

Det var fantastiskt, men jag skämdes. Jag tyckte att det var hemskt att vi fick så mycket pengar för den. Men det här huset var ganska nedgången, för det hade varit uthyrt i andra hand. Expansionskärlet var sprucket, fönstren var lite sneda och det fattades några plantor i häcken, det fanns nästan ingen färg på väggarna – det första vi fick göra var att skrapa och måla – och gräsmattan såg ut som en åker med massor av tistlar och maskrosor. Vi bytte dörrarna också. När vi tog bort ytterdörren var det bara ett hål rakt ned, det fanns ingen fyllning där.

Trädgårdsskötsel och möbelrenovering, två andningshål. Foto maj 2010, Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Inte att undra på att det var iskallt på golvet! Första julen köpte min svägerska fårskinnstofflor åt oss allihop.

När det gick att få energilån satte vi på panel och isolerade med tio centimeter Rockwool. Då blev huset mycket varmare, det blev en jätteskillnad. Jag har förstått att han som bodde här innan älskade huset, men han hade tummen mitt i handen och kom alltid sist när grannarna beställde grejer gemensamt. Han fick ta det som blev kvar. Han jobbade på nån myndighet som blev utlokaliserad till Värmland, och då hyrde han ut huset i flera år.

Vid den här tiden hade Anders jobbat på Atlas Copco, på nån bilfirma och på SAS i 17 år. Men så fick han problem med hörseln och blev sjukskriven. Det visade sig att han hade en höggradig hörselnedsättning på båda öronen. Han hade haft så många öroninflammationer när han var liten, att det inte fanns något kvar av trumhinnorna. När han gick i skolan hade han det väldigt motigt för han blev mobbad, men efter sjukskrivningen tog han tjänstledigt och läste till revisor. Då upptäckte han hur roligt det är att läsa. Så han jobbade som revisor på dagarna och läste på kvällarna.

Hans stora intresse var ju historia, så han läste historia, arkeologi och idéhistoria. 200 poäng. Han skrev någon uppsats också, men hade material så han kunde ha skrivit två uppsatser till. Tio år i sträck åkte vi till Valö och Forsmark, där han gjorde forntidsinventeringar. Han kände till så mycket, han visste var gravfält och husgrunder låg och jag hängde med för jag älskar skog och mark. Efter fem år slog revisionsbyrån han jobbade på igen, och då stod Anders utan jobb. Vid 56 eller 57 års ålder.

Anders gick inte arbetslös länge. Först arbetade han på vad Laine vill minnas som den tyska handelskammaren. Därefter kom han till Stockholms stadsmuseum, för att som arkeolog ta hand om stor samling kritpipor. Uppdraget var tänkt att vara i sex månader, men Anders stannade fram till pensionen. Han trivdes aldrig så bra som där, fick aldrig så mycket beröm.

Det var nog hans lyckligaste tid, den på Stadsmuseet. Men sen ... Vi höll ju på med inventeringar och Anders var så lång och jättesmal. Han fick ett blodtrycksfall, föll handlöst och fick en blödning i hjärnan. Det slutade tragiskt för han fick en infektion vid operationen och låg på neurologens intensiv i tre veckor. Han opererades fyra gånger, men efter det var han inte riktigt sig själv. Det satte nog igång en demens. Inte Alzheimers utan en vaskulär demens, men vi kunde hela tiden kommunicera. Men han kom inte ihåg saker och ibland kunde det bli väldigt fel. Han hade KOL också och till sist fick han en cancer som spred sig i hela kroppen. Han gick bort i mars 2006, för fyra år sedan.

Jag skötte honom hemma hela tiden. Jag är glad att jag orkade, för han trivdes inte på sjukhuset. Men jag hade två andningshål. Dels var det mitt trädgårdsland, en kolonilott, och dels började jag sjunga i kör. Kolonilotten har jag nog haft en 20, 25 år, men i år ska jag sluta. Jag måste trappa av.

Kör har jag sjungit i tio år, vi hade tioårsjubileum förra året. Vi sjunger i Västerorts kyrkan, Missionsförbundets lilla kyrka som ligger mittemot McDonalds, precis vid foten av ett höghus. Vi sjunger visor och två gånger om året sjunger vi på gudstjänsten. I Missionskyrkan sjunger man mycket, det är väldigt mycket sång.

En gång i veckan sjunger jag där, och sen har vi körinternat på hösten. Då åker vi iväg en lördag och söndag och sjunger. Ett par gånger har vi åkt med Ålandsbåten. Man kan abonnera på ett rum som man kan sjunga i, och två gånger har vi hyrt in oss på ett pensionat på Åland. I höstas var vi på Gysinge bruk, då firade vi vårt tioårsjubileum och slog på stort. Och förra våren hade vi en konsert med Py Bäckman som var väldigt lyckad.

Om du är intresserad av byggnader skall du titta på den kyrkan. Det är en otrolig akustik och en fransk arkitekt har sagt att det är den vackraste moderna kyrkan i Europa. Om du vill kan jag visa dig nån gång, för jag är kyrkvärd en gång i månaden. Jag tillhör egentligen statskyrkan, men Västerorts kyrkan betydde så mycket för mig när Anders var sjuk. Så nu är jag medlem där också.

Det har funnits tunga perioder i Laines liv, även innan Anders sjukdom och bortgång. Hon berättar om sin systers psykiska sjukdom och hur systern valde att avsluta sitt liv, och hon berättar om hur hon kort därefter fick ärva sin kusins hus.

Hon var lite speciell, den här kusinen. Hon hade inga barn och hade alltid firat jul hos oss. När min mamma dog så frågade hon om hon inte kunde få fira jul hos Anders och mig för hos oss kände hon sig hemma. Hon hade väldigt bestämda åsikter, hon gillade mig men inte mina syskon. Hon dog året efter min syster, och testamenterade sitt hus till mig. Pengarna gick till en stiftelse och huset till mig. Ja, det blev jobbigt, ett riktigt kaos. Jag sa att jag orkar inte ta itu med hennes hus nu, jag blev sjuk bara av tanken.

Jag sa till Anders att du får bo här och så bor jag där och så träffas vi på helgerna. Så jag bodde där ett antal år. Sen sålde jag det vid pensionen och köpte en sommarstuga vid Hjälmaren. Anders tyckte det kändes ensamt ibland, så han hade en inackordering ett tag.

Ja, usch ja, det var jobbigt, både detta och med min syster! Anders läste, barnen var i tonåren och jag jobbade heltid. Jättetufft! Först min syster och sedan dog kusinen och så stod jag där med ett hus till. Jag höll på att säcka ihop! Det var därför vi löste det så, och det fungerade väldigt bra. Den yngsta pojken bodde där i flera år, och när ett förhållande tagit slut för min dotter bodde hon också där ett tag.

Sommarstugan har jag gett till mina barn. De har varsin del och jag har en, så vi har den ihop. Jag har en liten bil i garaget, så jag kan köra till landet. Det är 16 mil dit. Ja, de här sista två åren har jag struntat i den på vintern, men annars ... Min svägerska bor i Jakobsberg och älskar stället. Vi älskar att gå i skogen och plocka svamp och blåbär. Hon tingar alltid på: "Jag får väl komma när blåbären och hallonen blir mogna?" Det finns jättemycket vildhallon där. Ja, sommartid har jag mycket att göra. Jag plockar blåbär och hallon och jag gör fläderblomssaft till alla. Och min dotters pojkar har upptäckt att min lingonsylt är godare än den köpta, så nu vill de ha lingonsylt av mig. Det är betydligt mindre socker i den.

När barnen var små hade vi inte råd att resa, då gick det jämnt upp med all-

ting. Men när jag fyllde 70 och 75 ville jag inte fira, utan vi åkte till Teneriffa en vecka. Sedan, efter Anders död ... Jag har kontakt med en granne från Abiskövägen, vi brukade vandra tillsammans, i fjällen eller i skogen, och hon frågade om jag inte ville följa med till Kina. Vi åkte runt i tio dagar, det var otroligt! Hade du tid skulle du få se mitt album där jag har skrivit kommentarer till bilderna.

Jag har ju också blivit arkeologiskt intresserad, så året efter åkte jag på en Italienresa som leddes av en pensionerad professor. Jag var på en föreläsning om etruskerna som anordnades av SPF, Sveriges Pensionärsförbund. När kvinnan som föreläste slutat sa hon att om någon ville åka till Italien med en professor skulle de anmäla sig. Och då gjorde jag det, för jag hade tänkt att Anders och jag skulle åka till Italien. Det blev ju inte så, men jag ville åka medan jag är i livet.

Det var otroligt, Toscana och Umbrien, i tio dagar, vi hade egen buss och åkte iväg åtta på morgonen och kom tillbaka fem, sex på kvällen. När det var lunch handlade vi vad vi ville ha, och åt i någon park, i det fria. Professorn var italienare som gift sig med en svenska och undervisat i språket på Göteborgs universitet. Han berättade om Italiens historia, visade på alla byggnader och talade om konst och geografi och historiska händelser ...

Det var en otrolig resa och jag skulle kunna åka i år igen, men nu när jag har insulin två gånger om dagen vet jag inte om klarar det. Men hon har föreläsning igen, så jag funderar på att gå på den så får jag se. Men det är ett späckat program. Upp klockan sju i tio dagar och i säng klockan tio ... Jag behöver ligga en timme mitt på dagen, kanske inte varje dag men åtminstone varannan dag och jag behöver sova åtta till nio timmar.

Laine har aktiva dagar, även när hon inte reser. Hon går på gymnastik och hon hälsar på gamla vänner. Hon stickar vantar och sockor till barnbarnen – den yngsta beställer – och ett tag lärde hon sig att renovera möbler.

Det var också en sådan där oas, även om Anders inte var dålig då. Jag höll på med möbelrenoveringen i flera år, efter att barnen hade flyttat. En gång i veckan, det var jätteroligt. Den där byrån du ser där har jag renoverat. Den kommer från

min mormor, kanske från mormors mor, den var jättetrasig. Det är intarsia och det var sprickor och det saknades panel. Sen har jag hjälpt goda vänner som har haft trasiga möbler. Min barndomsvän frågade mig om jag kunde hjälpa henne med ett litet sybord som var gammalt så det lagade jag och fixade ytan på.

Vi hade en underbar lärare som var tredje generationens snickare, och han var väldigt noga med att vi skulle dokumentera vad vi gjorde. Jag har en bok där jag har skrivit upp och fotograferat det jag renoverat. Men han är död nu, den mannen.

Två dagar i veckan, onsdag och fredag, går jag till sjukgymnasten. För 15 år sedan fick jag polymyalgi, en reumatisk sjukdom. Jag fick hög sänka och ont i armar och ben och hade jättesvårt att gå i början. Sedan fick jag ont i ryggen. Det visade sig att jag hade blivit benskör, det hade blivit en krök på ryggraden och jag hade sjunkit ihop och blivit krokig. Men sjukgymnastiken har lärt mig att hålla ryggen rak. Tack vare den är jag jätterörlig och riktigt rak i ryggen. Sjukgymnasten har varit dansare och skolade om sig. Du vet, dansare får ju yrkesskador. Jag är ju en gammal gymnast och tycker om att röra mig, så jag tänkte att han skulle passa mig.

På onsdagsmornarna kör vi i 50 minuter, inte någon hårdgymnastik utan mer tänjning och uppmjukning, och sedan går jag och äter lunch med min barndomsvän som bor vid Fridhemsplan. Vid pratar en stund och kvart över ett går jag till Stockholms sjukhem där en kollega till mig bott i ett och ett halvt år nu. Hon var distriktssköterska i Hässelby och blev min mentor för jag började med att vikariera för henne. Ända tills för två år sedan bodde hon i sitt hus och körde sin bil och skötte sig ensam. Sen fick hon tre små stroker och nu kan hon inte tala. Hon är 92 år idag.

På eftermiddagen vilar jag en timme, innan jag går till kören. Sen är jag stand-in för gatans hundar. Särskilt en hund, en pudel, har jag två dagar i veckan, på torsdagen halva dagen. Det är en dam som bor längre bort på gatan som har den, och hon lämnar den ofta på morgonen och så lämnar jag tillbaka den klockan ett.

Jag har alltid cyklat mycket. Vet du vad jag gjorde när jag var nyfärdig sjuk-

sköterska? Då jag inte hade några pengar och alla åkte till sina hem långt ut i Sverige? Då cyklade jag och låg på vandrarhem. Jag cyklade från Stockholm till Nyköping, Norrköping, till Vadstena och utmed Vättern till Jönköping och sedan till Oskarshamn – jag hade en kompis i Oskarshamn. Sedan tog jag båten till Gotland och cyklade runt halva ön. Den gången var jag ute i tre veckor.

Men det kan jag också berätta, det var så kul. Ett av de sista åren jag jobbade: ”hördu, du som alltid cyklar, kan du inte vara med i Tjejtrampet?” Ett cykellopp på fyra mil. Två undersköterskor hade anmält sig, man fick göra det ett halvår innan, men så blev en av dem gravid och kunde inte. Jag fick överta hennes biljett, och tänkte att det var en utmaning så här innan jag skulle sluta. Bara det inte regnar! Men vid starten sedan visade det sig att de hade valt gruppen efter eliten. Alla hade såna här fina cyklar med växlar och jag hade en gammal Monark.

I alla fall, vi kom iväg och det hade börjat regna, som bara den, och det regnade hela vägen. När vi kommer i en backe på Lidingö, ropar en unge: ”Titta, titta, där kommer en gammal Monark!” Det var jag, det. Det tyckte jag var så kul! Men jag hade bara ett mål, och det var att inte krocka och ramla på vägen. Nu cyklar jag bara till och ifrån affären. Cykeln bär min mat.

Det "tillägg" Laine syftar på i sitt brev till mig, syftar bland annat på tidningar och tidskrifter hon läser och på tv-program hon ser. Västerortstidningen och DN har hon – och hon läser "artiklar av vikt". Gärna om intressanta personer som Barack Obama. Hinner hon inte river hon ut sidorna och läser på tunnelbanan. Tidskrifterna handlar om hennes yrkesområde och om vetenskap och kultur. Nyligen har hon gett Illustrerad Vetenskap i gåva till sina barnbarn. Tv-tittandet beror på säsongen. Sommarkdagarna vill hon vara ute, arbeta med trädgården eller sommarstugan eller vara i skogen. Vinterhalvåret blir det mer. Hon ser gärna program om natur och kultur, vetenskap och nyheter. Däremot mindre om politik.

På kvällarna ligger jag ofta också och lyssnar på musik, på radio. Jag brukar lyssna på P2 eller P1. Men inte när jag arbetar eller måste koncentrera mig. Det är

många som har musik på då, men för mig går det mycket bättre utan. Dator har jag inte. Min bror däremot har fått ett nytt liv med den. Han är teoretiker och har blivit lite handikappad, men han skulle aldrig trivas med att gå och pyssla på ett äldreboende. Han skulle bli galen. Datorn har öppnat en ny värld för honom.

Men för mig ... När Anders var sjuk hann jag inte, och de här fyra åren sedan han gick bort har jag behövt för att samla ihop mig och ta reda på allting. Men mobil har jag, det köpte vi för tio år sedan. Vi hade ingen telefon i sommarstugan och då var det väldigt praktiskt med mobil. Och våra barn sa åt oss att köpa en. Det kunde ju hända oss 70-åringar nånting, när vi var ute och reste. Nu har jag en väldig nytta av den, på landet eller om barnen ringer och frågar vad jag gör. Jag har lärt mig att sms:a också. När barnen varit utomlands har vi sms:at med varandra, det blir ju så dyrt att ringa.

Föremål som är typiska för mig? Cykeln ... de där cykelsemestrarna! Cykeln var ju inte så gammal när jag var ung, den kom väl på min mammas tid, på 1800-talet. Jag lärde mig när jag var fem år, med en herrcykel på en ladugårdsbacke. Vi cyklade i fjällen också. Jag kände mig så lycklig när vi cyklade däruppe, sån frihet!

Så cykeln tycker jag. Och tvättmaskinen! Jag åkte ibland till min mamma och hjälpte henne att tvätta. Då fick man fylla på vattnet i maskinen, sedan tömma den och vrida ur allting, sedan fylla på igen. Det skulle ju sköljas många gånger och slutligen fick man vrida ur allting och hänga upp på tork i skogen. Idag är det bara att trycka på en knapp!

Telefonen tycker jag också är fantastisk, och mobilen. När jag gick i skolan var vi bara fyra i klassen som hade telefon! Mobilen tog jag med när ett av barnbarnen skulle springa ett lopp på stadion. ”Men hur ska jag hitta er då?”, sa jag. ”Vi är på den och den läktaren men ring om du inte ser oss!” Det var en riktig aha-upplevelse!

Så telefonen, mobilen, cykeln och tvättmaskinen. Tvättmaskinen ... Ja, för människorna!

Ahmad och Fatima, hyreshus

Likt Georgette kommer Ahmad och Fatima från ett land i Mellanöstern och likt henne önskar de vara anonyma. Därför presenterar jag dem här under fingerade namn. Anonymiteten och till viss del språksvårigheter medför att jag – liksom i fråga om Georgette – föredrar att referera samtalet. Jag frångår alltså också här principen att låta de intervjuade tala i första person.

Ahmad och Fatima är båda i 50-årsåldern och har varit i Sverige i cirka tio år. De är gifta, men träffades inte i hemlandet utan i ett grannland där de också gifte sig. De har inga barn. Båda är välutbildade; Ahmad har en mångårig universitetsutbildning bakom sig, i vilken han bland annat studerat språk. I Sverige arbetar han dock inom IT-branschen, och har gått ett flertal kurser för att lära sig.

Fatima var utbildad ekonom i sitt hemland, men i Sverige har hon inte varit verksam inom yrket. I stället har hon arbetat som personlig assistent, först på heltid och sedan på 50 procent. Samtidigt har hon kompletterat och utvidgat sin yrkeskompetens genom att läsa på högskolan. Hon har sökt jobb som ekonom, men för sådana arbeten krävs erfarenhet också från svenska förhållanden. Om regler är desamma över hela världen, är de förhållanden inom vilka de gäller olika. Men att samtidigt både arbeta och studera har varit tufft och intensivt.

I Vällingby har Ahmad och Fatima bott i cirka sju år. Innan var de inneboende i en stadsdel söder om Stockholms innerstad, men erbjöds så småningom denna bostad som också är deras första egna gemensamma lägenhet. Även om de först önskat sig en annan stadsdel, hörde de samtidigt bara gott om Vällingby. Erbjudandet innebar, enligt Fatima, en mental omställning: Det var en stor förändring att flytta från söder- till västerort, men när tanken väl dök upp blev de nästan trötta på det gamla området. Nu trivs de mycket bra. I centrum kan man hitta nästan allt, i motsats till där de bodde förut. De tror att de flesta människor tycker om Vällingby.

Men det är svårt att lära känna svenska personer. Kanske beror det på försiktighet, att människor tar ett steg i taget och inte vågar allt på en gång. Då tar det tid. Fatima har besökt många arabiska länder, där är det lätt att få kontakt med människor. I Stockholm är det som att det finns en broms. Konstigt nog gäller det även människor från hemlandet. Är det första gången Fatima träffar dem, tar kontakten tid. Möjligen har det att göra med att här bor så många nationaliteter. Runt 170 eller 180, enligt vad hon och Ahmad har läst i Metro. Människorna kommer från olika länder och har olika traditioner, det tar tid att förstå varandra. Man är rädd att uppfattas fel, och känner att man måste vara försiktig.

Men de har vänner i Sverige, och också några släktingar. Fatima har en kvinnlig släkting i Akalla och en bror som bor vid Medborgarplatsen. Tiden räcker dock inte alltid till. Oftast blir det på fredagar och på helger de träffar sina bekanta. På vardagar äts tiden upp av arbete, studier och vardagliga göromål som matinköp och tvätt.

På fredagar brukar Ahmad besöka kompisar från hemlandet för att spela domino. Fatima följer inte med, hon tycker inte om spelet. Ibland träffar hon en väninna istället, ibland ägnar hon tiden åt sig själv och egna angelägenheter. När man har ont om tid måste man, säger hon, se till det viktigaste först. Man bör inte vara slarvig.

Hemlandet har de kontakt med via telefon och internet. Det är billigt att ringa, kostar inte mer än 23 öre minuten för fast telefoni och 60 eller 65 öre för mobilsamtal. Ibland kan de också ringa gratis, via internet. Via nätet läser de också tidningar från regionen eller får nyheter via olika webbsidor.

De reser också. De nämner inte hemlandet när vi talar om olika resmål, men väl länder i dess omedelbara närhet. De turistar och träffar vänner. Det sistnämnda är bäst; har man vänner i landet man besöker blir färden roligare. Resorna brukar vara mellan en vecka och en månad, beroende på hur semestrarna ser ut. För bara några månader sedan var Fatima i Turkiet, i Istanbul. Hon reste med jobbet, i en grupp på 30 personer. De studerade hur kommunen tog hand om sina äldre medborgare och besökte både äldreboenden och privata boende för äldre människor.

Istanbul var en jättefin stad. Där finns avtryck från både öst och väst.

Ahmad och Fatima har inte bil. De har tagit körkort, men bara i hemlandet. I Sverige har de inte förnyat dem. Här kan man klara sig utan bil. Kanske, säger Fatima, att hon hade tagit svenskt körkort om de bott i något annat område. Men här kan de handla varje dag i centrum. Det blir inte mer än att de kan bära med sig vad de behöver.

Till innerstaden åker de uppskattningsvis en gång varannan vecka. Ahmad gillar att vistas där och har han inte varit där på länge känner att han missat något. De går gärna i Gamla stan, dock inte för att äta. De orientaliska restauranger Ahmad och Fatima föredrar finns inte där, utan på ställen som Vårby, Tensta och Solvalla. Däremot söker de ibland upp platser där de kan köpa second hand och antikviteter. Sådana affärer finns såväl i Gamla stan som på andra ställen. På Läkarmissionen i Kista har de köpt flera vaser och på deras vägg i vardagsrummet hänger en stor spegel i orientalisk stil. Också den inköpt i Kista. Men second hand-affärer finns också vid Skanstull och på söndagar på Hötorget. Ibland säljer vissa personer antikviteter som mattor. Ahmad tycker inte att han är särskilt duktig på ämnet, men lite kunskap har han och sen går de på utseende och tillverkningssätt, om föremålen är handgjorda.

Men att göra samma sak varje vecka blir tråkigt. Ibland lånar de bara hem böcker eller dvd-filmer från biblioteket. De är också med i en förening som samlar medlemmar från flera länder i Mellanöstern. Antingen går de dit enbart för att träffa människor, eller så deltar de i någon av alla de aktiviteter som föreningen anordnar. Föreningen är stor, har mellan 600 och 1 000 medlemmar, och aktiviteterna den anordnar riktar sig till olika grupper som barn, ungdomar och gamla. Emellanåt ordnar den festivaler.

Ahmad går ibland till simhallen och Fatima går vissa morgnar gå ner till vattnet för att sitta en stund. Sommartid kan de ta en promenad eller grilla i hyreshusets stora gemensamma trädgård.

Ahmad och Fatima har en internetradio. De brukar lyssna på BBC:s arabiska sändningar för att hålla sig à jour med utvecklingen. Annars är telefonen, åtminstone för Fatima, den främsta kanalen till omvärlden, både inom Sverige

och utomlands. Man får inte isolera sig. Telefonen är också, påpekar Ahmad, nuförtiden mycket mer än en telefon. Man kan besöka webbsidor med den, eller Youtube och Facebook. Nästan som en dator.

Ahmad är med i Facebook. Han är också aktiv på Youtube genom att lägga ut filmer han själv har gjort. Med en 12 megapixels kamera brukar han filma, dels från resor, dels från Vällingby eller Stockholm. Uppskattningsvis har han lagt ut 25 till 30 filmer. Paret har också en Playstation, en spelkonsol som kopplas till tv:n. Ahmad betonar dock att den kan användas till så mycket mer än spel. Inte minst kan man använda den för att titta på just Youtubefilmer.

Vad de gör om tio år? Fatima arbetar som ekonom, hon tror inte att hon ska behöva vänta så länge på det. De har ett lugnare och därmed lite gladare liv. Hon har inte något bestämt mål, men vill att morgondagen ska vara bättre än dagen. Ahmad har studerat och lärt sig mer om datorer. Dessutom vill han gärna att de bor i innerstaden. Där är det nära till allting, man kan promenera omkring och där finns det internationella biblioteket.

Martina Danielsson, höghus

Martina kommer från Örebro, är 19 år och mamma till en snart treårig dotter. När jag kontakter henne vill hon gärna tala med mig, men inte i hennes bostad. Det, säger hon, känner hon sig inte bekväm med. I stället sker samtalet i ett rum på Stadsmuseet.

Jag flyttade till Stockholm för tre år sedan, till Hässelby. Den här lägenheten fick jag för ett år sedan, i januari. Det var min dotter Joline som gjorde att jag flyttade hit, hennes pappa bor här. Jag hade precis gått ut nian när jag fick henne, och kände att jag kunde lika gärna gå på gymnasium här. Det var enklare än att han skulle flytta till Örebro och söka nytt jobb där. Han jobbar på restaurang. Jag vet inte vad det heter det han gör, men det är lite som assistent kan man säga. Han gör det som behövs, liksom. Han är 22 år, tre år äldre än mig.

När vi separerade, fick jag den här lägenheten. Det är Svenska Bostäder som har den. Den är inte jättestor, en etta på 23 kvadrat, med kokvrå. Men det är en bra hyra, 2 577 kr. Jag har inrett den väldigt mysigt, tycker jag. Det är ingen fara med trångboddheten heller, man går ju inte någon annan på nerverna. Hade jag haft pojkvän kanske vi hade triggat varandra, men nu är jag i skolan från morgon till sen eftermiddag och Joline är på dagis. Nu har jag ett andrum där.

Det är klart, en trea i Vällingby hade varit perfekt! Ett vardagsrum, ett rum till mig och ett till Jollan och så ett kök så klart. Ett badkar hade också varit trevligt. Nu har vi en minifyrkantdusch.

Jag älskar Vällingby, jag tycker det är jättemysigt! Men jag blev så himla chockad ... Jag går i skolan i Åkersberga, och många i klassen bor i Täby eller Vallentuna. Inte för att jag vet riktigt vad det är för ställen, men det ska tydligen vara fint. Och så frågar de: "Var bor du, Martina?" "Vällingby", säger jag jättestolt, för jag tycker det är jättefint. Och de: "Va, bor du i Vällingby? Nej, dit vill inte jag!" Jag blir så chockad, men tydligen är det skillnad.

Martina Danielsson med dottern Joline, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

De tycker att det är mycket kriminalitet här, men det märker inte jag speciellt mycket av. De kanske tänker ... jag vet ju att Fittja och den delen av stan har mycket kriminalitet, och bilvägen ligger ju det nära Vällingby. Jag vet inte hur de kopplar ihop det.

Men alltså, det jag tycker om med Vällingby ... Ja, men, allting finns så nära, allt du behöver. Det finns affärer som Lidl och ÖB där man kan gå och grundhandla och så finns det vanliga affärer och så HM och Åhléns. Och en biograf bara två minuter ifrån mig. Det är gångavstånd på 20 eller 30 minuter ner till vattnet och skogen och sedan är det bara 25 minuter in till stan. Så jag tycker det är perfekt.

Jag vet inte vad det skulle vara som inte är bra ... I och för sig fick jag inbrott förra året. Det var inte roligt, men det kunde ha hänt var som helst. Jag bor på sjätte våningen, och höll på att packa för vi skulle ner i bilen och till stranden. Polisen sa att antagligen stod någon och lyssnade i trappuppgången, vart man ska nånstans och hur länge man blir borta. Så nu är man lite mer försiktig med att ha konversationer i trappuppgångar.

Martina går på John Bauer-gymnasiet i Åkersberga och utbildar sig till frisör. Hon går andra året av tre, men skulle egentligen varit klar i år. Hon är ett år sen, på grund av sin föräldraledighet.

Just det är lite deppigt. Jag var mammaledig ett år efter nian, och började på gymnasiet hösten därpå. Men ändå – ett år till! Jag skulle ha gått ut nu!

Det var inte så att jag ville bli just frisör, men någonting inom det området. Jag ville jobba med smink och styling och sådana saker, men den utbildningen fanns inte i Stockholm. I alla fall inte då. Och då tänkte jag att ”ja men, jag kan köra frisör för det är alltid en bra merit att kunna klippa om man vill jobba inom smink och styling”.

Jag bodde fortfarande i Örebro då, så jag gick jag till min studievägledare och bad om hjälp att söka alla frisörskolor som fanns i Stockholm. Jag hade ganska dåliga betyg i nian och frisör är svårt att komma in på. Först kom jag in

på mina reservval som florist och kläder och modedesign, men sen fick jag den här reservplatsen i Åkersberga. Då tackade jag bara ja. När jag kom hit sen och märkte var det ligger så bara ... skit samma, det får ligga var det ligger, liksom!

Men det tar lång tid att resa. Minst en och en halv timma, ibland två om jag har otur. Ska jag lämna Joline på dagis tar det över två. Det ligger i Hässelby, eftersom jag bodde där från början. Jag står i kö för att byta till Vällingby, men det kan ta tid. Eftersom vi redan har dagisplats, är hon inte prioriterad.

En typisk dag kanske jag vaknar vid fem. Tjuvsover jag lite går jag upp halv-sex, sex, men då blir det stressigt. Duschar och fixar i ordning mig och låter Jollan sova, först sista halvtimmen väcker jag henne. Då får hon vakna med Bolibompa och jag ger henne en macka och lite juice och yoghurt. Sedan tunnelbanan till Hässelby och promenad till dagis, klä av och lämna Joline och så tillbaka till t-banan. I stan byter jag så att jag kommer till Östra station och kan ta Roslagsbanan till Åkersberga. Skolan slutar vid halvfyratiden och då är det samma väg tillbaka, förutom att jag brukar hämta Joline hos hennes pappa. Han tycker inte att hon ska vara så himla länge på dagis, och det tycker inte jag heller. Vi är hemma vid kanske sex på kvällen. Då lagar vi mat och tar det lugnt innan det är dags att sova.

Men det kan variera lite, om det är den pigga eller den lata Martina du pratar med. Fredagar till exempel, har jag praktik och jobbar i salong hela dagen. Då hinner jag gå till gymmet innan jag hämtar Joline. Det ligger i Hässelby, *Twentyfourseven fitness* heter det. Lördagar brukar det också bli lite, beroende på om jag har henne eller inte.

Alltså, jag tränar på vardagarna också, om jag kan. Jag brukar höra av mig till hennes pappa om det är okey att jag kommer lite senare. Då kan jag köra en timme lite snabbt. Det beror på hur sent jag slutar i skolan. Ibland hinner man med ett tidigare tåg eller kanske slutar lite tidigare. Då brukar jag kunna matcha med gymmet. Så det blir kanske fyra dagar i veckan som jag tränar.

Förr, när jag bodde i Örebro, innan jag fick Joline, kunde jag gå på yoga och grejer också. Men det har jag inte gjort på länge, det är inte lika roligt att köra sådant när man är ensam. Då är gym mycket lättare.

Det kombinerade vardags- och sovrummet, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Martinas föräldrar bor kvar i Örebro, men inte tillsammans. De separerade när hon var tre år. Hennes pappa kör truck och hennes mamma arbetar som medium. De är 50 respektive 45 år.

Jag umgås jättemycket med min mor och mina syskon. Kanske inte så mycket med min storasyster, men med min storebror och min lillasyster. Vi är väldigt tigha. Vi brukar ses kanske varannan månad i alla fall. Min bror bor i Uppsala, i sin flickväns föräldrars lägenhet, så när jag träffar honom, brukar det mest bli här. Det är inte så roligt att vara hemma hos dem, så de kommer oftast till mig.

Mitt umgänge ... Ja, sedan jag flyttade till Stockholm har det väl minskat, eftersom alla mina vänner är från Örebro. Men jag har fortfarande kontakt med några av dem. De kommer upp hit ibland, och när jag åker ner till mor brukar de hälsa på. Sen är det mina närmaste vänner inom klassen, det finns ett par där

som jag umgås med på fritiden. Men, som sagt, det är lite åldersskillnad på oss och vi har lite olika syn på vad vi prioriterar. Det är ju inte så himla konstigt egentligen, de bor fortfarande hemma och behöver inte tänka lika långt. De är jättegoda så det är klart att det funkar, men ... ja, ibland längtar man tillbaka lite till Örebro och de gamla vännerna.

Går ut gör jag kanske fem eller sex gånger om året. Det brukar vara när nån från Örebro kommer upp och hälsar på. Eller om det är nån som fyller år. Då blir det krogen inne i stan, krogrunda. Vi har varit en del på Mango och Chaplins, och vi var på ett ställe som heter Blå men det var hemskt. Jag ska inte kalla mig gammal, men de som skulle vara i min ålder såg ut att gå i fyran. Man kände sig verkligen som Heartbreak Hotel. Det var hemskt.

Resor ingår inte i min budget. På sommaren blir det mycket stranden, jag bor ju nära. Man tar med sig picknick, alla leksaker, en filt och går dit med Jollan. Så sitter man där över dagen och solar och låter henne leka. Ibland kan det bli Skansen, äventyrsbad, Cosmonova och såna här saker. Eller så åker vi till Örebro och umgås med familjen och går till parkerna där. Pappa har en sommarstuga också, där vi kan fira midsommar, bada och grilla.

På sommaren brukar jag stanna ett par veckor i Örebro. Men förra sommaren kunde jag inte göra det. Eftersom jag har socialbidrag kan jag inte vara ledig i tre månader, då måste jag jobba. Jag sålde försäkringar på telefon, var en sån där jävel som man klickar bort i telefon. Det var hemskt, det var inte roligt! De lärde en hur man lurade folk, helt enkelt: "Ta aldrig ett nej. Även om de säger nej menar de inte nej. De menar ja fast de säger nej!"

Men annars finns det väl inte så mycket mer. Jag lägger mycket tid på plugandet, att jag ska få bra betyg. Så är det Joline, gymmet och mina vänner. Det finns ingen mer tid. Jo, jag bakar väldigt mycket. Jag är ett bakarfruntimmer, kan man säga. Det vet mina vänner, de brukar passa på att komma över när jag är på bullhumör.

I skolan – på John Bauergymnasiet i Åkersberga – är datorn ett mycket använt redskap. Alla inlämningsuppgifter och alla hemarbeten lämnas in via ett mappsystem.

Böcker och papper ”kör vi inte med”, säger Martina. Men även i hennes vardagliga liv spelar de digitala apparaterna stor roll.

Mobilen betyder mycket för mig. För några veckor sedan blev min mobil stulen. Jag var hemma hos en av mina vänner och skulle laga mat och ha roligt, och när jag kommer dit märker jag att den är borta. Jag blev helknäckt! Hela kvällen satt vi och deppade och grät över telefonen men till slut blev det liksom att: ”Fan, vad bortskämda vi är! Tänk om det var tidigt 1900-tal, de skulle tycka att vi var brända i huvudet som sitter här och gråter över en telefon, med perfekt mat och allting!”

Men det är ju genom den man får tag på allting! Mobilen är nog det viktigaste jag har! Jag kan nå Jolines pappa, jag kan nå skolan, jag kan nå sjukhus och läkare, familjen i Örebro ... I skolan har alla lärarna förstått att vi har kameror i våra mobiler, så vi kan få uppgifter att vi ska fotografera det och det. Och jag lyssnar på musik varje dag på väg fram och tillbaka till skolan. Det blir väl fyra timmar ... Mobilen de stal var en Sony Ericson Walkman, en musikmobil. Den var rosa.

Sen blir det många sms, jag sms:ar nog mer än vad jag ringer. Det är snabbt och bekvämt. Om de inte svarar när man ringer vet man i alla fall att sms:et finns där. Det blir kanske 50 stycken per dag, för ofta blir det ju som en konversation. Man skickar flera meddelanden till samma person tills ämnet tar slut. Det är billigare också. Jag har ett abonnemang med 3 000 fria sms i månaden. Men jag tror inte att jag använder alla, för än så länge har jag inte fått nån räkning som överstiger det.

Datorn är också viktig. Hela mitt plugg är i min dator. Man söker mycket information i den, på Wikipedia och Google. Men det är roligt, om vi som är ungdomar vill veta nånting går vi in på Wikipedia, och vi kan ju bli så lurade. Det kan vara nån vanlig snubbe som har skrivit vad som helst om att så här är det. Jag har varit inne på Nationalencyklopedin någon gång, men då är det skolan som har sagt att ”men gå in där, där finns bra information till den här uppgiften”. Men hemma, privat, om jag vill veta nånting, då söker jag på Google.

Jag brukar sätta på datorn varje kväll när jag kommer hem. Jag brukar inte

Hall och kokvrå, maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

sitta vid den så mycket, men den är alltid på. Jag kanske går ut fem, tio minuter och kollar läget på Facebook eller MSN. Är det nånting skriver jag, och sedan kanske jag kollar efter en timme om någon svarade. Man har ju som en stor lista med alla kontakter, och då är det bara att klicka och skriva liksom. Det är som en datormobil.

Joline använder datorn också. Hon brukar sätta in DVD-skivor och titta på film när jag tittar på tv eller tvärtom. Vi kan inte alltid samsas om vad vi ska titta på. Men eftersom hon vill se barnfilm och jag vill se tv-program, blir det oftast hon som tittar på datorn.

Feminin som jag är ser jag på såna här tjejserier, som *Desperate Housewives* och *Grey's Anatomy*. Det är sånt som man måste följa. Jag hinner inte alltid se dem på vardagarna, så jag brukar radda igenom allt på söndagarna så har jag det klart. De går i repris då.

Jag brukar inte titta på så mycket på nyheter. Det är klart, om det är nånting speciellt som har hänt, men jag slår inte på bara för att se nyheterna. I så fall kan jag gå ut på datorn också, *Aftonbladet* eller nånting. Men annars, när man sitter så länge på t-banan som jag gör på morgonen, då blir det *Metro*. Och man hör av vännerna i skolan. De åker i bilen med föräldrarna och lyssnar på radio. Då kan man söka på internet vad det är för något.

Framtiden? Jag blir 19 nu i april. Om tio år är jag 29, då bor jag banne mig i USA, kanske i Los Angeles. Jag jobbar som frisör och make up-artist. Jämfört med Sverige är det väldigt efterfrågat, och som egen företagare är det mycket lättare att få kunder. Om det sen ska vara för alltid ... Det kommer nog att vara mycket fram och tillbaka, eftersom Jolines pappa bor här. Antagligen bor hon hos mig och är i Sverige på loven. Om hon inte trivs, får vi flytta tillbaka. Men jag vill jobba med det här, och det är alltid bra med erfarenheter från andra länder. Det håller mitt yrke igång, kan man säga.

John och Sara Abraham, hyreshus*

John och Sara är i fyrtiofemårsåldern. De är båda födda i Eritrea, men Sara är uppväxt i Etiopien. Hon kom till Sverige 1986, vid 18 års ålder. John anlände året efter. De har två barn, en dotter och en son. Dottern ska gå ut gymnasiet denna vår och sonen ska avsluta grundskolan.

Sara: Jag är född 1967. Jag bodde i Addis Abeba, men flydde till Sverige eftersom det började bli svårt att bo i Etiopien. Jag hann precis sluta skolan. Här gick jag om gymnasiet, kontorsutbildning. Då var det en tvåårig linje, nu är det tre. Sedan började jag arbeta på Karolinska sjukhuset, och det har jag gjort sedan dess.

Jag jobbar som receptionist. Från början höll jag på med ekonomi, på patient- och avgiftssektionen. Det gjorde jag i åtta år, men blev övertalig och omplacerades på olika avdelningar. Till sist hamnade jag på det här receptionsarbetet. Mest handlar det om kassan, men sedan fakturerar jag utomlänspatienter och sådana som uteblir. Sådant. Men mest handlar det om kassan, att ta emot patienter. Annars har jag tröttnat lite på landstinget, men det är svårt att få andra jobb nu.

John: Jag är född 1964 och kom till Sverige 1987, året efter Sara. Jag bodde i Eritrea, men på den tiden var Eritrea inte självständigt. Den etiopiska regimen plockade upp oss ungdomar och ville att vi skulle kriga mot våra egna. Jag flydde till Sudan och därifrån åkte jag till Sverige på ett falskt pass. Så gjorde man då för tiden.

Jag har haft alla möjliga jobb här. Jag har städad, arbetat med gamlingar, kört taxi och buss, jobbat på socialen. Nu är jag skolintendent på utbildningsförvaltningen, arbetar på Enbacksskolan som ligger mellan Spånga och Tensta. Som skolintendent har man ansvar för skolans ekonomi och lokaler, så jag ingår i

* Namnen är fingerade.

skolledningen. Dessutom har jag ansvar för den administrativa personalen, är arbetslagledare.

Jag utbildade mig på Stockholms universitet i fem år och blev klar 2007. Jag har två magisterexamina, en i datasystemvetenskap och en i företagsekonomi med inriktning på revision. När jag var färdig var det högkonjunktur, så jag hade stora möjligheter att få jobb på andra ställen. Till och med på stora revisionsbyråer. Jag fick erbjudanden som jag tackade nej till, för plötsligt så trivdes jag på det jag hade och ville inte söka vidare. Så jag är fortfarande kvar. Trivs väldigt bra också.

Dessutom ser jag möjligheter till utveckling på jobbet. Jag har gått olika kurser och det är möten och personalfrågor. Det finns möjligheter till utveckling och det känns bra för mig. Jag har ett företag också, i alla fall formellt sett. Jag öppnade ett kontor i Spånga, men hann aldrig med det. Jag lämnade tillbaka lokalen, men själva företaget finns kvar.

Tanken var att jag skulle sköta den ekonomiska biten för småföretag, redovisning, deklaration och sånt. Jag gjorde stor reklam för det, men tiden räckte tyvärr inte till. Då måste jag minska på mitt andra arbete, och det ville jag inte. Det jobbet är säkrare. Kunderna kan försvinna när som helst, så jag föredrog mitt vanliga jobb. Nu har jag två kunder som jag hann börja med, och de ville att jag skulle fortsätta. Men det tar inte särskilt mycket tid.

Jag tänkte att jag också skulle ha resebyråverksamhet, sälja billiga flygbiljetter, men jag hann inte ens börja. Idag gör folk sånt själva på internet, så det är ingen vinst. Om vi skulle sälja en resa, kanske jag får 50 spänn. Nej, tanken med företaget var bra, men tiden räckte inte.

John och Sara flyttade till Vällingby 1996, när deras son föddes. Först bodde de i en trea på Nickelgränd men fick 2003 sin nuvarande lägenhet, en fyra på 86 kvadratmeter. Barnen ville ha varsitt rum.

John: Vi trivs här. Lägenheten har stora fördelar. Skolan ligger bara ett stenkast härifrån, så vi behövde aldrig tänka på barnen när de skulle dit. I den förra lägen-

heten måste antingen jag skjutsa eller Sara följa dem och sedan stressa i väg till jobbet. Det var inget fel på den lägenheten men kommunikationen med skolan, jobbet och allting är bättre här.

Sara: Grannarna är bra här också. De är lugna och trevliga och ingen som stör. De flesta är ju gamla, och har kanske bott här sedan huset byggdes. Men något som har kommit nyss, det är det här kebabhuset. Gud, vad det luktar! Det ligger i samma hus som tvättstugan. När man känner lukten ... Det är så äckligt! De gör kebab där, och säljer till kebabkioskerna sedan.

John: Nu är ju barnen ungdomar, men när de lekte på gården behövde vi inte vara rädda för bilar. Och när vi får besök av släktingar eller bekanta så kan deras barn leka där. På sommaren ordnar Hyresgästföreningen grillfest. Då kommer man från andra gårdar också. Alla grannar kommer ut från lägenheten på sommaren, när det är fint väder. Då fastnar vi på gården och pratar.

Men det är på gården vi träffas. Vi har inte varit hemma i deras lägenhet, de har inte varit hos oss. Det är så, vi umgås mest med släktingar. Vi hade min pappa här. Då hade vi många besökare här varje helg och vi stannade hemma och lagade mat. Eller om någon bekant har sorg, om hans mamma eller pappa har dött nere i Eritrea. Då går vi och hälsar på, beklagar sorgen och tröstar dem.

Men annars, oftast tar vi promenader. Vi gillar promenader. Vi går runt i en och en halv timme, ibland i två timmar. Det är ett av våra största intressen. Efter att du har varit här nu, ska vi gå ut och promenera. Men vi är hemkära, jag och min fru. Hon gillar att vara hemma, jag gillar att vara hemma. Jag trivs bättre här än att vara hemma hos någon eller att sitta på något café.

Till exempel på fredagarna, barnen gillar de här mysiga kvällarna på fredagarna. De köper chips och sånt och vi ...

Sara: ... vi har såna här korn som är rostade. De kommer hemifrån, men de säljs här också. Vi använder dem som chips, men de är nyttigare än chips.

I köket hos John och Sara Abraham, november 2010. Foto Bo Larsson, Stadsmuseet.

John: ... och så tittar vi på barnens program. De får välja, det är inte vi som bestämmer. Men ibland tittar vi också på vårt lands nyheter och tv-sändningar. På datorn. Du kanske har sett den på stolen där? Vi kopplar upp den på nätet, och tittar på vårt lands nyheter och lyssnar på vårt språk. Vi uppdaterar oss på vad som händer. Men det är mest på helgen. På de svenska nyheterna tittar vi varje dag. Missar vi halvåtta, tittar vi klockan nio. Vi sover inte innan vi gjort det.

Sara: Jag gillar att läsa Metro på morgonen, och tidningen City. Ibland läser jag en bok också, fram och tillbaka till jobbet. Vi prenumererar inte på några morgontidningar. Vi provade en gång, med Dagens Nyheter. Först var det gratis en månad, och sedan kostade 99 ... eller var det 199 ... kronor. Men äh, vi hade inte tid.

John: Jag hinner inte läsa den. Vi har de stora tidningarna på jobbet, men jag hinner inte. Det är fullbokat. Det är möten minst tre gånger per vecka, ibland mer. Och det är en stor skola så hela tiden kommer det en massa fakturor som jag attesterar och lägger sista handen vid. Annars kommer det påminnelser och krav och det är inte så roligt. Jag tittar på dem samtidigt som jag dricker mitt kaffe. Jag tar inte paus. Jag hinner inte.

Men jag lyssnar på radio, på nätet, P1. Det kan jag göra samtidigt som jag jobbar. Och den lilla sträckan jag åker till jobbet, då lyssnar jag också på radio. Tidning nej, radio ja! För mig, i alla fall.

Sara: För mig är det tvärtom. Även om jag får lite tid över på lunchen, sitter jag och läser tidningen. Jag pratar oftast inte med folk, det är så många. Jag sitter och läser i soffan i stället, när jag ätit klart. Det är så mycket ljud, alltså.

John: Vi har inte Facebook, men mejlar ibland för att hålla kontakten med folk. Jag har två epostadresser, en på jobbet och en privat. Jag vill inte att vänner ska mejla mig på jobbet. Där får jag en massa mejl och vill inte ha nån extra belastning. Den privata adressen kollar jag kanske varannan dag, men ibland glömmar

jag att öppna den på en vecka. Det är inte så många personer jag skriver till på den, och när jag gör det är det oftast korta meddelanden: ”kan du möta henne på flygplatsen” och så där.

Sara: Jag använder jobbets mejl, men det är mest med arbetskamraterna och chefen. Gamla arbetskamrater också. Om vi ska gå ut till exempel, då skriver de och frågar om den eller den kvällen passar. Det är korta svar bara, inga långa historier. Man har inte tid heller, att göra det. Ibland hinner man inte ens med mejlen som rör jobbet.

John: Men det är samma ... Jag har två mobiltelefoner, en tjänstemobil och en privat. Jag vill inte blanda ihop arbetet och det privata. Med min egen pratar jag mest med familjen. Men om alla är hemma stänger jag av den.

Sara: Det gör vi båda när barnen är hemma. Vi har dem bara på när de är ute.

John: Barnen har varsin mobil. Det är de som kommunicerar mest med sina.

Sara: De sms:ar oss också, för det mesta sms:ar de oss. ”Ring mig”, inget mer. Svarar man inte kommer det ett: ”Hallå!”

John: De har kontantkort. De är smarta, de vill inte ... istället sms:ar de: ”Ring!”

John och Sara säger sig ha få riktigt nära vänner, men många släktingar och bekanta. Flera har sitt ursprung i Eritrea, men genom barnen har de också lärt känna svenska familjer.

Sara: Vi reste tillsammans med en svensk familj förrförra året.

John: Ja, vi åkte till Spanien. De har barn som är lika gamla som våra. Vår son är kompis med deras son, och vår dotter är kompis med deras dotter. Så de kom-

mer till oss, fikar med oss. Och ringer: "kan ni komma och fika?" De bor inte så långt härifrån, det tar kanske en kvart att promenera.

Vi brukar resa en gång om året, varje sommar. Förra året var vi i Sverige på grund av att min pappa var här, men vi har varit på Kreta och i Spanien och i år tänker vi resa till Eritrea. Hela familjen. Bara biljetten kostar väldigt mycket pengar. Och man kan räkna med nästan lika mycket för fickpengar, presenter och sådant. Eftersom min fru sköter hushållet, betalar jag resan. Vi har inte gemensam ekonomi på det viset.

Vi ska stanna i minst sex veckor. Eftersom det kostar så mycket. Vi måste spara i många år för att ha råd. Nu är det åtta år sedan vi var i Eritrea sist. Vi ska bo i Asmara, huvudstaden.

Sara: Vi gör kortare resor också. Färjan till Åland till exempel. Och till Sommarland när barnen var yngre. Och till djurparken i Eskilstuna, då tog vi semester en eller två dagar ...

John: ... Kolmården, Astrid Lindgrens värld i Vimmerby. Sådana här korta resor i Sverige, det har vi gjort. Men kanske inte så ofta, mest när barnen var små. Du vet, vi är i en annan fas nu. De följer inte med längre. "Nej, vi vill inte", säger de. Men till Åland åkte vi två gånger förra året, min pappa tyckte om det. Och då ville barnen också.

Sara: Det var med familjer och släktingar och så där. Det var kul. Och så var det sommar. Ännu skönare.

John: Mm. Vi passar på när det kommer släkt från andra länder. Då bjuder vi på resan fram och tillbaka, 24 timmar. Då hänger barnen med också. De gillar att resa med den.

Sara: Vår dotter går på dans också, tre gånger i veckan. Street Dance. Hon gillar att dansa och vi vill inte att hon slutar. Det är en bra rörelse.

John: Hon går på elitnivå. Hon har dansat sedan hon var fem. Hon siktar på att åka till USA och dansa. Det är hennes mål. Sonen hade sin simning, men slutade för två år sedan. Han har provat alla möjliga sporter, men slutat.

Sara: Vi vill att de håller på med någon aktivitet, att de inte bara sitter med böcker, tv och dator. Han har provat pingis, fotboll, innebandy ... Men man kan inte göra något åt det, när han inte själv har intresset.

John: Vi tränar också. Genom jobbet får jag ett förmånligt pris på Stockholms idrottshallar, där går jag två gånger i veckan. På gym. Inte för att få stora muskler, det är bara för axlarna. Jag sitter ganska mycket framför datorn och då får jag ont.

Sara: Jag går på Friskis & Sveltis i Räcksta. Det är gympa, inte gym. I början gjorde jag det tre gånger i veckan, men nu har vi skippat en gång för att gå ut i friska luften.

John: Vi har kommit överens om två gånger i veckan. Förut var det söndagar, tisdagar och torsdagar men vi måste ha lite lugnt hemma också. Så vi gör en ordentlig promenad på söndagarna istället. Vi går runt hela Nälsta och Vinsta i nästan två timmar. Så kommer vi hem och kan ha det mysigt på kvällen. Sedan, när barnen flyttat hemifrån, kommer vi använda ett av deras rum till motion. Vi ställer in några maskiner, så att vi kan cykla och gå.

John och Sara har tidigare varit medlem i Eritreanska föreningen i Stockholm. Föreningen träffas en gång i månaden, och John har haft olika poster i den.

John: Vi var med i många år, när vi bodde i Rinkeby. När vi flyttade hit var vi tre personer som startade en förening här i Västerort också, Hässelby–Vällingby. Jag var en av grundarna till den, var ordförande och satt med i styrelsen. Men jag blev omvald och omvald och orkade inte med det när jag började studera. Så jag hoppade av.

Tanken finns att jag ska gå tillbaka. Eftersom jag är en av grundarna ... De säger till mig: "Varför försvinner du, kan du inte komma tillbaka, du har ju grundat det här?" Men jag väntar på att det ska bli lugnare. Kanske när vi har gjort den här resan och flickan har gått ur gymnasiet. I så fall blir det nästa år eller året därpå.

Sara: Ja, jag var med i samma förening. De brukar arrangera fester för familjen ibland. Då är hela familjen där och det är musik och aktiviteter för barnen.

John: Du vet, när man ordnar ett möte, det är bara de vuxna som kommer. Men på helgerna finns det hemspråksundervisning, man åker till Skara sommarland, ordnar julbord och gör lite fest för barnen. Barnen är jätteviktiga! Det är som vi säger, min fru och jag, att vi måste ge bra barn till vårt samhälle. Jag struntar i om jag har mycket pengar, en stor förmögenhet. Går det snett för barnen blir det inte bra. Vi säger att vi har lyckats i exilen när det går bra för barnen. Det är jätteviktigt!

Framtiden på kortare sikt, om tio år ... Jag tror inte vi gör nåt speciellt, men jag kommer att ha mer ansvar än vad jag har idag. Det kan hända så mycket. Men i dagens tänkande flyttar vi inte härifrån. Skulle vi flytta skulle det bli till ett annat land, till vårt hemland eller så. Inte byta från den här lägenheten till en annan. Kanske blir det mer resor ...

Annars har målet varit att vi ska flytta till hemlandet när vi blir äldre, får pension. Man saknar det bra klimatet, det sociala livet. Men om det går snett för barnen här, eller om de inte trivs, så kommer jag att ha kluvna känslor. Även om de är vuxna då, skulle jag inte känna mig trygg där. Så att barnen får det bra, att de lyckas, är ett livsvärde.

Jonas Laurell, hyreshus

Jonas har bott i Vällingby i nästan hela sitt liv. Han var bara fem år när föräldrarna 1967 bestämde sig för att flytta till stadsdelen. Tvåbarnsfamiljen lämnade en liten och omodern lägenhet i innerstaden och fick en modern trea med toalett, badrum, träparketter och två balkonger. Nu har Jonas en hatkärlek till området. Han vill lämna det, bara för att kunna upptäcka det på nytt.

Jag är en typisk förortskille kan man säga. Vällingby, eller Grimsta där vår lägenhet låg, var fantastiskt att komma till, det fanns så fruktansvärt mycket barn och ungdomar i området. Just där vi bodde låg fem hus i en lång rad parallellt mot varandra, så att det blev världens innergård. Superfint med klätterträd, sandlådor och stora gräsytor så att man kunde spela fotboll. Jag är uppväxt med den här klassiska röda och vita rosen och med att bygga kojor i skogen. Och så fanns ju Räckstasjön där vi fiskade. Vi var stora gäng, med både tjejer och killar. De yngsta kanske var tre, fyra år och de äldsta femton eller sexton. Det var en bra tid.

Det enda, det kommer jag också ihåg, var att det var mycket droger. Hässelby, Hässelby strand, Hässelby gård, Vällingby, Räcksta ... Det var väldigt mycket droger och det var inne att sniffa. Man hade thinnertrasor, man sniffade kontaktlim i plastpåsar och det var mycket hasch. De som var lite äldre, kanske 15, 16, 17 år, det var ju såna här typiska ungdomar med långt hår som satt på sina filter och försökte få in Radio Luxemburg på dåliga transistorapparater. Ibland satt de i porten också, när det var kallt ute, och rökte hasch och grejer. Då ropade man på mamma och pappa, så kom de och hjälpte en upp.

Det är det första jag kommer ihåg som var obehagligt. Det var mycket strul i Grimstaskolan också, bland annat så gick ju han Kenta eller Stoffe där. Du vet, från den där filmen. När jag började hörde man mycket historier om honom och hans polare. Sen fanns det tydliga områdesmarkeringar, det var också lite obehagligt. Bodde man på en viss gata skulle man hålla sig där och inte gå till

Jonas Laurell, mars 2010. Foto Bo Larsson, Stadsmuseet.

något annat område. Det var väldigt starka revir. Man kunde inte ens gå till en annan affär eller annan gård, då var det ett annat gäng där. Så var det gårdskrig. Man var livrädd, det gick rykten att om man kunde man bli kidnappad och att de skar upp armarna och la in salt och peppar i sårerna. Det gick mycket såna här historier. Men förutom det, så var det en lycklig tid i Grimsta. Det var väldigt mycket ungar där på den tiden.

När Jonas är 10 år börjar han besöka ungdomsgården i Vällingby, Tegelhögen kallad. Tillsammans med sin bästis Tommy går han på söndagsdisco. Finskorna bär han i en plastpåse och håret har hans mamma vattenkammat. Men det är först senare, i 13-årsåldern, som han blir en regelbunden gäst.

Vällingby ungdomsgård, för mig och mina kompisar var det en central plats. Det är ju en av de riktigt stora ungdomsgårdarna i stan, jag tror att den kom till

redan när Vällingby invigdes. Man rensade upp på alla ungdomsgårdar under 70-talet. Innan dess hade man till exempel flumrum. Jag kommer ihåg en gång när pappa och jag skulle hämta syrran. Då gick vi in i ett rum och då satt de här ungdomarna med afghanpälsar, hade fötterna uppe och var lite kaxiga och lyssnade på någon skrällmusik. De flesta rökte, hasch också. Då visste jag inte vad det var, men jag hörde att pappa pratade om det. Men det var borta när jag började gå där mer stadigt. Då fick man inte ens röka inomhus.

Jag är född 1962. För årgångarna innan, 59:orna, 60:orna, 61:orna, var det jättemycket drogproblematik. Sedan minskade antalet elever i Grimstaskolan och man började plocka in barn som kom från villaområden. Det kan låta konstigt idag, men det var väldig skillnad mot oss som bodde i hyreshusen i Vällingby och Grimsta. Det märktes varifrån de barnen kom, de hade det lite bättre ställt och föräldrarna kanske hade en annan politisk åsikt. Men de var mycket mer inne i föreningslivet, både tjejer och killar, och det var inte vi på samma sätt.

Jag vet inte om det har med detta att göra eller om det bara var slumpen, men från och med årgång -62 vände det. Sedan var det bra i många år i Grimstaskolan, och också på Vällingby fritidsgård. Det var väldigt rent under slutet av 70-talet och under hela 80-talet när jag hängde där. Vi snackar ju om kanske 200 unga som umgicks, och det var mycket sport och idrott. Där var fritidsgården väldigt bra och gjorde mycket för oss. Det var fotbolls- och innebandyturneringar, vi åkte på hajker och paddlade kanot och åkte på skidresor. Många såna här grejer som fick ihop gänget. Det fanns liksom inte tid att ödsla på en massa annan skit.

Jag hängde så mycket på fritidsgården att jag blev en gammal övervintrare. Jag hamnade i förtroendeuppdrag och fick börja hjälpa till. Om man sköter sig kan man få göra det, kanske vicka om någon är sjuk eller vara ledare på utflykter. Jag tog körkort ganska tidigt, och körde såna här minibussar. Vi gjorde mycket skidresor, med ungdomarna som var lite yngre än jag.

Mitt sista uppdrag hade jag faktiskt 1988, då var jag 26 år. Jag hade kört buss på SL ett tag och hade busskort. Vi hyrde en stor buss och åkte med ungdomarna ner till Skara sommarland och till Göteborg och hälsade på en annan fritidsledares brorsa. Så Tegelhögen ligger mig varmt om hjärtat.

När jag träffar Jonas är han inne på sitt 43:e år i Vällingby. Han bor i en trea, för övrigt också hans tredje bostad i området. I fyra-fem år levde han själv i föräldralägenheten i Grimsta, systemen var utflugen och de separerade föräldrarna hade skaffat egna boenden. 1987 fick han sin första egna lägenhet, en etta i ett terasshus. I början av 2000-talet kunde han flytta in där han bor nu. Han hade tur, säger han. Han fick lägenheten trots att han bara hade 13 år i Svenska Bostäders kö. Kanske berodde det på att det var semestertider, det var inte så många före honom som var där och tittade. Men boendet i Vällingby har också medfört att han haft nära till jobbet. Ibland har han åkt några stationer på tunnelbanan, ibland har han cyklat, ibland kan han gå.

Jag slutade gymnasiet 1980, gick tvåårig teleteknisk inne i stan, vid Fridhemsplan. Jag gjorde det klassiska och gick i farsans fotspår, han var ju elingenjör. Jag var inte så intresserad av skolan, var en medelkille som låg på treor, kanske några fyror och nån femma. Tyckte inte att det fanns nån anledning till toppbetyg, bara man klarade sig. Det var så mycket annat med sport och fritid och kompisar.

Under hela 80-talet jobbade jag i Vällingby. Mitt första jobb fick jag på en liten elfirma tvärs över gatan, jag bodde fortfarande kvar i Grimsta. Satt och lödde kretskort i ett halvår, men sen gick firman i konkurs. Det var jättemånga av mina kompisar som arbetade där, tror att vi var en 15 stycken så du kan tänka dig vilket tjatter. Sen blev det Domus i Vällingby, först som dekoratör och sen som försäljare på sportavdelningen. Domus sport var ju stort på den tiden. Under hela 80-talet hoppade jag in som försäljare på olika avdelningar. På sporten, på leksaker, på tobak och på radio och teve och kameror. Faktiskt var jag också på damunderkläder en kort period.

Men sen, vid mitten av 80-talet, började jag jobba med barn och ungdomar. Jag sprängde väl in det lite grand, efter att jag hade gjort lumpen. Först på dagis och sen, från -93, som ren fritidsledare. Jag jobbar i Bromma fritid som det heter, under Bromma stadsdelsförvaltning. Vi har parklekar och ungdomsgårdar och vi jobbar med fritids också. Jag har arbetat på olika ställen, i Abrahamsberg,

Maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

i Traneberg, här i Vällingby och nu skall jag börja på en parklek som ligger vid Islandstorget.

En parklek ... Tänk dig att du har en stor gård eller ... Ja, den behöver inte vara så stor egentligen, men du har en gård och så säger du att alla är välkomna dit. Då skall du sköta allting, se till att korna överlever, att det finns färskt kaffe, du skall städa toaletterna och om något går sönder ska du ringa om det. Sen ska du måla hus, ta bort klotter och är det någon som ramlar ska du ringa ambulans. Men du ska också ta hand om ungdomarna som kommer dit. Ibland är de lite speciella, lite vilsna, och passar inte in i den vanliga skolvärlden. Hos oss känner de sig trygga, här får de vara som de är och bli respekterade för det. De kan snacka med oss, spela tv-spel, bandy eller tennis, gå och bada eller vara med i en kaninklubb eller ställa sig i köket och baka med personalen. Det är inget tvång, men man är med och skapar själv. Det låter lite flummigt, men fritidsledarrollen är egentligen väldigt tydlig. Man ska vara en god förebild.

Tyvärr tror jag det inte finns så många bemannade parklekar kvar om tio, femton år. Då står husen som skelett och folk får leka själva. Ungdomsgårdar kommer man att satsa på, det har alltid varit högprioriterat, men där kan man inte göra det här förarbetet. Många som kommer till ungdomsgården är kanske 13, 14 år och har redan hunnit långt i problematiken. Man träffar dem inte på samma sätt. Parklekar är ett jättebra sätt att jobba med barn och ungdomar under en lång tid.

Jonas är ensamstående och det händer att han blir tillfrågad varför: "Du är ju trevlig och ser bra ut?" Svaret han ger är att han valt bort det, till förmån för sina många kompisar och sitt aktiva liv. Den kamratskap han och hans vänner byggde upp under ungdomsåren håller till stora delar fortfarande, även om den av naturliga skäl inte är lika intensiv.

Några av oss träffas fortfarande. Vi kallar det för ett fenomen: vad var det som hände liksom, vad var det vi hade? Vi fick ofta kommentarer när vi mötte vuxna eller andra ungdomar – "fan, vad ni verkar ha roligt, vad ni håller ihop!" Och

vi gjorde mycket ihop, vi bodde ihop och vi åkte iväg på semestrar, hyrde bilar och hyrde stugor ... Så det kan man väl säga, att det har kommit före faktiskt.

Men det är svårare att vara själv när många andra hamnar i familjekonstellationer. Det är inte så lätt att ringa någon och få med dem på olika spontangrejser. Det fungerar inte riktigt så. Då kan man börja fundera, men samtidigt ... Jag trivs med att leva själv och hade jag velat skaffa familj hade jag väl gjort det. Det är inget konstigt, det har bara blivit så.

Jag fyller gärna mitt liv med aktiviteter och med möten med människor. Jag vill uppleva och göra saker. Farsan och jag köpte till exempel en båt tillsammans, i slutet av 70-talet. Jag använde den nästan varje dag på sommaren, hade fika med mig och tog med kompisar ut. På mornarna åkte man till Drottningholmsbron och väntade på att solen skulle gå upp. Skulle ta den där gammalgäddan i vassen. Och för drygt två sen köpte jag en kolonistuga här ute vid Lövsta. Med stor tomt. Den håller jag på att fixa. Ja, det är tredje sommaren nu. Hon som jag köpte den av gick bort tre månader efteråt. Hon var 78 år, på flera år hade hon inte gjort nånting. Det var inte omhändertaget alls, huset var i princip rent. Det fanns inte ens en plastmatta på golvet. Så jag har lagt lite fokus på det: dragit el och målat, lagt matta och köpt bänkskivor. Grävt i trädgården och planterat lite blommor, lite växter. I somras odlade jag potatis, men det var inte så roligt kom jag på. Det var dyrt och lite tråkigt.

Men jag haft det i bakhuvudet också ... Fan, föräldrarna börjar bli gamla och vi har inte vårt lantställe kvar. I stället för att sitta och fika som vi gjort sedan jag var liten, kan vi träffas där. Så det är lite av en gemensam grej också. Morsan har nyckeln, hon är där och pyntar och fixar och donar lite grand. Men odling ... Det har väl inte varit nån jätteprioritet på det egentligen. Det är en grej för själen, för livskvalitet. Det skall kännas mysigt att åka dit.

Det är samma med bilen. Jag har nog haft den för att få bättre livskvalitet. Den dagen jag tog körkort, det öppnade sig en helt ny värld! Jag älskar att köra bil, det är roligt och det ger en frihet. Jag hade haft svårt att klara mig utan bil, tror jag. Jag är en organisatör också. Som jag sa tidigare har jag alltid haft mycket kompisar, och ofta har jag legat lite i överålder. Alla de här fisketurerna, äventyrs-

resorna och dittan och dattan, oftast är det jag som har tagit initiativet till dem. Har man då bil så är det lättare att få saker och ting att hända, folk säger gärna ja om det är ett färdigt koncept.

Jag har haft motorcykel också, i nästan alla år. Det är samma sak där, fast lite mer rekreation. Man har varit och kört hoj med sina kompisar, varit på hoj-seminstrar i Europa – Nordtyskland, Danmark och Norge ... Men bilen! Den passar mitt liv! Jag är ganska spontan som människa. Jag vill kunna åka i väg och jogga i nån skog eller spela tennis, eller åka och titta på det och det och samtidigt plocka upp lite folk. Eller man åker och handlar eller hälsar på släkten. När farmor och farfar levde hjälpte jag dem mycket. Allt sånt där blir mycket svårare utan bilen. Det blir en helt annan planering.

Om jag reser mycket? Ja, vad är mycket? Det kanske rör sig om tre, fyra gånger per år. En eller två gånger åker jag till syrran i Tyskland men det är ju transport, inte resa eller semester. Normalt kanske jag gör en semesterresa en gång om året, eller en gång vartannat år om man slår ut det. Jag var i Thailand nyligen, och innan det var jag i Egypten tre gånger. 1992, samma år som jag skulle fylla 30, hamnade jag i en liten formsvacka, så jag anmälde mig till en dykarutbildning, tog dykarcertifikat. Då hamnade jag i dykningens värld, och var på Cypern och flera gånger i Egypten. Men sen ebbade det ut.

På 80-talet reste jag mycket. Det var inne med tågfluffning och nästan alla jobbade och bodde hemma och hade gott om pengar. Det blev kanske fem gånger eller vartannat år. Men för 15 eller 20 år sedan, när vi gick med i EU, blev det inne med barn och ungdomar, med utbyte mellan ungdomar. Vi satte ihop en grupp ungdomar här i Sverige, och kunde åka till exempelvis Frankrike eller Spanien. Oftast stod något tema i centrum, det kunde handla om djur och natur, om musik eller droger eller om vad helst. Vi var där i kanske sju, åtta dagar, bodde på deras ungdomsgårdar, och sen kom de till oss.

2001 var jag i El Salvador som representant för Sverige, för vårt sätt att jobba med ungdomar. Det var två månader efter det som hände i New York, så det var lite läskigt. Det var El Salvadors första ungdomskongress, alla var kanske inte där men kyrkan och scoutförbund och andra organisationer och föreningar var det.

Maj 2010. Foto Anna Ulfstrand, Stadsmuseet.

Jag tror det var 1 500 ungdomar från El Salvador som träffades under två dagar. Sen var det representanter från Frankrike, Spanien, vi från Sverige och kanske något land till. Vi skulle se hur det är att vara ungdom i El Salvador idag, och jag berättade om hur det fungerar i Stockholm och Sverige. De var jätteintresserade av vårt sätt att jobba.

Det var lite dråpligt. Jag trodde inte att det skulle vara så stort, men jag satt där och pratade med utrikesministern och utbildningsministern. Hur skall du kunna prata med ungdomarna, frågade hon. Ja, det är väl engelska, sa jag, men de kunde ju inte engelska. Hälften av dem gick inte ens i skolan. Fan, det hade varit militärjunta i 25 år, det var ganska tufft. Men jag fick en tolk, en tjej som bara var 18 år men som bott länge i Florida. Hon kunde klockren engelska.

Så ja, lite har man varit ute och rest. Ibland kan jag tycka att jag är väldigt gammal och konservativ, men jag har nog ganska mycket av Europa i mig. I och med att morsan kommer från Tyskland och syrran har flyttat dit och bor med en man från Italien, så har jag också varit i Italien en 10, 15 gånger. Jag kan inte

säga att mina värderingar bara är svenska. Våldigt mycket kommer nog utifrån, faktiskt. Jag åker inte en vecka till Kanarieöarna och dricker drinkar i en bar. Jag vill se och uppleva.

Att sport har en stor betydelse i Jonas liv torde ha framgått. Han cyklar, han spelar tennis, han spelar golf och badminton. I ett kvartssekel har han regelbundet spelat innebandy; under 15 av de åren har han dömt matcher. Dator och datorförknippade aktiviteter tillhör, med vissa undantag, inte till hans favoritsysselsättningar.

Blocket är min bibel! Jag gillar att köpa och sälja grejer, det här med motorcyklar, bilar och lite akvarium. Blocket är världsbäst! Jag undrar om jag inte har det från min farmors pappa, han åkte runt och köpte och sålde grejer. Eller kanske från tiden på Domus, mötet med människor. Det är jättekul att komma hem till folk om man ska köpa nånting, se hur de har det. Det är nästan roligare än att få hem den där saken.

Men annars använder jag inte datorn så mycket. Jag har dåligt tålamod. Du vet, när det knasar och så där. Det är samma med tv-spel. Jag har aldrig ägt något. När folk säger att ”fan, kan vi inte spela tv-spel i kväll”, går jag hellre ut och kastar en frisbeerunda eller fikor. Det är fantastiskt med internet och informationen som går att få där, men jag är inte någon datamänniska. Jag är med i Facebook, men tycker att det är för omständligt och rörigt. Man måste uppdatera sig och hålla på. Jag gillar inte att lägga tid på det, det är inte mitt forum. Jag tycker till och med att det är tråkigt att prata med folk över telefon, jag vill träffa dem. Rent fysiskt.

Mobiltelefon har jag, det är praktiskt och bra. Men jag köper inte hela konceptet. Jag tycker det är ofräscht och opassande när folk pratar vitt och brett om sitt privatliv på tunnelbanan. Eller om det har hänt en incident på jobbet, det kanske har varit slagsmål. Då pratar man med ungarna, men samtidigt sitter en av dem med telefonen i handen för att mamma ska ringa. Och så ringer det och så går han eller hon iväg.

Men det är också en förändring i samhället. Man prioriterar telefonen, eller

kontakt via telefon. Det skapar nånting i mötet med människor när folk hela tiden håller på med sina mobiler. Vi har midsommarfester ute på kolonin här, och förra året frågade jag om vi inte ska stänga av mobilerna. Men nej, folk ska ju ringa och själva ska de ringa och det piper och har sig. Det blir inte fokus på här och nu, det man ska göra. Det handlar om hövlighet, artighet. Att man ger personer uppmärksamhet och utrymme.

Det är lite samma sak när man söker information. Jag gillar öppna dialoger, att träffa människor som ställer frågor och vänder och vrider ... Jag har aldrig varit någon som lusläser tidningar. Man kollar löpsedlar och bläddrar lite, men jag konstaterade redan på ett tidigt stadium att det står samma sak som för 10, 15 år sedan. Jag är inte så intresserad av om någon har blivit i ihjälslagen i Hud-dinge med en hammare.

Det är klart, är det något speciellt man vill följa upp kan man gå in på internet, men jag är nog mer intresserad av andra ämnen än det här dagliga snasket som sköljer över oss. Däremot, det finns ju information som är mer långvarig, som kanske gäller relationen mellan två länder eller så. Det här med Pakistan och Indien eller som för Indonesien för tio år sen, när det höll på att bli inbördeskrig. Sådana lite större grejer kan jag sätta mig in i, men det där vardagliga ... Jag sällar, jag är inte intresserad av det längre.

Det är tv-nyheterna som först och främst gäller för mig. Av tidningarna läser jag mest de som finns kring tunnelbanan, City och Metro. Köper jag så är det Aftonbladet eller Expressen, lite mer Aftonbladet eftersom jag är sportgalen och tycker att Sportbladet är bättre. Annars räcker det med radio och tv och, framför allt, att man har förmånen att träffa folk. Både barn och vuxna som kommer till mina verksamheter, och som man kan diskutera med. Folk vill ju diskutera – det som hände med Estonia, i New York och Irakkriget ... Det tycker jag är ett bra sätt att fördjupa sig. Du får höra vad andra tycker och tänker, och får andra synvinklar.

Samtalet med Jonas har varat länge. Avslutningsvis vill jag återknyta till vad vi tidigare talat om: vad Vällingby betyder för honom. Det är i det sammanhanget han säger de inledningsvis citerade orden om hatkärlek.

Folk frågar hur fan jag kan bo i Vällingby, men jag har haft alla mina vänner här, mina jobb och mina rutiner, skogen och fisket och båten ... Det har gjort att jag orkat bo kvar, för samtidigt har jag alltid velat flytta. Jag är fortfarande kluven till om jag ska bo kvar hela livet, eller om jag ska röra på mig. Jag skulle vilja göra som syrran. Hon kommer hit en gång om året och är supernostalgisk. Flänger omkring: "åh, där är det" och "finns Pallas café kvar" och "bor han eller hon kvar" liksom ... Det bara glittrar och lyser i henne. Jag skulle vilja känna det så, jag skulle vilja förlora Vällingby ett tag för att komma hit och upptäcka det igen.

Men kanske känner jag mig inte så hemma som jag gjorde förut. Vällingby har förändrats. Alla de här som jag förknippar med det gamla mysiga Vällingby – slutet på 60-talet, 70-talet, i viss mån 80-talet – har trillat av pinn. Nya människor har ersatt dem, det har varit en ganska stor invandring de senaste tio åren, och Vällingby centrum har byggts om. Ja, själen i centrum finns kvar, men den är ganska mycket förändrad.

Nej, men tänker jag på Vällingby tänker jag på centrum och då tänker jag också på det där V:et. Jag brukar skoja och säga att det är mitt livselixir, jag måste se det hela tiden. Inom stadsdelen har jag bott i söder, i norr och nu bor jag österut. Jag måste se det där V:et, det är jag, Vällingby centrum-V:et.

Jag tänker också på Svenska Bostäder och hela kulturen kring Svenska Bostäder. De har alltid stått för trygghet, som en stor trygg familj. Under de senaste tio, femton åren har det varit så mycket business med utförsäljningar och grejer, men Svenska Bostäder har stått för en kontinuitet. Slängs man ut i bostadsrättsbyggande, en bostadsrättsförening, är det helt plötsligt olika viljor och så finns inte längre det där trygga konceptet som Svenska Bostäder haft. Jag har hört så mycket knas när folk bildar bostadsrättsföreningar, hur bästa grannar blir ovänner. Det är ju motsatsen till Svenska Bostäder, där lunkar det på i lagom förändringstakt, det är tryggt. Det gillar jag, jag tycker man ska kunna välja att bo på det viset.

Då och nu, en kort jämförelse

Denna bok har främst haft ett syfte: att låta de personer som framträder i den berätta om sitt liv och sin vardag och att göra det i egen sak och rätt. De har inte valts ut som representanter för den eller den företeelsen, saken eller tillhörigheten. De är inte kriminella, de missbrukar inte, de är inte hjältar eller kända från press och tv. Urvalsprincipen har i stället varit deras bostadsort, det faktum att de bor på adresser som för snart 60 år sedan besöktes av forskaren Börje Hanssen.

Detta odramatiska tillvägagångssätt till trots; i mitt tycke har resultatet blivit mycket spännande. Dels att följa de individuella berättelser som de intervjuade personerna så generöst låtit oss ta del av; dagens samhälle är så komplext att vi med svårighet har kännedom om ens våra grannar. Dels, och sammanhängande med detta, det faktum att dessa elva hushåll lever så jämförelsevis olika liv inom ett så pass litet område. Sju av dem ligger till och med inom samma gårdsområde.

Detta kan jämföras med hur Hanssen på sin tid sökte intervjupersoner. Som nämndes inledningsvis ville han främst tala med representanter för socialgrupp två och tre, efter den rådande sociala strukturen i stadsdelen. Hanssens intervjuer ger också ett mycket homogent intryck. Personerna befinner sig i samma fas av livet, har två eller fler barn. Männen arbetar inom traditionella yrken medan kvinnorna är hemmafruar eller arbetar deltid. Intrycket förts heller inte av Hanssens sätt av att presentera sina talesmän. Han styckar upp de återgivna samtalen under särskilda rubriker, vilket medför att det sagda främst får representera vissa förhållanden, inte intervjupersonerna själva.

Givet hans frågeställningar var det ett rationellt sätt att arbeta på. Inte minst underlättade det materialets jämförbarhet. Som inledningsvis nämndes har också jag redigerat de intervjuer jag gjort. Något annat är inte möjligt om avsikten är att de ska publiceras. Men förutom att underlätta läsningen har min avsikt snarast varit att framhäva personligheten. Inte desto mindre ska jag avsluta fram-

ställningen genom att mer uttryckligt återknyta till Hanssens undersökning. Som inledningsvis nämndes kretsade mina frågor kring samma teman som hans. Mitt syfte är dock inte att göra några regelrätta jämförelser (även om sådana också sker, för mer uttryckliga sådana försök hänvisar jag dock till tidigare nämnda artikel). Istället vill jag använda dessa teman som en utgångspunkt för att sammanfatta nutida förhållanden. Jag kommer också att tillåta mig att inte ta upp alla aspekter inom dem, utan koncentrera mig på några centrala sådana. Materialet är så pass omfattande att en fullständig redogörelse skulle föra alltför långt.

Allra först måste dock en kommentar angående materialets generella räckvidd göras. Hanssen ansåg sina resultat som allmängiltiga och möjliga att generalisera. Han menade att om urvalet fyller vissa kriterier och resultatet är detaljerat nog, kan man förvänta sig att de strukturer som upptäcks ska finnas också i det övriga samhället. I det avseendet har jag inte samma ambition som Hanssen. Genom att följa honom så tätt i spåren har jag paradoxalt nog frångått just de kriterier han ansåg nödvändiga.¹ I det här sammanhanget tycker jag dock att det är mindre betydelsefullt. Kanske kan man istället uppfatta det som sägs i mina intervjuer som indikationer: De pekar på att vissa tendenser finns bland de utfrågade personerna. Vill man slå fast att tendenserna är giltiga även för andra personer eller samhällen behöver de konfirmeras också på andra sätt.

Hushållen

Jag har redan angett en stor skillnad mellan mina och Hanssens intervjuer. Ifråga om ”yttre” omständigheter är diskrepansen stor mellan de båda årtalen 1957 och 2010. Fortfarande gäller att majoriteten av hushållen kommer från Stockholm eller från andra delar av Sverige, men 2010 har tre av dem sitt ursprung i andra världsdelar. Vid denna tidpunkt har också Vällingby funnits så länge, att medlemmarna i åtminstone två av hushållen hunnit tillbringa större delen av sina liv där. Det var av naturliga skäl inte möjligt 1957, tre år efter stadsdelens invigning.

Förvånande är inte heller att hemmafrun är borta år 2010 eller att den genomsnittliga åldern för de vuxna hushållsmedlemmarna har ökat kraftigt: från 35 år 1957 till 52 år 2010. Hanssen påpekar också att redan 1972, vid tiden

Kök i Vällingby när området var nytt. Kanske var det i miljöer som denna som Hanssen genomförde sina intervjuer. Bilden är dock tagen 1955, två år innan han påbörjade sitt forskningsprojekt. Foto Lennart af Petersens, Stadsmuseet.

för hans andra intervjuomgång, hade genomsnittsåldern ökat och barntätheten minskat. Det enkla skälet var att föräldrarna åldrats, barnen vuxit upp och i många fall flyttat hemifrån.² Under den långa tidsrymd som gått mellan 1957 och 2010 bör dock även andra processer än rent demografiska spelat in. Inte minst måste de aktuella lägenheterna ha bytt hyresgäster ett flertal gånger. Men det tycks som att den högre åldersstrukturen är en del av en allmän trend. År

2010 bestod närmare en fjärdedel av Vällingbys befolkning av pensionärer och småhushållen dominerade stort.

Det enda som tycks oförändrat mellan Hanssens tid och min, är intervjupersonernas plats i samhällshierarkin. I alla fall om man använder Hanssens grova beteckningar arbetar- och medelklass. Också 2010 års intervjupersoner får räknas till de kategorierna. Ser man dock till vad som hänt inom dessa kategorier, framträder, som vi sett, en betydligt mer varierad och spännande bild. Från att vara den mycket homogena grupp av hushåll som Hanssen medvetet sökte upp till den mycket heterogena grupp som jag träffade.

Området

När Hanssen i sin bok resonerade om sina resultat gjorde han det i två omgångar. Först resultaten från 1957 års intervjuer, och sedan en gemensam diskussion för båda hans intervjuomgångar. Nedan kommer jag att känna mig fri att referera till båda om så behövs.

En fråga som Hanssen inte uttryckligen tog upp var *varför* folk flyttade till Vällingby, även om den finns inbäddad i hans material.³ Kanske var det en alltför självklar sak, med tanke på området var nybyggt och på den pågående omvandlingen av Stockholms innerstad. Ingen hänvisade dock till stadsdelens karaktär som det modernas utpost eller dess bakomliggande tanke som ABC-stad.⁴ Det gör inte heller 2010 års intervjupersoner. I stället är det andra faktorer som ligger bakom: trångboddhet, omodernt boende, att få ett förstahandskontrakt eller att helt enkelt komma närmare arbetet. I något fall tycks också sociala myndigheters försorg ha spelat in. Men intressant är att ABC-tanken ändå tycks leva kvar. August Egge och Sara Foman hänvisar explicit till den när de talar uppskattande om områdets blandning av såväl bostäder som människor, och Jonas Laurell närmast prisar den bostadspolitik som Svenska Bostäder – stadsdelens dominerande bostadsbolag – har fört. Kanske kan man också räkna dit det faktum att de flesta av de aktuella bostäderna är hyresrätter; även det omtalas som positivt i flera av mina intervjuer.⁵

Ett påfallande drag i Hanssens redogörelse är hyresrättsinnehavarnas negativa

syn på området, ett omdöme som även Hanssen tycks ha delat. Han skriver att ungdomarna i området omkring 1960 började samlas i källare, i parker eller på gator och att mentaliteten hos yngre människor började förändras i hela Stockholmsområdet. Knark kom in i bilden, idealen blev tuffare och möjligheterna att berusa sig ökade:

Det måste numera konstateras att hela området i viss mån är på väg att förslummas, så att det uppstår allvarliga irritationsproblem för de vuxna invånarna. Tjänstemannen i intervju 1 talade 1957 om den vanliga vandaliseringen av parker och kommunala inrättningar. Han tänkte på småbarnen, som ingen ville säga till. År 1972 skulle detta ha betraktas som ett oskyldigt problem. Nu har mopeden gjort sitt inträde att användas från 15-årsåldern och dess oljud förföljer många hyresgäster som vill ha lugn och ro. Ölburkarna slängs överallt – och låter enligt en meddelare som pistolskott. Källare och trappuppgångar har vandaliserats. Inbrott sker på löpande band, också på dagtid. Många är rädda att gå ut om kvällarna.⁶

Hanssens bild får stöd i ovanstående intervju med Jonas Laurell; under hans barndom tycks droger och busliv ha varit frekvent i Vällingby. Men från och med 1970-talets slut och framåt var det ”väldigt rent”, åtminstone på Jonas skola och på den ungdomsgård han brukade vara.

Hur ser det ut idag? Har mina intervjupersoner en lika negativ syn som de Hanssen ger röst åt? Har drogerna och buslivet återigen blivit mer frekvent, eller fortsatt att finnas, i stadsdelen? Bengt Johansson påpekar ju att det börjat hända saker nattetid, i alla fall enligt lokaltidningen. Martina Danielsson har haft inbrott och hennes klasskompisar tycks alla tro att Vällingby är kriminellt belastat. Men detta till trots, den samlade bilden hos dem jag talat med är snarast motsatt Hanssens. De poängterar i stället hur väl de trivs. Martina Danielsson älskar Vällingby och tycker att det är jättemysigt, Madelené Wikåker har alltid gillat stadsdelen, den kvinna jag här kallat för Georgette har nära till allt och trivs bra ...

En orsak till trivseln tycks vara just det som Georgette säger: att det är nära

En idyllisk bild av Vällingby, i motsats till den utveckling som Hanssen tyckte sig se under sin andra intervjuomgång. Fotot togs 1956 av SVD-fotografen Jan Ehne-mark, i Stadsmuseets samlingar.

till allt. "Allt" betyder då både affärer i centrum och till den natur som finns i området. Det är båtliv, det är cykelturer och promenader, det är bad och det är att sätta sig på en bänk med en termos och en smörgås. Mycket kan samman-kopplas med fysisk träning, vilket också är ett framträdande drag i berättelserna. Till och med Elof Jonsson betonar detta ("Man måste ju träna") när han beskri-ver hur han och Anna går till centrum med rollator och gångstavar. För Kristina

Johansson är de sistnämnda redskapen en avkoppling när hon behöver avreagera sig, och för Jonas Laurell och Martina Danielsson är träning närmast en livsstil. John och Sara Abraham planerar att inreda ett rum med träningsredskap när barnen flyttat hemifrån.

Förknippat med miljön runt Vällingby är också det faktum att flera av dagens intervjupersoner har eller har haft närliggande kolonistugor och/eller odlingslotter. Elof och Anna Jonsson skaffade ett trädgårdsland redan 1954, när de flyttade till förorten. Hanssen resonerar inte om kolonilotter, men väl om fritidshus. Dessa hade enligt honom fått en alltmer dominerande position och mycket pengar och intresse hade satsats på dem och deras utrustning. Alla ”värdesätter kolossalt att komma bort från den stöjiga förorten och de alltför många grannarna och ungdomarna”.⁷

Jag tror inte att ”komma bort från” fysiskt är skälet till varför så många av 2010 års intervjupersoner har eller har haft kolonilott. Den formuleringen kan nog snarare förknippas med den förslumning som Hanssen ansåg finnas. Men att odlingen innebär ett avbrott och en avkoppling torde vara säkert. Så beskriver också Laine Wåhlin kolonilotten som en av sina andningshål när hon befann sig i en pressad situation och för Jonas Laurell innebär hans kolonistuga en högre livskvalitet, den är ”en grej för själen”.

Umgänget

När Hanssen diskuterade materialet från sin första intervjuomgång, formulerade han sig på följande sätt:

*Förutsättning 3, att den lilla nukleära familjen saknar möjlighet att tillfredsställa individens alla behov av gruppaktiviteter med dess följsats 3:1, att relationerna till släkt och vänner blir av särskilt stor betydelse i vår typ av samhälle, har bekräftats i det anförda materialet. Detta resultat, som skall närmare behandlas, kan betraktas som den viktigaste slutsatsen av den här undersökningen.*⁸

Det betyder att just umgänge kom att bli en betydelsefull faktor i hans fortsatta undersökning. Exempelvis kunde han senare resonera om att graden av grannvänlighet tycktes hänga ihop med bostadsmiljön. "Vid fritidshuset", skriver han, "är man grannvänligare än i stan, i småstaden mer än i storstaden, i villaområdet mer än i hyreshusen, i trevåningshuset mer än i höghuset."⁹

Också i mina intervjuer har umgänge – och olika aspekter av umgänge – varit ett framträdande ämne och gällande grannarna tycks det som att Hanssens slutsats håller streck även i nutid. Umgänget dem emellan är mer frekvent bland de radhusboende, särskilt under sommartid. Kristina och Bengt Johansson beskriver hur alla dörrar står öppna under den årstiden och hur man kan träffas över tomtgränserna. Laine Wählin kallar sig stand-in för gatans hundar, särskilt för den hund som hon passar två dagar i veckan.

Något liknande beskrivs inte i intervjuerna för hyresrätterna, oftast nöjer man sig med att hälsa på varandra och eventuellt delta i någon årlig gårdsfest. Undantaget är dock Madelené Wikåker som inte minst genom barnen kommit nära några av sina grannar.

När Hanssen lämnar grannarna och diskuterar släktrelationer använder han uttrycket *orstadens klaner*. Jag bortser här från hans resonemang om varför sådana klaner uppstår, men de utgörs av "en gruppering av människor av familjer och ensamstående som bor utspridda interlokalt – t.ex. i olika bostadsområden – och umgås flitigt inbördes samt ofta begagnar släktskapstermer för att markera den ömsesidiga identifikationen". Typiskt sett består kärnan i klanen dessutom av personer som har levt i samma familj.¹⁰

Kan man tala om sådana klaner också bland 2010 års intervjupersoner? Tveksamt ändå, enligt definitionen ska de umgås flitigt och bo i samma stad. Dessutom implicerar ordet "klan" att fler än enbart ett fåtal personer ingår i den. Elof och Anna Jonsson är kanske de som kommer närmast, med sina tre söner och deras familjer som alla bor i Stockholm. Men oavsett begreppsexercisen, så kan man konstatera att alla har mer eller mindre men oftast mer kontakt med sina släktingar. Vanligen bor dessa dock i en annan stad, eller till och med i en annan världsdel.

Med tanke på relationers grundläggande relevans i Hanssens undersökning, är det inte förvånande att han även diskuterar vad han kallar för tekniska kommunikationssystem.¹¹ Inte minst ansåg han telefonen ha stor betydelse; den var ett oundgängligt element i kontakterna människor emellan och i stort sett kunde han ...

... våga påståendet, att de interlokala släkt- och klanrelationerna vidmakthålls som ett flöde över tid genom täta telefonkontakter och att dessa mer stimulerar än hämmar de direkta mötena mellan människor.¹²

Idag, när telefonerna ligger i var persons ficka, är kontaktmöjligheterna än mer uppenbara. Man kan lätt stämma träff med personer med man önskar träffar (Sara Foman), man kan använda den för att hitta varandra (Laine Wählin på Stadion) och man kan föra långa sms-konversationer (Martina Danielsson). Men det verkar som att också ett nytt moment kommit in bilden; nämligen apparatens förmåga att störa de konkret mellanmänskliga relationerna. Jonas Laurell är mycket tydlig när han beskriver avigsidorna med mobiltelefonernas stora spridning och hur de kan ställa sig emellan det som sker här och nu. För honom har mobilerna förändrat samhället, men inte säkert till det bättre.

Hade Hanssen gjort sin undersökning idag, hade han vägt in också datoriseringen och internet. Som vi sett har nästan alla av 2010 års intervjupersoner någon form av förhållande till nätet, på gott och ont. När det gäller fenomen som Facebook har exempelvis Kristina och Bengt Johansson en form av hatkärlek: för henne är den största nyttan att hon får kunskap om sönerns förhållanden och han försöker med jämna mellanrum lämna mediet för att strax dras med igen. Bengt håller också kontakt med sina forna arbetskamrater genom en organiserad mejlkedja.

Man kan tänka sig att användningen av sociala medier är åldersbetingad; en relativt ny företeelse som det är. Men åtminstone i mitt intervjumaterial måste den aspekten modifieras. De två av mina intervjupersoner som är varandra närmast i ålder – Martina Danielsson och Sara Foman – har diametralt motsatt

åsikter om dem. Sara är ”våldigt anti” medan Martina använder dem varje kväll. Som man kanske kan vänta sig använder dock inte de äldsta personerna datorer. Laine Wåhlin äger ingen, medan Elof och Anna Jonsson inte brukar den de har. Slutligen ska nämnas att de tre hushåll som har sina rötter i utomeuropeiska länder alla flitigt använder nätet till att hålla kontakt med hemlandet och med vänner och släktingar.

*

Börje Hanssen besökte Vällingby och skrev sin bok utifrån ett renodlat forskarperspektiv. Han hade en fråga och sökte ett svar. Genom att frågan så konkret rörde människors förhållanden och vanor, gav han också en bild av hur vardagen – eller vissa aspekter av vardagen – kunde te sig i dåtidens Vällingby. Men det är frågan som är central i boken, inte individerna. De framträder inte som personer i egen sak och rätt.

I denna bok har jag vänt på perspektivet. Jag har ställt människorna, inte frågan, i centrum. De får framträda och tala som de individer de är. Ändå är även min framställning en blandning. Det är Hanssen som har inspirerat mig och det är han som ursprungligen bestämt vilka ämnen som ska diskuteras. Därav ovanstående sammanfattning; jag har utgått från Hanssen för att på ett par viktiga punkter försöka ge en samlad bild. Det gäller vilka som idag bor på de uppsökta adresserna, det gäller uppfattningen om Vällingby – det område som står i centrum – och det gäller relationer till grannar och släkt, det som var kärnan i hans undersökning.

Men den i mitt tycke kanske största skillnaden kunde Hanssen naturligt nog inte se, nämligen att de väldigt likartade hushåll han valde ut 1957 förvandlats till mycket olikartade hushåll år 2010. Det är stor skillnad på Madelené Wikåkers och på paret Foman/Egges levnadssätt, liksom på Jonas Laurells och makarna Englund. I den skillnaden ligger, menar jag, ett av de viktigaste skälen till undersökningar som denna och till museernas samtidsundersökningar. Vi kan med små medel komma nära vad Stellan Dahlgren och Anders Florén inled-

ningsvis kallade ”den existentiella historierelevansen” – vad det innebär att vara människa. Kopplar vi dessutom det perspektivet till andra undersökningar – så som jag har försökt göra här – kan också de eventuella samhällsförändringar – eller, för den delen, oavbrutna sammanhang – som sker i samhällets absoluta bas upptäckas och beskrivas. Då behöver heller det heller inte vara ”det dramatiska” som dokumenteras. De individuella människornas liv och öden är spännande nog.

Noter

1. Hanssen såg fem kriterier som nödvändiga för att resultatet skulle bli generaliserbart: att valet av undersökningsobjekt görs strategiskt; att flera och/eller olika metoder och/eller källmaterial används; att spontan information värderas och att utrymme ges för associationer och tolkningar; att det finns konsekvens vad gäller materialets inre logik samt att samtliga individer eller enheter inom området undersöks (se Hanssen 1978, s. 182-185).
2. Hanssen 1978, s. 275. Hanssens siffror gäller dock inte enbart för hans intervjupersoner, utan för hela det kvarter där de flesta av dessa bodde.
3. I hans frågeformulär för år 1957 finns dock formuleringen "När hitflyttad, under vilka omständigheter" medtagen.
4. ABC står för Arbete, Bostad, Centrum. Se Lucy Creaghs artikel "From *Acceptera* to Vällingby" för en intressant genomgång av ideologin bakom Vällingby.
5. Se också min artikel "From ABC to Post-industrial Suburb" för ett resonemang om ABC-tankens kvarlevande.
6. Hanssen 1978, s. 288.
7. Hanssen 1978, s. 292.
8. Hanssen 1978, s. 152.
9. Hanssen 1978, s. 301.
10. Hanssen 1978, s. 283.
11. Hanssen 1978, s. 287.
12. Hanssen 1978, s. 286.

Litteratur

Creagh, Lucy. 2011. "From *Acceptera* to Vällingby: The Discourse on Individuality and Community in Sweden (1931–54)." *FOOTPRINT. The European Welfare State Project: Ideals, Politics, Cities and Buildings* 5 (2): 5–24.

Dahlgren, Stellan och Florén, Anders, 1996. *Fråga det förflutna: En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur.

Hansén, Stig och Thor, Clas. 1997. *Intervjua: en grundbok för media*. Stockholm: Ordfront.

Hanssen, Börje, 1978. *Familj, hushåll, Släkt. En punktundersökning av miljö och gruppaktivitet i en stockholmsk förort 1957 och 1972 enligt hypoteser, som utformats efter kulturhistoriska studier*. Stockholm: Gidlunds.

Larsson, Bo, 2010. "Vällingby 1957 och 2010. En återvändande undersökning". I: *Andra Stockholm: Liv, plats och identitet i storstaden*. Larsson, B och Svensson, B (red.), s. 57-95. Stockholm: Stockholmia förlag.

Larsson, Bo, kommande. "From ABC to Post-industrial Suburb: Living in a Vision." I: *Socialist and Post-socialist Urbanisms: Critical Reflections from a Global Perspective* (working title). B. Welch, L och Young, D (editors.).

Malmsten, Bodil, 2012. *Så gör jag: Konsten att skriva*. Stockholm: Modernista.

Mälarstedt, Kurt, 1995. "Mr Chicago". *Dagens Nyheter* 1995-10-08.

Vällingbyporträtt: Elva berättelser

I denna bok berättar 17 personer boende i 11 hushåll om liv och vardag, om relationer och intressen, om bakgrund och framtidsförhoppningar. De bor alla i Vällingby, de flesta av dem i de för stadsdelen typiska trevåningshusen draperade runt en gård, några i radhus och några i höghus. Gemensamt är också att de lever på just de adresser där liknande intervjuer gjordes 1957, för snart 60 år sedan.

I de intervjuerna ställdes mycket vardagsrelaterade frågor, frågor som ligger mycket nära det intresse vår tids museer har för vardagligt liv. År 2010 upprepade Stadsmuseet i Stockholm därför intervjuerna – inte med samma personer, men väl med samma teman och utgående från samma boendeformer.

Tonvikten här ligger på 2010 års intervjuer.

I egen person skildrar de medverkande sina liv och hur det är att bo i Vällingby. I slutet av boken relateras deras berättelser också till de äldre frågesamtalen. Vad som framkommer är inte en de dramatiska tv-händelsernas historia, men väl en vardagsspännande och konkret redogörelse för den individuella tillvaron i ett specifikt samhälle. Om de hushåll som intervjuades 1957 var mycket likartade, så varierar levnadsbetingelserna för 2010 års intervjupersoner stort.